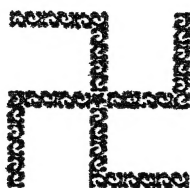

== श्री कृष्ण रायवार्मु ==

श्री कृष्ण रायवार्मु

(श्री मद्रास प्रहारा तन्म)

प्रकाशक

प्रकाशक

श्री हिन्दी प्रचार संघ. विजयवाडा.

अन्तर्गत राप्ती पान्दी प्रचार संघम्

विजयवाडा

నర్వోదయ గ్రంథమాల — 3

శ్రీ కృష్ణ రాయ బౌరము

(శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము)

సంకలనము

కోట సుందరరామశర్మ
వేమూరి ఆంజనేయశర్మ

ప్రకాశకులు

ఆంధ్రరాష్ట్ర హిందీ ప్రచార సంఘము
విజయవాడ

ప్రతులు 1000

1949

సాహిత్యో రసమితి

శ్రీ కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారు

శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

శ్రీ కో. శతకోపాచార్యులుగారు

యానానపండితుడగు నన్నయభట్టుచే జేయింపవెంచి ఆర్వవిజ్ఞాన సార మగు మహా భారతమును దెలుగొనర్చుమని ఆ మహాకవిని గోరెను.

న న్న య భ ట్టు

‘అమృత’ జపహామత్పరుడు, నానాపురాణసంహితాభ్యాసుడు, నిత్య సత్సనచనుడు, మత్స్యమరాధిపాచార్యుడు, ఋషికల్పుడు నగు నన్నయ భారతాంధ్రీకరణ మారంభించి ఆదిసభా పర్వములును, ఆరణ్యపర్వమున గొంతి భాగమును రచించెను.

అష్టభాషావాగనుశాసనుడగు ఈ పండితుడు ఆంధ్రభాషా సంస్కరణమునకై, సంస్కృతమున ఆంధ్రీశబ్ద చింతామణి యను సూక్తిగంధమును రచించెనందురు. నన్నయ భారతమే పథమాంధ్ర కావ్యమనియు వచింతురు. చింతామణినన్నయకృతముగాదనియు, నన్నయకు బూర్వమే ఆంధ్రకావ్యరచన ముండియుండవలెననియు నేడు వాదోపవాదములు జరుగుచున్నవి. ఇండలి యాథార్థ్య మెటులు న్నను నన్నయకు బూర్వమున రచితమగు ఆంధ్ర వ్యాకరణముగాని, ఆంధ్ర కావ్యముగాని ఇంతవరకు లభింపమిచే నన్నయభారతమే సలక్షణమగు ప్రథమాంధ్రకావ్యమని అంగీకరింపవలసియుండును.

వైదిక ధర్మసింఘుడగు యీ మహాకవిశ్వరుని వాక్కు ఋషి వాణివలె శ్రుతిషేయమై ఒక్కొక్కచో బ్రభుసమ్మితము, మరొక్కచో మిత్రసమ్మితమునై యొప్పును.

ఎ ఱ్ఱ న

నన్నయ రచింపగా మిగిలిన ఆరణ్యపర్వమును పూరించిన ఎఱ్ఱా పోగ్గడ హరివంశమను మహాగ్రంథమును, నృసింహపురాణమునుగూడ రచించెను. ప్రబంధపరమేశ్వరుడని విఖ్యాతిగన్న ఈ కవిశ్వరునకు శంభుదాసుడను నామాంతరముగూడ నున్నది.

“నకలలోకైకవిదితుడయిన నన్నయభట్ట మహాకవిండ్రు సరస సారస్వతాంశప్రశస్తి దన్ను జెందె” ననియు, “నన్నయ కవితాకీర్తియు గొంతదోష, దద్రచనయకా నారణ్యపర్వశేషము - సాధుజన హర్షసిద్ధి

గోరి, కవీంద్రకర్ణ పుటపేయ్యముగా - పూరించితి" ననియు ఎఱ్ఱన రస కవితాప్రజ్ఞను, సౌజన్యమును వెల్లడించుకొన్నాడు. 'తత్కవితావీరియు గొంతదోష' ననుటచే నన్నయ ఆరణ్యపర్వమును పూర్తిచేసియే యుండుననియు, ఎఱ్ఱన గ్రంథపాఠములను మాత్రము పూరించె ననియు నూహింపనగును. ఎఱ్ఱనకు బూర్వమందే విరాటపర్వమాదిగా బదునైదుపర్వములు రచించిన తిక్కన నాటికి ఆరణ్యపర్వ రచన మువ్వెప్పుముగానున్నచో నాతడు దానిని పూరించియేయుండును. తిక్కన యెఱ్ఱనల మధ్యనున్న కాలమున ఆరణ్యపర్వము ఖలమైయుండుననుటయే సమంజసముగా నుండును.

తిక్కన

ఆంధ్ర మహాభారతము పదునెనిమిది పర్వములలో విరాట పర్వమాదిగా గల పదునైదు పర్వములు రచించిన తిక్కన నెల్లూరు (విక్రమసింహపురము) ప్రభువగు మనుమసిద్ధికడ మంత్రియు, గవీంద్రుడునై వన్నెకెక్కెను. తిక్కన తండ్రియు, 'గుంటూరి విభు డును' నగు కొమ్మన దండనాథుడును, పెన తండ్రిలగు కేతనమల్లన సిద్ధనలును గుంటూరు మండలమున రాజమంత్రిలు సేనాపతులునై కార్యఖడ్గములచే, యజనాధ్యయనములచే బ్రశస్తి కెక్కిరి. వీరి యింటివేరు కొట్టరువువారు. రాజయోగవశమున వీరు నెల్లూరు మండలమునపాటూరులో తిక్కన కాలమునాటికిని నానమేర్పరచుకొనిరి.

మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' యని పిలిచెడివాడట. ఆ ప్రభువు కోరికచే తిక్కన చిన్ననాటనే ఉత్తరరామాయణమును నిర్వచనముగా రచించెను. పిమ్మట యజ్ఞకర్తయై మహాకవిత్వదీక్ష నహించి భారతరచనము నల్పనాటికి తిక్కన సోమయాజి యయ్యెను. ఈతని పెదతండ్రి కొడుకగు తిక్కన మనుమసిద్ధియొద్దనే దంకనాథుడై ఖడ్గ తిక్కన యని పేరుగాంచుటచే ఈయన కావ్యతిక్కన యని వాసి కెక్కెను.

ఆకాలమున గణపతిరుద్రదేవగజపతి ఓరుగల్లు రాజధానిగా ఆంధ్రదేశము నేలుచుండెను. మనుమసిద్ధి శత్రువులచే రాజ్యము

పులపై మనమునం దెంత పగయున్నను దాని నడచికొని ధర్మ
జనిమాట జవదాటలేక భీముడు శాంతినే కోరును. ఆతనికి
అన్నయే దైవము. మఱి యర్జునునకో కృష్ణుడే దైవము. కావుననే
“హితము ధర్మంబున్ విచారించిచూచి తగుం బొమ్మని, యేది పంచి
తది నిశ్చింతంబునం జేయుడు” ననును. ‘పౌరుషము, దైవము నను
రెండును నీ వినోదములే’ యను నాతడు. ‘వంకమాటలు నేరని’
సహదేవుడు ‘సంధి పెంపారగ నేర్చునే, యుచితమైనది కయ్యమ’ అని
తెగనాడును. ఇక ద్రోవదిమాట చెప్పనేల? ‘ఈ యేవురు సూడగా’
అనుచు భర్తల నొక్క హస్తవిక్షేపముచే బేర్కొని, తనకు వాటిల్లిన
దుర్భర పరాభవమును దలపునకుదెచ్చి, ‘ఇవి దుస్ససేనువ్రేళ్లం దవిలి
నగయు దెప్పిపోయి తక్కినయవి’ యనుచు క్రొమ్ముడి విప్పిచూపుచు
‘కొరవులకడఁ దీటుమాటల యవసరమున వీని దలచుకొ’ మ్మకును.

ఇన్నివిధములైన వీరందరి పల్కులకు దగనాడి ‘కొరవులకును
మీకును హితముబ్రయంబు దగ జేయుడు’ నని పూనియేగడి కృష్ణుడు
రాయబారియూ? కేవల దైవమా?

శ్రీ కృష్ణపాత్రము

మన ఇతిహాసములు కేవల మానవచరిత్రములు కావు. జనన
మరణ పరంపరలలో జిక్కుకొనియున్న మానవుని చరిత్ర మిజన్మలో
క్రొత్తగావచ్చినదియు గాదు, దీనితో దీరునదియు గాను. ఈజన్మమునకు
బూర్వపరములం దింక నెంతయో గాధ యున్నది. పూర్వజన్మము
లందలి కర్మఫలమే మనమిపు డనుభవించుచున్నాము. ఆకర్మఫలప్రదా
తయేదైవము; కావున మనచరిత్రములకు వెనుక కర్మస్వరూపమగుదైవ
మున్నది. దానిని విప్పిచెప్పుటయే ఇతిహాసముల పని.

ఈ రహస్యము నెఱుగనిచో మానవచరిత్రమంతయు జాలు
మూలలు లేక, గుడ్డివానిచేతి రాయివలె నడచుచున్నట్లుండును.
జీవితము దుఃఖభాజనమై, అమంగళమై కన్పించును. ధర్మమునకు,
సత్యమునకు అపజయమే ఘటిలుచున్నట్లుండును. గాంధీజీ యంతటి
సత్యమహారి కిట్టి చావేలకలుగవలెను? పోలెండును రక్షించుటకై మొన్న

నింతటి మహాయుద్ధము ప్రవర్తించెనుగదా, జర్మను రష్యాలు రెండును ఆదేశము నాకృమించెనుగదా, అందు జర్మనీ నాశనమగుటయేమి? రష్యా తాను కఠించుకొన్న ముక్కనేగాక పోలెండు నంతటిని తన్నుకొనిపోవుట యేమి? ఆ ర్థ రక్షణకై, దుష్ట శిక్షణకై, కత్తిగట్టిన అమెరికా బ్రిటనులు పోలెండును రష్యాకు ధారనోపి కనులప్పగించి చూచుచుండుట యేమి? నిజమున కే పోలెండు చరిత్రము నేటిదా? మఱి యింతటితో నంతమైనదా? మొన్నటి యుద్ధము మంగళాంతమా, అమంగళాంతమా? ఇట్లు యుద్ధములతోనే తెలవారుచున్న ఈ మానవచరిత్రమున కంత మెక్కడ?

ఇట్టి శంకలన్నిటికి సమాధానములు మన ఇతిహాసమునందే కన్పించును. దుర్యోధనున మానవేతిహాసమునకు వెనుకనుండి యాడించు కర్మఫల స్వరూపమగు దైవమును ప్రత్యక్ష మొనర్చుటయే వానిపని. మహాభారతేతిహాసమును మనుజరూపమెత్తి నడిపించిన దైవమే కృష్ణుడు. ఈ కురుపాండవచరిత్రమున కృష్ణుడుగూడ పాత్రధారివలె మనకు గన్పించినను నిజమున కాతడు వారి వారి కర్మల కనురూపఫలము నొసగు దైవముమాత్రమే. దైవమునకు బక్షపాతము లేదు. అతడు గూడ కర్మాధీనుడేగాని స్వతంత్రుడు కాడు. కావున నాతడు సంధియే కూర్చునో, పోరే పానగించునో మనము చెప్పజాలము. మనల నాడించు కర్మఫలము నెఱుగనట్లే కృష్ణుని గూడ మన మెఱుగము; కావుననే విశ్వరూపసందర్శనము. తద్దర్శనము గూడ మన కర్మాధీనతను మాన్పలేదన్నచో కర్మ యెంత బలవత్తరమో యూహింపుడు. కర్ణజననరహస్యమును కర్ణున నెఱిగించిన కృష్ణుడు పాండవులకే దాని నెఱిగించినచో భారతయుద్ధ ఓోభము తప్పెడిదేమో! మన వెఱ్ఱియేగాని అవశ్యంభావియగు దానినెవరు తప్పించగలరు?

మనము సల్పు శుభాశుభకర్మలను వెన్నంటియే యుండి, మనతో మరల మరల బుట్టి పెరుగుచున్న ఈ దైవమును మన మెఱిగియు నెఱుగలేము. దాని నతిక్రమింపవలె నని ఎంతపొరలినను మన పురుష

కారము ఫలసిద్ధి నందను. “నీవెట్లు నడపదలచి తదియ ప్రియము నాకు” అనియు, “నీ మోసరింప బూనిన పనికా గమలోదర కీడు పుట్టునే” అనియు నమ్మనేర్చినచో “జెందానం జెయివెట్టికొని యతడు నిద్రించును.”

అతివిచిత్రమైన వీ జగన్నాటకము ! దీనికి సూత్రధారియయ్యు నిందు పాత్రధారణము గూడ నల్పిన శ్రీకృష్ణపాత్రను నడిపించిన చంపము తిక్కన కవి బ్రహ్మకే తగును. జగత్తునకు గారణము, కార్యము దానెయ్యె. అంతయును దానెయ్యెన మంగళశ్చరూప మగు దైవమును దర్శించి దానిని భూమిపై నవతరింపజేయుటకు భారత ప్రహస్నలే వలంతులు. ఆంధ్రమహాభారతమున శ్రీకృష్ణనియందు ఆ దైవమును దర్శించి, “అవ్విభం గట్టెద పట్టి మపృతిమకారుణకర్తృ మహా విభూతికీన్” అన్న ప్రతిజ్ఞలు తిక్కన చెల్లించుకొన్నాడు.

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

శ్రీ కృష్ణనిరాయణము

వ. దేవా వైశంపాయనండు జనమేజయున కీ ట్లనియె. 1

తే. సంజయుఁడు దన్ను వీడ్కొని చనిన ధర్మ
సుతుఁడు మఱునాఁడు దమ్ముల సుతుల నిష్ట
భృత్యవదులను దొరలను బిలువఁ బనిచి
యెల్ల వారును విను చుండ నిట్లు లసియె. 2

క. మనము జనార్దనుపాలికిఁ
జని కౌరవసభకు నతనిఁ జను మని ప్రార్థిం
చిన మేలు, జంధుహితగురు
జనములతో రణము గాక సంప్రీతి యగున్. 3

వ. అని పలికి వార లందఱు బలసి చనుదేర మాధవుమందిరంబున
కరిగి యతనిచేత సత్కృతుం డయి సమస్తపరిజనంబులుం బరివే
ష్టింప నొక్కపార్శ్వంబునం బాంచాలియు సముచితపరివారపరివృత
యై యుండ నతండునుం దానును సుఖానీనుం డై యుండి యత
నితో ని ట్లనియె. 4

క. ఆపదఁ గడవం బెట్టగ
నోపి శుభం బైనదాని నొడఁగూర్చు మా
కీపుట్టువునకుఁ బాండు
తొప్పాటుఁడు నిన్నుఁ జూపి చనియె మహాత్మా. 5

తే. సమయ మిది మి త్త్రకార్యంబు చక్కఁజేయ
నీకతంబున నే మవిసీతుఁడైన

యానుయోధనుతోడిపోరాట దక్కి

యనుభవించుము మాయంక మగుధరత్రి. 6

వ. నీకు మేము ప్రద్యుమ్నాదికుమారులతోడివారము, మమ్ము దురి
తంబులు వారయకుండ నరసి రక్షింపు మనవుడు వాసుదేవుండు
నీపంచినయట్ల జేయం గలవాడ నెయ్యది తలంపు సెప్పు మనిన
నజాతిశత్రుండు నీవు కరినగరంబున కరిగి కౌరవులతోడం దగిన
మాట లాడి తెఱంగు నేయ వలయు నని ప్రార్థించి యతని నియ్య
కొలిపి యిట్లనియె. 7

నీ. మాతండ్రితలపును నాతనినందను

చందంబు నిన్ను యానంజయుండు

పలికినపలుకులఁ జెలిసెగదా నీకు

వారిచిత్తమభంగి వాఁ జెఱుంగు

బాలువం దని యీక యేలిచూటలన మ

మ్ములుక దీచ్చెదరు తా రిధికదుష్క

రం బైనయాసమయం బేము పదుమూడు

వత్సరంబులు సల్పి వచ్చి యుండఁ

అ. గులముపాడి నడకఁ దలఁపడ వతి సెడఁ

దలఁచెనేనిఁ గొడుకు వలచినట్టి

వాఁడు గాన యతనివక్రత మాన్ప లేఁ

డింతకంటెఁ గలదె యెడరు మాకు. 8

క. జననియు సమ స్తబాంధవ

జనములుఁ బ్రియమంద వారి శాంతులఁగాఁ జే

యను నెమ్మిగ నొక్కటియై

మననుం దెఱఁ కేది యునికి మాపౌరుషమే. 9

క. ఇచ్చటిబంధులు నీవును

నచ్చెరువడి వినుచు నుండ నయిదూళ్లును మా

కిచ్చినను జాలు నంటిని

బొచ్చెము గా దింతవట్టు పూర్ణము సుమీత. 10

కా. ఆదుర్యోధనుఁ డంతమాత్రయును జేయఁ జాలఁడో కాని పెం
పేదం గూరత కోర్వ తాదు, సిరి నా కే లందునే, గానవా
సోదైన్యంబులు వచ్చు నాయరయునీచుట్టలకుం గావున
మాదం బందుట గల్గుఁ గౌరవులు చేముం బొందికీ నొందినన్. 11

ఉ. అక్కట లాఁతు లై న, పగ తెనను, జంపన కోర నేల యొం
డొక్క తెఱంగు లేదె, యది యొప్పదె, బంధుసుహృద్జనంబు లా
దిక్కున నున్నవారు, గణతింపక సంపదకై వధించి దూ
తెక్కుట దోష మందు టనునీదురనఫల కోర్వ వచ్చునే. 12

వ. అని పలికి పాండవాగ్గజండు వెండియు. 13

ఆ. శ్మత్త్రధర్మ మింత కష్ట మగునె, వెఱ
ధర్మ మాచరింపఁ దగ దటంగు
గాన శస్త్రజీవికయ తగి యున్నది
యైన వంశనాశ మనభినుతము. 14

వ. అదియునుం గాక. 15

ఆ. కలహ మగుట లక్ష్మీఁ గావించుఁ బ్రాణహా
నియును జేయు నింత నిక్కువంబు
పలువు రొకని కోడి పాటుట, బల్లిదు
లనడచేతఁ జెడుటయును ఘటించు. 16

క. జయ మగునోడుదు మనుని
శ్చయ మొక్కఁడు లేదు, వినుము సమరమునఁ బరా
జయము మరణంబుకంటె హృ
దయపుటభేదనము నేయుఁ దధ్యం బనఘా.

క. కాన యవశ్యము బెనకువ 17
గానియుపాయమునఁ బగఱఁ గడ కేర్పుధృతిం
బూని నడచు నెవ్వఁడు డెం
దానం జెయి వెట్టుకొని యతఁడు నిద్రించున్. 18

ఆ. పగయ కలెగేనేనిఁ బామున్న యింటిలో
నున్నయట్లకాక యూఱిజిల్లి

యుండునెట్లు చిత్త మొకమాటుఁ, గావున
వలవ దధిక దీర్ఘనైరవృత్తి.

19

చ. పగ యడగించు పెండ్లియు శుభం, బది లెస్స యడంగునే పగం,
బగ వగ గొన్న మార్కొనక పల్కక యుండంగ వచ్చునే, కడుం
దెగ మొదలెత్తి పోవ, బగ దీర్ఘం నచ్చినఁ గ్రౌర్యమొందు, నే
మిగతిఁ దలంచినం బగకు మేలిమి లేమి ధ్రువంబు గేశవా. 20

ఉ. కావున శాంతిఁ బొందుటయ కర్తము, దా నది యట్లు లుండె, శ్రీ
గావలె నంచుఁ బోరితఁచుఁ గామియుఁ గోరెన, మెల్ల సొమ్ములుం
బోవుటయుం, గులనయము పుట్టుటయున్, వెలిగాఁగ నొండుమై
నేవిధి నైనఁ జక్కఁబడు పెండ్లియు నొప్పుఁ జూచి జనార్దనా. 21

చ. మనమునఁ బక్షపాతగతి మాదెస మానుము, ధర్మనీతివ
ర్తనముల రెండుదిక్కుల హితంబును బెంపును గలు నట్టిచో
ప్పున, విదురాది సజ్జనుల బుద్ధికి రా నుచితంబుతోడిమె
ల్పునఁ బరుసందనంబునను భూపతు లెల్ల నెఱుంగ నాడుమీ. 22

చ. తగవునఁ బోక, రాజు బెడిదంబులు వల్కెనయేని సైచి, యొ
ప్పుగ నిలుమీ, గురుత్వియుఁ బ్రభుత్వయునుం గల పెద్దవారిమా
ట గొనమి, యా సుయోధకుడన్ నిలువన్, మన మెల్ల, గారవం
బుగఁ గురువృద్ధులకుండలఁపుంజన నిచ్చిన, మెచ్చరే జనుల్. 23

మ. సుతువాడై వినయంబు నేకొనక, యేచొప్పుం దగం జెప్ప కా
ధృతరాష్ట్రం జవిసేతిఁ జేసినను సంధింపంగ రా దంచు వే
గ తెగం బొఱకు, తెంపు నేయునెడ లోకం బెల్ల మెచ్చం బ్రకా
శితధర్మస్థితి నొంది మామనము నిష్ఠితంబు గాఁ జేయుమీ. 24

ఆ. ఇన్నిసంకటముల నిబ్బంగి నెంతయు
నొగులుచి త్వత్ప్రసాదాద్దీర్ఘ
వెజ్జ వీవ కావె నేయేల యేగతి
నడపఁ దలఁచి తదియ నాకుఁ బ్రియము.

25

వ. అని చెప్పి తలంచుకొని వెండియు ని ట్లనియె.

26

క. నీవు సుయోధనుపాలికిఁ

బోవఁగ వల దనియు నొక్కబుద్ధి వొడమెడుకొ

గోవింద యతఁడు మంత్రులుఁ

గావరమునఁ జక్క వినరు కార్యవచనముల్.

27

తే. కుటిలమతు లవిసీతులు కూరకర్ము

లట్టిసీచులకడకు నిన్ననుప జాల

నీవు సంకట పడియెడు దేవపదవి

యైన నే నొల్ల, నొంటి యం దరుగు టుడుగు.

28

చ. అనవుడుఁ గృష్ణుఁ డిట్లనియె నా ధృతరాష్ట్రుఁడు నట్టివాఁడ త

త్తనయుడ యేల, నీపలుకు తిథ్యము నీలలఁ పే నెఱింగితి

స్మనమున శంక దక్కుము వినన్ వలతే, విను.మేను నిక్క మ

ల్లిన నచటంగలండ్ల రణకేళికి మార్కాన నొక్కఁ డేనియున్.

29

క. పనుపుము కౌరవసభ కేఁ

జను పెట్టును మేల, యర్థసంసిద్ధి యగుకొ

మన కొకటం బాపము రా

కునికికిఁ గత మైనపలుకు లొండెను గలుగుకొ.

30

వ. అని పలికిన యుద్ధిష్ఠిరుం డి ట్లనియె,

31

అ. మేలు గాక నీకుఁ బోలిన ట్లయిన నం

దరిగి యేము వారు సర్ది బొంది

యుండునట్లు గాఁగ నొడఁబాటు గావింపు

మెల్లభంగి మనకు నిదియ లెస్స.

32

క. మ మ్మొలుగు దెదిరి నెఱుంగుదు

నమ్మియెఱుంగు దర్శసిద్ధి నెఱియెఱుంగుదు వా

కృష్ణులపద్ధతి నెఱుంగుదు

పొ మ్మొవ్వడ నేను నీకు బుద్ధులు సెప్పకొ.

33

కృష్ణుడు ధర్మరాజుతోఁ గౌరవుల దుర్లయంబు సెప్పట.

నీ. అనిన ముకుందుఁ డి ట్లనియె సంజయుని మా

టలును నీ వన్న పలుకులును వింటి

నీమది ధర్మైకనిష్ఠమై నున్నది
 వైరంబు విడువరు వారు దోషం
 భీష్ములు గల రని బిరుదు లై యున్నవా
 రగునె రాజన్యుల కడఁగి కుడువ
 నక్షేత్రవృత్తి రాజ్యము చవి గొన్నవా
 రేల యిత్తురు నీకుఁ బాలు సెవుమ

తే. ధార్తరాష్ట్రులు సడికి నధర్మమునకు
 నలుక రెన్నఁడు విడువు దైన్యంబు పాడువు
 కయ్య మరివర్గిజయమునఁ గలుగు నిహప
 రములుఁ జరక్కిర్తియును బాండురాజతనయ.

34

మ. గురుభీష్మాదులు స్వాచు చుండ నభ మీకుం గీడు నాఁ డట్లు ము
 వ్కురు లై చేసిరి, యంత సేసియును బశ్చాత్తాపముం బొంద నో
 పర వా రెన్నఁడు నట్టిచోటఁ గృపయుక బంధుత్వముం దక్కు మె
 వ్వరుఁ గోపింపరెయ్యాదురాత్మకులఁ గర్వకౌర్యముల్ సూచినన్. 35

ప. కపటపునెత్తంబు నెపంబుగా మిమ్ము వెడలనడుచునప్పుడు దుర్యో
 ధన దుశ్శాసన శకుని సూతనందనులు పుయిలోట దక్కి కలకల
 నవ్వుచుం బలికినవలుకు లుగ్గడింపవచ్చునే వాని విని సమస్తజనం
 బులు ధృతరాష్ట్ర నిందించుచు మీరు బలవంతుల రయి యుం
 డియు నత్యంబు వాటించి యూరక పోక సూచి యచ్చెరుపాటుతో
 నుమ్మలించు చుండిరి తిట్టువాట్లం బోయెడువారు దైవోపహతులై
 మున్న చెడియెండుదురు గావున వారలం జెఱపనుం జలుకన,
 క్రూరాత్ములగు కౌరవు లెల్లవారికి నధ్యులు గాఁ దగుదురు నీ కేల
 యవధ్యు లైరి. పాపాత్మకులగు హింసకులం బాముల నెట్లట్ల
 నిర్విచారంబుగా వధియించుట కర్తవ్యంబు.

36

క. మీతండ్రికి భీష్మునకుం
 జేతోముద మొదవ భక్తి సేయన తగు నీ
 కాతలకు నేనుఁ జని వి
 భ్యాతంబుగ నీడువినయ మభివర్ణింతున్.

37

క. చెలులుం జటలు దేశం

బుల రాజులు వినఁగోనీదుపుణ్యచరిత్రం

బులు నీవు ధర్మమార్గము

దలఁచుటయుం దెలియఁ బలికెదం గురుసభలోన్.

38

వ. దానికి దుర్యోధనుం డియ్యకొనక తేజంగు మాలిన మాట
లాడుటయుఁ దండ్రి యతని వారింపనేగమికిఁ దో డుపేక్షకుం
డగుటయుఁ జూచి మీ తొల్లింటిపాట్లునుం దలంచి యెల్లవారును
వారిస గర్హింతు రింతియ కాక మనకు నొండేమి వలయు. నా
యోషినంతయుఁ బెక్కుభంగుల సంధియ కావింపం జూచెద.
నవ్విధంబు సిద్ధించిన మేలు గాదె, యట్లు గాక తక్కిన నచ్చోటి
యుత్సాహంబుచందంబును నందుఁ జేయ్యం గలవారివ ర్తనంబులుఁ
గొలందులు నెఱింగి నీకు విజయం బగువిధంబునం జనుదెంచెద. 39

తే. ఆసుయోధనుముక్కున నాని గలుగఁ

బుడమి నీ కీడు, గావునఁ బోర కలుగు

నేను గయ్యపుశకునంబు లెన్నియేనిఁ

గంటి నీ వనుత్సాహివి గాఁగ వలదు.

40

వ. చతురంగబలంబుల నాయితంబు గావించుచు దొరలం బురికొల్పి
కొనుచు నాలస్యంబు లేక సమరంబునకు సన్నాహంబు సేయుచుండ
వలయు నని పలికిన విని వ్యకోదరుండు దామోదరున కిట్లనియె. 41

క. సమరంబు గలుగు ననుచును

మము వెఱపింపంగ వలదు మాధవ నీ వా

కుమతి యగుధార్తరాష్ట్రుఁడు

శమించుకార్యంబు నడపు సౌజన్యమునన్.

42

వ. అని వెండియు.

43

శా. పాపాత్ముండు మదాంధుఁ డాతులువ నీపం పెట్టునుం జేయఁగా
నోపం డడ్డము సెప్ప రెవ్వరును మానోద్రేకమున్ గర్వముం
గోపంబుం దనుఁ ద్రిప్ప సౌప్తజనులం గుందించుటం బోయిన
స్త్రీ పోనిత్తురు గాన ని న్నతఁడు జాలిం బెట్టెడుం జూడుమీ. 44

ఉ. చొచ్చినచోన చొచ్చి తెగఁజూచెద నంచుఁ గడంగు చుండు న
 నైచ్చుడు బాహుగర్వమున నీచు సుయోధనుఁ డట్టివానితోఁ
 బొచ్చెము లేక కూడి మనఁ బోవక పోవఁగ రాదు నాకు వి
 వ్యచ్చును రాచవారుఁ గురువంశముచేటున కోపకుండుటన్. 45

ఉ. పాండవకౌరవుల్ గలసి పాలును నీరును బోలె నెమ్మిమై
 నుండగ దుష్టచేష్టల సుయోధనుఁ డీంతలు సేసె నాతఁ డొ
 క్కండ కులక్షయంబునకుఁ గారణమం ద్రది దప్పదైన నీ
 వొం డన సేల యాచిరును నోపినయంతయుఁ దీర్చు నేర్చునన్. 46

చ. తనపొరివోవునంతకు నుదగ్గతయుఁ గవటంబు మాన నే
 ర్చునె ధృతరాష్ట్రసూనుఁడు యశోధరితం బగుభారతాన్వయం
 బున కొకనిండ నచ్చు ననుబుద్ధి భురాత్మున కేల కల్లు నా
 యనమెయిఁ బోయి హీనగతి నైన ఘటించిన నెంత యొప్పునో. 47

వ. మాకును వారికిఁ బితామహుం డగుభీష్ముండు విను చుండ సుయో
 ధచతోడం గురుకులేశ్వరునాస్థానంబున నావచనంబులుగా ని
 ట్లనుము. 48

తే. అన్నదమ్ములమై యుండి యకట మనల
 నొరులు దలయొత్తి చూడ నొండొరులతోడఁ
 బెనఁగ నేటికి నీ వేల పెద్దవారి
 బుద్ధి విని పంచి కుడుచుట పోలదొక్కొ. 49

క. అని యెవ్విధమున నైనను
 వనజోదర సంధి సేయ వలయుం దగ నే
 మును వారును గలయుట భూ
 జనులకు నెల్లను హితంబు సౌఖ్యకరంబున్. 50

చ. అనుటయుఁ బిన్ననవ్వు నగి యంబుజనాభుఁడు వల్కు నెన్నడున్
 విననివి భీముపాలఁ గడు వింతలు వింటిమి మాట, లగ్ని చ
 ల్ల నగుట భూరిభూధరము లాఘవ మొందుట గాదె యివ్విధం
 బున నితఁ డిట్లు మార్దవముఁ బొందుట యింకిటఁ జెప్ప నేటికిన్. 51

శ్రీకృష్ణుడు భీమసేనుని గౌరవులతోడియుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుట.

శే. అని నహోదరు లాజి నాయాసపడుట

కోర్వమియుఁ గౌరవులఁజంప నొల్లమియును

గలుగునెయ్యంబుపెంపుఁ గరుణ నాద్దుఁ

డైన పవనజుఁ బురికొల్పు నాత్మఁ దలఁచి.

52

వ. మురమర్దనుం డతనితో నిట్లనియె.

53

ఉ. యుద్ధముమీఁదివేడ్కయు, మహోగ్రనిరోధులనల్కఁ జేయుద

రోన్ధతియున్, సుయోధనునియున్నతి సైపనియేపు, రాజ్యసం

సిద్ధి నిజాగ్రిజన్మునకుఁ జేయుతలంపును గల్గునీ వసం

బద్ధము లైనవాక్యములు వల్కుట యొప్పునె, కీచకాంతకా.

54

వ. అని యంత నిలువక.

55

క. వెఱ పెట్టిదియో యెన్నఁడు

నెఱుంగని నీయట్టివాని కెవ్వరొకోయీ

పిఱికితన మింత యలవడఁ

గఱపినవా రనుచు శౌరి గలకల నవ్వెన్.

56

వ. దానికి దరహాసితవదనుం డగుచు భీమసేనుండు వసుదేవసూనున

కి ట్లనియె.

57

ఉ. బంటుతనంబు మాటలకుఁ బాఱకు, పాండునృపాలుపాలు గై

కొంటయ చాలు నన్న నృపకుంజరుపల్కుల కడ్డ మాడ రా

కుంట యెఱుంగవే ముచు, సుయోధనుచందము జూపి యప్పు డే,

మంటి యుపేంద్ర నన్నని రణాగ్రిమునక నినుమూదలించెదకా.

58

క. నాకొలది విచారింపక,

నీ కిట్లనఁ దగునె మిన్ను నేలయు నిమ్మై

గాక తిరుగంగఁ బసినం

బో కే ముంజేతు లొడ్డి పోవఁగ దోతుకా.

59

ఉ. నావును నవ్వుటాల కనినం బవనాత్మజ యింతి యేటికిం

గేవల యోధవే, పరులకిల్బిషముల్ దలపోయ కిమ్మెయికా

- జావడ మైనఁ జూచి, యిది చందము గా దని యంటిఁ గాక నీ
చేవయు లావు నీవు మును చేసినభంగులు నే నెఱుంగనే. 60
- వ. అని చెప్పి మాధవుండు మఱియును. 61
- ఉ. పాదుండు పోరఁ దేరు గడపం దనకున్ ననుఁ గోరి యెంతయుం
బ్రోర్థన నేసె, దాని కనురాగము వొందితి నేను, గాన యు
ద్ధాత్తుల మైన మాకు నిను నానపడం దగదే, యశంబు నా
నారములున్ విరోధి విజయంబునఁ దక్కగఁ నొంటఁ గల్గునే. 62
- వ. అనవుడు. 63
- శా. ఏమీ పాదుండు నీవు దంశిమగ లై యీవచ్చుకొరవ్యసం
గ్రామక్షోభము బాహుదర్శమునఁ దీర్పం, బెద్దమి ట్టెక్కి మి
మ్మే మెల్లన్ వెఱిగంది చూచెదము గా కీసారెకుం బోయి రా
భీముం డిత్తటి రిత్తమాటలకుఁ గోపింపండు సూ, పెం పఱన్. 64
- వ. అని పలికి యివ్విధంబున గోపాలదేవు మేలంపుమెయినడి కార్య
వచనంబులకుం దగం దానును దోడ్కో సరసం బాడుటయ కా
మఱుమాట లాడి యంతటఁ దని వోవక బకమర్దనుం డతనితో
ని ట్లనియె. 65
- ఉ. కయ్యము గల్గిన ట్లయిన గంధగజప్రకరంబుకుంభముల్
వ్రోయ్యఁ దురంగపంక్తులు ధరంబడఁ దేరిగముల్ బడల్పడన్
డయ్యమి కీవు వెక్కసపడన్ గదపండువు నేయఁ గోరునా
దయ్యమునెత్తికోలు దుది దాచుట గాదె భుజంగభంజనా. 66
- చ. అన విని దేవకీతనయుఁ డాతని కి ట్లనుఁ జెప్పినంతకం
ఁజెను మిగులంగఁ జేయుదు, గడిందిమగండవు, నిన్నుఁ దెప్పగాఁ
గొని పలుమాఱు నాపదలకున్ భయ మొందక దుఃఖవార్ధు లీఁ
దినముము నెల్ల నిక్కొఱత దీర్చి సుఖాత్ముల జేయు పావనీ. 67
- క. ఇదె పోయెదఁ శౌరవ్యులఁ
బదనికి రాఁ బలికి సంధి వాటించెద నా
కది యొప్పుదె కాని తుదిం
గుదు రింతకు నీవ కావె గుణరత్ననిధి! 68

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితోఁ దన యభిప్రాయము చెప్పెట.

క. ఆనిన వాసుదేవున కర్జునుం డిట్లనియె, 69

తే. చెప్పఁ గలయంతవట్టును జెప్పె నీ క
జాతశత్రుండు వింటి వీ వాతెఱంగు
మాకు నెల్లను బలుకంగ మాట లొందు
గలవె యైనను జెప్పెదఁ గన్నయంత. 70

మ. ధృతరాష్ట్రుం డతిలోభదూషితుఁడు ధాత్రీభాగ మీ నేర్పునే
సుతుఁడుం గవ్వఁడు సంది యేల యగు నంచున్ మున్న కై పెక్కిన
ట్టితలం పచ్యుత నీకు గల్గినది గాండీవంబు దివ్యాస్త్రసం
తితియుం బెట్టినయట్ల యుండ మముఁ జింత బాప రాదో కదే. 71 .

ఉ. నీ వొనరింపఁ బూనినపనిం గమలోదర కీడు వ్రట్టునే
కా వనినట్ల యుండి యవుఁ గార్యము లట్లగుటం బ్రయత్నసం
భావన సేత పౌరుషముపద్ధతి తత్ఫలసిద్ధి వొందుచో
దైవము దోడ్పడన్ వలయుఁ దథ్యము రెండును నీవినోదముల్. 72

ఉ. వేరిమి ధర్మజుం బరిభవించిన దోహులు వధ్యు లన్న నె
వ్వారికిఁ బోలదే సుజనవత్సల నీ విటు లంట వారు ము
మ్మిరగ మెత్తి కీడ్పఱచి యింతలు సేసినదాన నీమదిం
గూరిననొవ్వుసాంపునను గోపము పెంపునఁ గాదె యారయన్. 73

ఉ. ఐనను జిత్తగింపు ద్రిపదాత్మజ నాసభ నట్లు సేసినన్
దానికి హైప లెస్స యని దైన్యముఁ బొందుట కోర్చి యమ్మెయిం
గాననభూమికిం జనుట కారుణికోత్తమ నీ వెఱుంగవే
కాన సహించి పాండవులఁ గౌరవులం దగఁ గూర్పు నేర్పునన్. 74

తే. అలవియెఱుంగక ధార్తరాష్ట్రులు గడంగి
మమ్ము బఱచినపాటులు మానసమునఁ
జవుటఁ బెట్టినవిత్తులచంద మొంది
యంకురింపక చెడిపోయె నంబుజాక్ష. 75

వ. అ మొొుటకుల నెమ్మొయి నయినను, 76

క. ఒడబడిచి మాకు వారికిఁ,

బుడమినగము గాఁగఁ జేసి పొంది పొనేగి యుం

డెడు నట్టి తెఱఁగు సేయుట,

కడు మే లది గౌరవము సుఖంబును జేయున్.

77

క. నీ కిట్టిది చిత్తమునకు,

రాకుండిన నేని వలదు రం శిమ్మెయి మీ

రీకార్యము సేయుం డని

మా కానతి యిమ్ము కంసమర్దన తెలియన్.

78

మ. హిత మిబ్బం గిది మాకు ధర్మము తెఱం గి ట్లుండు నం చేను నీ

మతి బోధింప వలంతినే హితము ధర్మంబున్ విచారించి చూ

చి తగం బొమ్మని యేది పంచి తది నిశ్చింతంబునం జేసి యు

న్నతఁ బొందం గలవార మై యునికి గృష్ణా నేడుగా వచ్చెనే. 79

వ. అనిన విని కృష్ణుండు విజయున కి ట్లనియె.

80

చ. వెరవున లావునం గృహికి వేయువిధంబుల మే లొనర్చినం

దొరకొనునే ఫలంబు దఱితోఁ దగువర్షము లేకయున్న నె

ప్పరుసున లెస్స సేసినను పొరుషముల్ ఫలియించు టెల్ల నా

దరణమునం బ్రసన్న మగుదైవముచేతన చూచె ఫల్గునా. 81

ఉ. కావున సంధికిం బురుషకార మొనర్చెద నోపినంతయున్

దైవముచేత యె ట్లగున్ దాని నెఱుంగ, సుయోధనుండు నం

భావన సేసి పా లొనఁగు పాశియ కల్గిన బాల్య మాదిగా

నేవిధి నైనను జెఱుప నింతలు పాపము లాచరించునే. 82

వ. అది యెల్ల న ట్లుండె నిచ్చట విరాటుపశులన్ బెట్టింప నీవు

వోయినయప్పుడు భీష్ముండు దుర్యోధనుతోఁ జెప్పినతెఱంగు. 83

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు మనంగ రాదు రా

లచ్చికినే వెనంగిన బలంబులు రెండును గెల్వ నేర్పునే

హెచ్చుగఁ గుం దగుం దొడరు టెల్ల విధంబుల కోర్పు, ట్లు గా

కిచ్చు దలంచి యొక్క మెయి నితఱిఁ బొం దగుచేతయుం దగున్. 84

వ. అనియె దాని కతం డు త్తరం బిచ్చిన తెఱంగు.

85

ఆ మనకుఁ బాండురాజతనయవర్తమునకు
నెట్లు వొందు గలుగె, నేను రాజ్య
భాగ మీను, సమరభంగిక విక్రమ
నిరతిఁ బూను టిదియ నిశ్చయంబు.

86

వ. అని పలికె నది యంతయుఁ బదంపడి మన మెల్ల వింటిమ కాదె
యామాటల ఫలం బప్పుడ కనియు నాకష్టాత్ముండు వెండియు,
దెలియండు.

87

తే. అతనిగుణదోషముల చంద మట్ల యుండె
నాకు ధర్మజుబుద్ధి నడప వలయు
నితైఱుం గాచరింపంగ నేగి యచట
నెల్ల తైఱుగును నేర్పడ నెఱిగి వత్తు.

88

చ. అనిన ముకుందుతో నకులుఁ డల్లన యిట్లను నీకు ధర్మజుం
డును బవనాత్మజుండు నరుండుం దగఁ జెప్పుట రిత్త గాదు మా
మనము లరణ్యవాసమున మత్స్యమహిపతిపాల నున్న య
ద్దినములభంగి గాదు కృప దీప్రతిఁ గుండినచంద మయ్యెడున్. 89

క. కడవంగ నొకళ్ళు పసరము

నడిచిన నొక్కటలుఁ బెయ్య నడువ వలయునే
చెడుతెరు వాకొరవ్యుల

కడ నిలుచుం గాక మనకుఁ గౌర్యం బేలా.

90

నీ. గోగ్రహణంబునఁ గోలె నెంతయు మెత్తఁ

బడ కుండుదురె వారు పద్మనాభ

నీయనుగ్రహమున నెమ్మిమైఁ గూడిన

బలము లే దక్షాహిణులును దొరలుఁ

బాంచాలయాదవపాండ్య కై కయమా

త్సుల తెంపు లెఱుంగకయున్నవారె

భీమార్జునులలాపు వెంపును నీసహా

యంబును గలుగుట కలుక రెట్లు

ఆ. గురుఁడుఁ గృపుఁడు బాహ్నికుఁడు భీష్ముఁడునుబుద్ధి
సెప్పివారిఁడక్కఁజేయరెల్లు
కార్య మీవు సెప్పఁగా విదురుండు వి
నంగ నెట్లు గా దనంగ వచ్చు.

91

జ. అట్లుం గాక నీవు దమపాలికిం బోవుట ధార్తరాష్ట్ర లాదరింప
కుండ వెఱవ లే నీపోయినప్పుడ యీకార్యంబు చక్క నగు ననిన
విని సహదేవుండు వాసుదేవున కిట్లనియె.

92

ఉ. రక్కెనమాట లాడెదరు రాజును దమ్ములు వానిలోన నీ
వాక్కటియైనఁ గాదనక యూకొను చుండుట యంతకంటె మే
లక్కట యిట్లు వేడికొన నైనను బోయెడు వో సుయోధనుం
డెక్కడ భూమిలోన సగ మిచ్చుట యెక్కడ దానవాంతకా.

93

మ. తలఁపం గూడునె యంతలేసిదొర లీదెన్యంబు, చుట్టంబులుం
జెలులుం దిట్టరె, లాఁతిరాజులకు మెచ్చే యివ్వధం; బిట్టిదిం
గలదే, వేడఁగ ధర్మజం, డడుగఁ బోఁగాఁ గృష్ణుఁ డాధార్తరా
ష్ట్రులు పా లీక చలంబునం బెనఁగ, నిట్లుం గూడు దీ పయ్యెనే.

94

ఉ. వీరలు ధర్మమార్గము నవిస్తరతం దగ నాడిరేనియు,
న్వారలు దాని కియ్యకొనినన్, విను మచ్యుత యట్టిసంధి పెం
పారఁగ నేర్చునే, యచిత మైనది కయ్యమ, వంకమాట లే
నేరఁ, గురుప్రవీరుసభ నిశ్చయ మిట్టిద కాఁగఁ జెప్పమా.

95

మ. తుది రాజ్యమ్మునగమ్ము గొమ్ముడవియందుం బేరు వంచించియుం
బదమ్మాఁ డేహులు నీవునుం దిరిగి రా పా లీక పో వచ్చునే
యది గాదే. దెగి బంటవై యటుము, మాయల్ వన్ను నేర్పింకఁ జె
ల్లను సూ నీ కనియాసుయోధనుని యుల్లంబుచ్చి పో నాడుమా.

96

మ. అనినన్ సాత్యకిప్రీతుఁ డై యితఁడు లె సైయి యుండఁ బల్కెఁ, బ్రయో
జనముం గల్గదు, కౌరవంబుఁ జెడు, దుశ్చార్మిత్రకుం డాసుయో
ధను బోధింపఁగఁ బోయినన్ సరభపోతాహంబుమై నున్న వీ
రనికాయంబునకెల్లనుం బ్రియముసంగ్రామంబు మేలెమ్మెయిన్.

97

వ. అనిన విని రథికవరు లందఱు సహదేవుం డింత యొప్పు నాడునే,
సాత్యకి పలుకు లిట్లుండుచే, తక్కుటివి యెక్కుడిమాటలు, పగవారి
నడిగికొనం బోవుట యుచితం బట, కయ్యంబు కర్జంబు గా దట,
భంగంబు నీగికొనం దగ దట యనునివి మొదలుగా ననేకు లనేక
ప్రకారంబుల వీరాలాపంబులం గొలువెల్ల నొక్కమోక్షగా
జెలంగిన యెలుంగులు నింగి ముట్టె దదనంతరంబ. 98

కౌశికః గృహ్నితః దన మున్న పడిన భంగపాటు కృష్ణుట.

తే. ధర్మనందను పలుకులు దనకు హృదయ
తాప మొనరింప మోమునదైన్య మొంద
నున్న పాంచాలి యిట్లుని యొయ్యఁ బలికె
గనలి శౌరితో గద్దదకంతి యగుచు. 99

ఉ. అంతలు సేసి పో నడచి యక్కట సంజయుచేతఁ జెప్పి పు
త్రైంతురె, యిట్టి యూహలు మదిం బ్రీయ మందె యుధిష్ఠిరుండు, దా
నంతన యూహ లేవురకు నైదు సుయోధనుఁ డిచ్చునొక్కొ, యీ
కంతకృపావీహీనమతి, నాతఁడు నొంచునె యన్నదమ్ములన్. 100

చ. తనమునుపడ్డ బన్నములుఁ దమ్మునిపైఁ గల కూర్చి వేర్చి నీ
జనపతి సైంప కున్నె, యని సక్కన, రాజ్యముపాలు లేక తీ
ఱున కొడఁబాటు గల్గిన నెఱుంగమి వెట్టరె, చాలరైరి ఏ
రనరాకొ, నాన లేమి యని యాడరె, లోకమువారు కేళవా. 101

శా. పెం చేదం దమ కిట్టి తక్కువలు రూపింపంగ నేలా, విచా
రిపణ వారిక మేలు సంధి దము వారిం జూచినం, దారు సా
ధింపం జాలరా కాక పోరఁ దగ మర్దింపం దలంపేని శం
కింపం బట్టొకొ, వారు బ్రాహ్మణులె యేకీడైన సైరింపంగన్. 102

ఉ. ఓట యొకింత యేనియు సుయోధను చిత్తహనండు లేదు నీ
మాటలఁ బోవునే, దురభిమానమ యెక్కుడు పూనుఁ గాక య
చోట్లన సంగరంబు లగు చొప్పులు పుట్టిన నైనఁ బాండవుల్
పోటున కిచ్చగింతురాకొ పోదురా కానల నుండ నచ్యుతా. 103

ఉ. ఏ నిటు లంటి నావలవ ; దింకను నీవును రాజుఁ దమ్ములుం
గా నుచితుంబు సూచి మనకార్యము మీ సుజనత్వముం జెడం
గా నొకభంగి నేయక, తగం గుగువర్గముతోడి సంధి మీ
కైన తెఱంగునక వలచినట్టుల చేయుండు నేర్పు లేర్పడక. 104

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె. 105

ఉ. ఆఱుడిబోకయున్, ఫలము నందుటయుం గని పల్క నేరమిన్
మాఱుటనోరిదాన నయి, మాటలు చిత్తమునందు నిల్పు కే
గాఱులు ప్రేలెదక వినుండు కర్జము నెగ్గును గాన నల్క మై
వీఱిఁగి యెనమానిసికి వెంకి వివేకము గల్గ నేర్పునే. 106

చ. వరమునఁ బుట్టితిన్ భరతిపంశముఁ జొచ్చితి నందుఁ బాండుభూ
వరునకుఁ గోడ లైతి జనవంద్యులఁ బొందితి నీతివికృమ
స్థిరు లగుపుత్రులం బడసితిక సహజస్మృల ప్రాపు గాంచితిక
సరసిజనాభ, యిన్నిటఁ బ్రశస్తికి నెక్కినదాన నెంతయున్. 107

వ. అట్లుంగాక. 108

ఉ. నీవు సుభద్రకంఠుఁ గడు నెయ్యము గారవముం దలిర్ప సం
భావన నేయు దిట్టిననుఁ బంకజనాభ యొకండు రాజనూ
యావభృథంబునందు శుచియై పెరు పొందినవేళి వట్టి యీ
యేవురుఁ జూడఁగా సభకు నీడ్వె, గులాంగన ని ట్లనర్తురే. 109

ఉ. ఆసభ కేకవస్త్ర యగు నట్టి ననుం గొని వచ్చి నొంచుడు
శ్వాసనుఁ జూచుచుం బతు లసంభ్రములై, తగు చేష్ట లేక, నా
యాసలు మాని, చిత్రముల యాకృతి నున్నయెడక ముకుంద వి
శ్వాసముతోడ నిక గొలువ వచ్చె మనం ; బదియుం దలంపవే 110

చ. అరయమిఁజేసి కోడ లన కప్పుడు దాసిగఁ జేసె నమ్మహా
పురుషుని పాలికిం బతులు వొవంగ వీరలతోన యేచు జె
చ్చెరఁ జని కోటరంబు దగఁ జేయుదునో, యటు గాక పాడిమై
వరపుడ మోపి చేయుదునో వారికి, మాధవ నిశ్చయింపుమా. 111

వ. అని య ట్లుగడించి. 112

ఉ. దోవది బంధురం బయిన కొమ్ముకి గ్రమ్మన విప్పి వెండుకల్
దా వలచేతఁ బూని యసితచ్చవిఁ బొల్పు మహాభుజంగమో
నా విలసిల్లి వేలఁగ మనంబునఁ బొంగు విషాదరోషముల్
గావఁగ లేక బాష్పములు గ్రమ్మఁగ దిగ్గనలేచి యార్చయె. 118

వ. గోవిందుముందటం బెట్టి యిట్లనియె. 114

క. ఇవి దుస్ససేనువేళ్ళం,
దవెలి, నగము దేవ్వి పోయి దక్కినయవి, కా
రవులకడఁ దీటుమాటల

యవనరమునఁ దలఁపవలయు నచ్యుత వీనిన్.

సీ. ఈ వెండుకలు వట్టి యీడ్చిన యా చేయి
దొలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను
తను వింతలింతలు దునియలై చెడరి రూ
పజీయున్నఁ గని యును కాటుఁగాక

యలుపాలఁ బానుపడునట్టి చిచ్చే యిది

పెనుగద వట్టిన భీమసేను

బాహుబలంబును బాటించి, గాండీవ

మను నొకవి లెప్పుడును వహించు

తెలుగుఁ బిళ్ళవిద్యుఁ

గ్రంథాలయం

ఆ. కట్టి విక్రమంబుఁ గాల్పనే, యిట్లు బ

న్నములు వడిన ధర్మనందనుండు

నేను రాజరాజ పీఠంగుఁ గన్నారఁ

గానఁ బడయమైతి మేనిఁ గృష్ణ.

నమోస్తుతంబు... క. (29)

తే. 8-7-11

116

ఉ. నెట్లన యిట్టియల్క మది నిల్పితి రక్క-సతాత్మిక జిచ్చిడిం

గట్టినయల్లు పెద్దయును గాలము, దీనికి నాటు తెన్నడుం

బుట్టడు, దుష్టనిగ్రహము పూని జగంబులు గాచునట్టి తోఁ

బుట్టువు నీవుఁ దేజమునఁ బొల్పిన భర్తలుఁ గల్గ నచ్యుతా. 117

శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపది నూరార్చుట.

వ. అనుచు నెలుంగు రాలుపడ నేడ్చిన యాజ్ఞసేనిం గృపాయ త్తచిత్తం
డయి నారాయణుం డూరార్చి కూర్చుండ నియమించి కన్నీడు

దురుగును బెన్నెజేసేన మునునాథుల దగువారి నియోగించి యమ్మా
నినితో నిల్లవియె. 118

ఉ. ముచ్చిర నేల నే గలుగ ముద్దయ, నాకు వృకోదరుండు వి
వృచ్చుడుఁ దోడుగాఁగ జనవంశ్యుడు భర్తృశుతుండు వంశ, నీ
మెచ్చుగ శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెదఁగాక వేటొకం
డచ్చుపడంగ నేర్చునె, దురాత్ములు శారవు లుర్వి యిత్తులే. 119

క. లలనా యుడుగుము సీ యే
ఘృలకొలదియె, కురువృషాల పుత్రకళత్రం
బులయేఘ్న లింక, వానిం
గలకల నవ్వచు వినంగఁ గాలం బయ్యెన్. 120

క. యమమహిష ఘంటికానా
దము వినఁ గౌతూహలంబు దళు కొత్తెడు చి
త్తములు గల కౌరవుల కి
ష్టము లగునే సంధికార్య శాంతవచనముల్. 121

క. మొదల విధినియతియును న
ట్టిద యందురు పెద్ద లది ఘటింపక పో దే
మదిఁ జూచి చెప్పినను ద
ప్పదు మేరువు దిరిగెనేనిఁ బాంచాలనుతా. 122

తే. పూని పలికెద వినుము రిపుక్షయంబుఁ
జేసి యుజ్జ్వలపుగ్ధులక్ష్మీసమేతు
లైన పాండుకుమారుల యధికవిభవ
మీవు సూచెదు తడవు లే దిది నిజంబు. 123

క. అని యూహిలంగఁ బలికిన
విని యంకిలి దేఱుచిత్తవృత్తి గలుగునం
గన యే ఘ్నసిగెం దగ ఫ
ల్లనుఁ డిట్లని పలికె నపుడు గోవిందునితోన్. 124

తే. పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులు బుండరీక
నేత్ర చుట్టటికంబున నీకు నొక్క

రూప కావునఁ గోరి యేరూపునందు
నుభయపక్షంబులకుఁ జేయు ముచితహితము 125

క. ధర్మార్థసంగతంబుగ
ధర్మతనయు చెప్పినట్లు తగు బల్కుల నా
దుర్మతులు కౌరవులు న
త్కర్మమునకుఁ జొరకయున్న దైనను యెఱుఁగెన్. 126

క. అన విని కౌరవులకు మీ
కును హితముఁ బ్రియంబుఁ జేయఁ గోరియ కుంతీ
తనయాగ్రజపని ధృతరా
ష్ట్రానికడకుం బోయెనను గడుం బ్రీతిమెఱుకె. 127

క. అని పలికిన హరి ధర్మవ
చనముల తెఱంగున కజాతశత్రుఁడు చిత్త
బునఁ బొంగి యట్లు చేయుము
మన నిశ్చయ మిదియ దీని మఱవకు మరఱు. 128

వ. అని కార్యంబు నిశ్చయించి దినమిది సమాపించి నారాయణంజూచి
నీ నక్షత్రంబు రోహిణిగదా యెల్లి రేచతి నీకుఁ జంద్రతారాబలం
బులు గలవు గమనంబునకు రేపకడయ మేలు పయనం బగుట
లెస్సయని చెప్పిన నప్పులుకుల కతండు సకారవంబుగా నియ్య
కొనిన బాండవాగ్రజండు గొలువుం గలయం గనుంగొని యెల్ల
వారును విన నది యట్లకాక యని పలికి తడనంతరంబ తానునుం
దమ్ములుఁ బాంచాలియుఁ బరివారంబును నుచితప్రకారంబున నిజ
నివాసంబులకుం జనిరి మఱునాఁ డరుణోదయంబునఁ గృష్ణండు
గాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి సూర్యోపాస్తి సేసి యగ్నిసమా
రాధనం బాచరించి ధర్మసేనురులం బ్రణామపూర్వకంబుగాఁ
బ్రయాణదాన ప్రముఖపూజావిశేషంబులం బ్రీతులం గావించి వారల
యిచ్చు నాశీర్వాదంబులును సమం తాక్షితమాస్వాంకురాదులునుం
గైకొని యుచితప్రదేశంబున నుండి సాత్యకి రావించి. 129

క. మన పాదలోఁ గరిపురికం

జనుదేరెఁగ వలయువారి సవరణతో రర

డని యేర్పడ నియమింపు ప

యనమై యే తెమ్ము నీవు నని తగ మఱియున్. 130

న. దుర్యోధనుండు దుష్టాత్మకుం డతండు మన్నించు మానుసులునుం
గుటిలబుద్ధులు గావునః జక్రిగదాద్యాయుధంబులు రథంబునం
బెట్టింప వలయునని చెప్పి పనిచి సమయజ్ఞతం బాడనూపి నిలు
చున్న దాకుం జూచి తేరు పూన్న నియోగించిన సతండును
మణిగణప్రభాపలుజటిలం బగు నరదంబు వన్ని తైలసుగ్రీవమేఘ
పుష్పవలాహకంబు లనం బరంగు తురంగంబులం బూన్చి గరుడ
ధ్వజం బెత్తి తెచ్చినం దానునుం బయనంపుఁ జందంబునఁ గట్టా
యితంబై జనంబుల చూడ్కులకుం బండు వగుచుఁ బుండరీకా
నుండు మంగళతూర్ణంబులు సెలంగఁ జామరంబు లుల్లస్థిల్ల రథం
బెక్కిన యవసరంబున యాదవపరివారంబుతో నరుగుదెంచిన
సాత్యకిం దన రథం బెక్కించుకొని యాంగికంబులైన శుభనూచ
కంబులు గైకొనుచుఁ బూర్ణకలశవృషభాదిభద్రపదార్థంబుల నవలో
కించుచుఁ బూర్వోంగనలు సేస లొలుకఁ జిత్తంబు ప్రసన్నతం
బొంద వెడలునప్పుడు. 131

సీ. పాండవ యాదవ పాంచాల కేకయ

పాండ్య మాతస్యనులు భద్రదంతి

హయ రథంబులతోడ నతికుతూహలమున

వచ్చినఁ గనుగొని వారి నెల్ల

సంభావనంబుల సంభాషణంబుల

నాదరించుచుఁ దగ నల్లనల్ల

విభవంబు మెఱయంగ, విడిదలపఱి పెల్లఁ

గడచిన యత్తఱిఁ గరము శుభము

ల. లెనకేకునములకు నందఱుఁ బ్రియ మంద

నరుగు చున్న యట్టియవసరమున

- రథము రథముఁ గదియ రానిచ్చి ధర్మనం
దనుడు నెమ్మి నిట్టు లనియె హరికి. 132
- ఉ. వచ్చె జనార్దనుం డనిరవార్తకుఁ బ్రాణము మేని కంఠకుఁ
వచ్చిన, నేద బేటఁ గురుమంశపవిత్రచరిత్ర గొంతి, నీ
వచ్చట కేగి పాండవుల యందఱమా జని చెప్పి మొక్కుచున్
గుచ్చియ కౌగిలించుకొని కుందినచి త్తమునొప్పి పీట్టుమీ. 133
- చ. అడవికి నేగెగుఱాడు మము సంపంగ నెంతయు దవ్వు వచ్చిన
ప్పుడు దనమోము దైన్యమునఁ బొందెనునశ్రులుఁ జూచి చూచి య
ట్లాడఁబడి పించి పోవలసె నుమ్మలికమ్మున గొంతి యంతకున్
బడు గయి పాలలోఁ బడినబల్లివిధంబున నుండ కుండునే. 134
- క. లక్ష్మయిలు గాలినది మొద
లక్కుట మాతల్లి మాకు నై నెవ్వగతోఁ
బెక్కిడుమలఁ బడు చున్నది
ది కెక్కివ్వరు లేనియట్లు దీనత్వముకా. 135
- క. ఏ ననుట గాఁగ దుఃఖము
లైనవి దెగుసమయమయ్యె నని చెప్పము, మీ
మేనత్త నూఱడింపుము,
దా నెప్పుడు నీవు గలవు తన కనుచుండున్. 136
- వ. అని చెప్పి వెండియు. 137
- ఆ. గురుడు బాహి కాదిగురువృద్ధులుచు సుహృ
దబంధపులు నశేషధరణిపతులుఁ
బ్రీతిఁ బొంద నెవ్వరికి నేది దగుఁ బ్రాణ
మాదివిధుల నడపు నాదుపలుకు. 138
- క. పరమప్రియమున నాకై
పరిరంభణ నేసి గాఢబంధవసాంద్రా
దరమున సంభావింపు వి
దురుతో, మధ్యస్థుఁ డగుహితుం డతఁ డనఘా. 139
- వ. అనియెఁ దదనంతరంబ యర్జునుండు. 140

చ. జనులు వినంగ రాజ్యమున సాము గొనంగలవార మన్న యీ
జనపతికార్య నిశ్చయము సమ్మతి గైకొని చేసినకా సుయో
ధనుఁడును దమ్ములుకా సఖులు, దానికి నేమును నియ్యకొందు; మొం
డనిన సపుత్రమిత్రముగ నద్దెస నందఱు గొచ్చి పాఠుడుకా. 141

మ. అనినన్ మెచ్చి వృకోదరుం డితఁడు కార్యం బింత దెల్లంబుగాఁ
బొనరం బల్కునెయంచుబేరెలుఁగుసొంపుంబొంద వక్త్రంబు, పొ
ల్పున దర్పణ బొలయంగ నంగములకుం, బొంగారునుద్బుంహిత
ధ్వనియై పొల్పుమహోగ్రసింధురముచందం బొంది యొప్పెంగడున్.

క. నకుల సహదేవులును దా
నికి సంతస మందియిట్లు నెయ్యము కయ్యం
బాక తెఱుగు సేసికొని తడ
యక రమ్మని పలికి రప్పు డచ్యుతుఁడన్.

143

ప. ఇవ్విధంబునం బొందునందను లందఱును గోవిందునకు వలయు
మాటలు సెప్పి యతనిఁ గాఁగిలించుకొని యథోచితప్రకారం
బున వీడుకొని, వలగొని, మగిడిరి. తక్కినవారలు స్వర్తంబు
లగుతెఱుగుల నా మంత్రితృతై మరలిరి. మాధవుండును బ్రయాణ
సర్వసంభారనిర్వాహకులఁ గలయం గినుంగొని తగినసల్లాపం
బులు సేసి కరినగరంబుపెందెరువు గైకొని దారుకుచితరత్నంబునఁ
దురంగంబుల పటుత్వంబున నత్యంతసమీచీనం బైన యానంబున
మనం బలరం జనిచని సూర్యాస్తమయసమయంబునఁ గుశస్థ
లంబు సేరం జనునప్పు డందలివిప్పు లేదురు వచ్చి కారచి నిజ
నివాసంబులకుం జనుడెం డని పిలిచినం బ్రసన్ననదనుండగుచు
సమ్మర్దంబు వలవదని పలికి విశాలమణీయంబైనబహిరంగణంబునం
బటకుటీరప్రకరం బెత్తించి విడిసి తగువారును దానును వారల
గృహంబుల కరిగి యభ్యాగతపూజలు గైకొని వారిని సంభావించి
విడిదలకుం జని సమయసముచితవృత్తిం బ్రవర్తిల్లు చుండ నంత
నక్కడ,

144

- తే. వార్త విని యాక్షణము కౌరవక్షిప్తిశ్చ
రుండు గాంధేయగుభిరులను బుతు
సంజయుని గర్భ సైంధవు శకునిః బిలువఁ
బనిచి తా నిట్టు లనియె నందనునితోడ. 143
- వ. కృష్ణుండు పాండవకార్యాద్ధింబుగా మఁదొడ్డుకు వచ్చుచున్నవాఁడు
నేడు కుశస్థలంబున విడిసె రేపింగు వచ్చు నని వింటి విట్టి
యాశ్చర్యబునుం గలదే సర్వలోకాభిగమ్యుం డగునమృహాసు
భావునకు మన మభిగమ్యుల మైతిమి మన కింతకంటెను బెం
పెయ్యది యతం డెవ్వరినలన సంతృప్తుం డయ్యె వారికి శుభంబును
నెవ్వరిదెన ననాదరంబు నేసె వారికి నశుభంబు నగుట దప్ప దత
నికి వలయుపూజ లాచరించుటకు సంవిధానంబు నేయుము గృహ
లంకరణాది మంగళశప్రకారంబు లనుష్ఠింప నియమింపు మతని
చిత్తంబున నీవిభవంబును దసమీప్రియంబునుం దోచునట్టి
తెఱంగున నమ స్తంబును సమకట్టుము. 146
- క. అనిన ధృతరాష్ట్రపలుకులు
గొనియాడిరి సంతసిల్లి గురుఁడును భీష్ముం
డును నాఁగా కని చుర్యో
ధనుఁడుం బరిచారకప్రతతిఁ బిలిపించెన్. 147
- వ. ఇట్లుచితపరివారంబు రావించి యతండు. 148
- క. అలుకుఁడు మృగమదమున ము
గ్గులు పెట్టుఁడు గప్పరమునఁ గుంకుమమునఁ గో
డలు పూయుఁడు మణిదామక
ములు గట్టుఁడు పెద్దకూటమున సొంపారన్. 149
- వ. మఱియు నగల్గెల్లను శోభిల్ల నలంకారంబు నేయుండు. 150
- క. పెనుపుం జతురత మెఱయఁగ
మనయింటను దుస్ససేను మందిరమున శో
భనశిల్పము లొనరింపుడు
చనుఁడు వృకస్థలమునందుఁ జప్పరము లిడన్, 151

వ. అది విడిచిట్టుగాఁడోయెఁగుపల్లని పలికి వాసుదేవుండు శేషకడయ
వచ్చు నంతకుమున్ను యంతయుం గ్రావింపవలయు నని పనిచి
పురంబున నత్సవంబు నాటుం డని నియోగించి వివిధగంధమహిత
మాల్యంబులు సంపాదించును మణిభూషణచిత్రాంబరంబులు సమ
కట్టను సరసాన్నస్వాదుపానద్రవ్యంబు లొడఁగూర్చును నేర్పరు లగు
తద్రజ్జల నియమించె నట్టియెడ, నాంబికేయుండు విదురున కిట్లనియె.

ధృతరాష్ట్రుండు విదురునితో క్రిష్ణుని రాక నెప్పి సంతోషించుట.

క. వివిధమణిమయరథంబులు

జవనాశ్వంబులును భద్రసామజములు ర

త్సవిభూషణములు దాసీ

నివహంబులుఁ జాలఁ గృష్ణునికి నే నిత్తున్.

153

క. మనయింట సుయోధనుగృహ

మున దుశ్శాసనునికేతమున నెయ్యది యా

తనిచూడ్కి కించు నది యె

ల్లను గౌరవ మొప్ప నీ వలయు మన కనఘా.

154

చ. అన విని యాతఁ డిట్లనియె నంబుజనాభునిఁ బ్రీతుఁ జేయు కం
ఠెను హితమైనకృత్య మొకటిం గలదే, యది మేలు, పాండునం
దనులకు నైదయాళ్ళు లుచితస్థితి నిచ్చుట కోప మన్నయు
న్నిన యిటు లోపుకల్మి ధరణీవర యేమిట వచ్చెఁ జెప్పమా. 155

ఉ. నీతలఁ పేను గంటి నొకనేర్పున శౌరికి లంచమిచ్చి సం

ప్రీతునిఁ జేసి కార్యగతి భేదము సేయఁగఁ జూచె దింత బే

లైతిగదే నుమేరుసదృశార్థముఁ జూచియుఁ బార్థుఁ బాయనే

యాతఁడు క్రిడిభక్తియును నచ్యుతు పెంపును నీ వెఱుంగవే. 156

తే. అర్జునుండు ప్రాణతుల్యుండు హరికి నట్లు

గాన జలపూర్ణ మంగళకలశమునకుఁ

బాద్యమునకును గుళలసంప్రన్నమునకు

మిగుల నొండు జనార్దనుమెచ్చు గాదు.

157

- క. మనకడకు నేమికార్యం
బునకై యాతండు వచ్చేఁ బూనికిమెయి నా
పని వంచింపక చేయుట
విను మతనికిఁ బ్రియము దక్కు వేయును నేలా. 158
- వ. అనిన విని మరొత్తధనుండు దండ్రు కి ల్లనియె. 159
- క. అది విదురుచెప్పినట్టిద
తుదిఁ గృష్ణుడు పాండుసుతులతో వే జగునే
పద నెఱుంగ కీఁగి యిచ్చిన
బెదరి రసరె యొచ్చె మైనఁ బిమ్మట నగరే. 160
- ఆ. అతఁడు పూజనియఁ దగు నేనెఱుంగుదు
నైన ధనము లీగి ననదతనము
వచ్చు బెచ్చువెరిగి నెరులు గర్వింతురు
రేల పగ యడంగు నిట్టు లైన. 161
- క. అనవుడు భీష్ముడు ధృతరా
ష్ట్రున కిట్లను నీవునుం గొడుకు నేమే ని
చ్చిన నొకటి యీఁగి లేకు
న్నను వేటొక్కటి దలంచునా కేశవుడున్. 162
- క. విను మతఁడు నేయఁ బూనిన
పని దప్పింపంగ రాదు పాండవులం దే
ర్పను గృష్ణుడు వెరవుగఁ జొ
చ్చిన మే లాపురుషుపనుపు నేయుము పుత్రా. 163
- క. నారాయణుండు ధర్మా
ర్థారాధము గాఁగఁ బలుకు నది నీవును నీ
వారును గైకొని యెంతయు
గారవమునఁ జేయ నెల్ల కార్యంబు నగున్. 164
- క. అనుటయు సుయోధనుఁడు భీ
ష్మున కిట్లనుఁ బొండురాజసుతులకు నిమ్మే
క్ష

దిని హరి సగపా లీఁ దగు

ననుఁ బోయే నీనుగాని యది యట్లుండెన్. 165

వ. వేటొకకార్యంబు సేయఁ దలంచితి నది వినుము పాండవులకు
 నేడుగడయు జూర్దనుం డతిని బట్టి బంధించిన తొక్కలువితీగిన
 పులుఁగులుంబోలె వారునాకు విధేయు లగుదురు పాంచాలయాద
 వాడు లై నతదీయబంధుమిత్రులు నావశంబున వర్జిల్లుదురు సమస్త
 దేశంబులు నేన యేలుదు దీనికిం శశినయుపాయసహాయంబు
 లనువు నేనెద నీ విఃక నేమి నెప్పెనవు చెప్పు మనిన విని యతి
 ఘోరం బగు నవ్వించారంబునకు శమాత్మసహితంబుగా సంతప్త
 చిత్తుం డై నైచిత్రవీర్యంకు గొడుకున కిట్లనియె. 166

క. ఓహో యిట్లునుట జగ

ద్వోహం బిమ్మాట మతివు మాతత్వంబుకా

మా హాత్మ్యంబును ధర్మో

త్సాహంబును విను మభావ్యతకుఁ గారణముల్. 167

క. ఈకారణములు గల నను

నాకొలదియె వాసుదేవుఁ డది గాకయుఁ గీ

డే కరువంశమున కతని

రాక యతం డేమి నేసెరా పాపాత్మా. 168

వ. అని యదల్చె నప్పుడు గాంగేయుం డాంబికేయున కిట్లను నీకొడుకు
 ప్రాణగొడ్డం బైన కార్యంబు సేయఁ దలంచె దామోదరు నిట్లు
 సేయఁ జూచెనేనిం దానును బ్రధానులును వినాశంబుఁ బొందుదు
 రింతియ యిది నేసినేమి నేయరేమి యమ్మహాత్మునెడ నీ యప
 కారంబు విచారించిన దుష్టాత్ములు నష్టాత్ముల కాకయని పలికి
 యే నిట్టిదాని వినంజాల నచుచు మొగంబు గంటుపెట్టుకొని దిగ్గన
 లేచిపోయె భృతరాష్ట్రంబును దుర్యోధనునితో నిటువంటి కొఱ
 గాములు మనంబునఁ దలంచినప్పుడు సేయఁ గలవాడవు గావున
 దీనం జేటు వచ్చు నుడుగుమయ్య యని చెప్పి యతనిం దక్కిన
 వారినిం బోవఁ బనిచి తగిన వర్తనంబున నుండె ముఖునాడు. 169

సీ. కాలోచితము లగు కరణీయములు దీర్చి
 కమలనాభుడు చేకవడయ కడలి
 తనుఁ గుళస్థలచాసు లనుక రా నంజన
 నాదరంబున నెల్లి యడుగునపుడు
 గజంబులును బండ్లు గంధమాల్పములు
 ధృతరాష్ట్రసుకుండు వృతేరఁ బ్రీతి
 నెడ నెడఁ గొనివచ్చి యిచ్చిననాని నె
 ల్లను వేడ్క ననుభవించిన విధంబు

తే. సలిపి యనుభవ మొల్లక చనగ నెదురు
 బాష్టిక ద్రోణభీష్మాదిబంధుమిత్ర
 గణము సర్వ భూచాలలోకంబుఁ గురుకు
 మారవర్గంబుఁ బుత్రైచె మనుజవిధంబు.

170

శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని మదిరంబునకు బోవుట.

వ. ఇట్లు దుర్యోధనుఁ జొక్కరుండు దక్క నెల్లవారిం దూర్యాదిశోభన
 సదారంబులు సమకట్టి ధృతరాష్ట్రుండు ననుప నెదుర్కొనిన వాను
 దేవుండు వారల నందఱ నయ్యై తెలుగుల సంభావించి కృతవర్మ
 దమవాడు గావున నతనికి సవిశేషస్నేహంబు నేసి యతండు
 నేరున రా సమస్తజనంబులుం బరివేష్టించె జని తన రాకకు నలం
 కృతంబును బ్రహ్మాదచాపలనుభగజనంబును నైన పురంబు సొచ్చి
 రాజమార్గంబున నడుగు నవసరంబున మాక్తికమిళితంబులు బహు
 గంధలుళితంబులు నగు నక్షత్రాకరంబులును బుష్పనికరంబులునుం
 జల్లుచు సంతసిలుచు మ్రోక్కుచు జోక్కుచు నిరుగెలంకుల రమ్య
 హర్మ్యంబులపై నిలిచి పొలిచి కనుంగొను నంగనాజనంబులు
 తమలోన.

171

సీ. ప్రాణంబుతోఁ గూడ రక్కసి చున్నల
 పాలు దాగిన ప్రోథబాలుఁ డితఁడె
 వ్రేల్చిఁ జూచు విడిచి లోకముల మె
 చ్చించిన యా జగజ్జెట్టి యితఁడె

దుర్వృత్తుఁ డగు కంసుఁ దునిమి యాతనితండ్రిఁ
బట్టంబు గట్టిన ప్రిభు వితండ్ఁ
సత్యభామకుఁ బారిజాతంబువై గల
కోర్కీ దీర్చిన రసికుం డితండ్ఁ

తే. పెన్నలును గోపికాచి త్రవృత్తములును
నరసి ముచ్చిల నేర్చిన హరి యితండ్ఁ
మృతికిరోభాగములఁ దన సుభగచరణ
నరసిజామోడమును గూర్చు డతురుఁ డితండ్ఁ.

172

వ. అనుచు నతి కృతాహలంబున నవలోకింప నాబాలవృద్ధం బగు
పారలోకం బాలోకనకౌతుకంబునఁ దన రథంబు గదిసిన సందడి
జడియు వేత్రహస్తల వారించుచు నారాయణుండు సమ్మర్దమంద
గమనంబునం జని మణితోరణసుందరం బగు రాజమందిరద్వారంబు
ప్రవేశించి కఠ్యంతరంబులు గడచి యేనుంగు మొగసాలఁ జొచ్చి
యరదంబు డిగ్గి యల్లన నడచునప్పు డంతకు మున్న యరిగి భీష్మ
ద్రోణ ప్రముఖు లగు వారలు ధృతరాష్ట్రునిం బొదువ నతండుఁ
బ్రత్యుత్థానంబు నేసి విదుర సంజయ సహితంబుగా నెదుర్కొనం
జేరి.

173

ఆ. అతనిఁ గొగిలించి యచ్చటఁ గల విదు
రాదిశిష్టజనుల నాదరార్ద్ర
బంధుదృష్టిఁ జూచి పరిరంభసంభావ
నము లొనర్చి కౌరి ప్రమద మెసంగ.

174

వ. వార లందఱకును సాత్యకిని దగిన సమాచారంబులు నడపం బనిచె
నట మున్న ధృతరాష్ట్రపనువునం దెచ్చిపెట్టిన నచ్చోటన యున్న
యున్నతకనకాసనంబున నతం డునుప నాసీనుం డయ్యె నవ్వాసు
దేవునకు విహితానుష్ఠానపరాయణు లగునగరిపురోహితులు
రాజానుమతంబున నర్హుపాద్యమధుపర్కాద్యుపచారంబు లాచ
రించి యతని తమ్ముని నర్హపీఠంబున నుంచి యర్పించిరి నరనాథుం

దును దొరలును నిజోచితాననంబుల నుండిరి. కొలువెల్లను నూర్యోదయ సమయంబునఁ గమలాకరంబు విధంబున వికసించియుండెనయ్యవసరంబునఁ గృష్ణుండు ధర్మనందను వచనంబులుగా నాంబి కేయునకుం దనువారలకుం బ్రణామపరిరంభణప్రముఖసముచిత సంభావనంబులు వలికి సంభాషణంబులకుం జొచ్చి.

క. రాజానకుఁ దియ్య మెసఁగెను

పూజావచనముల, నెయ్యపుంబలుకులఁ, బే

రోజమొయి బంధుమిత్ర స

మాజములకు, మేలములఁ గుమారులకుఁ దగన్.

176

వ. ఇంపు వ్రట్టించుచుఁ గొండొక నేపు నిలిచి పుండరీకాక్షుండు విదురు సదనంబునకుం జనియెద మతియుఁ బోవలయు నెడలకుం బోయి వచ్చెద నని పలికి యాంబి కేయుననుమతి వడసి యరుగ విదురుండు ససంభ్రమంబునం గడచి చని మంగళోపచారసహితంబుగా నెదుర్కొని భయభక్తి వినయస్నేహనందంబులఁ గందలితుం డగుచు గోవిందునకు దేవోపచారంబుల ననేకప్రకారంబుల నర్చన లిచ్చి కాంతేయులకుశలం బడిగిన నతనికి వారలవృత్తాంతంబు సమస్తంబును సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పిన యనంతరంబ.

177

క. ముదమునఁ గృష్ణుండు గుంతీ

సదనమునకుఁ జనియె నపుడు సమ్మదమున న

వ్విదురుం డోగిర మొనరిం

చెద నని త న్నడుగ నట్ల చేయుండనుచున్.

178

వ. చని కాంచిన నద్దేవియు నతనితోడునీడయుంబోని తనకొడుకులం దలంచి యడలువ్రట్టిన సమ్మాధవుమెడ వట్టికొని యెలుం గెత్తి యేడ్చిన నతండు నంబోధించి యారార్ప నట్ల కేలకు నుడిగి యాతనికి నాసనవిన్యాసనాద్యుపచారంబులు సేయించి తత్సమీపంబున నుచితవీరంబునం గూర్చుండి గద్గదకంఠంబుతో నిట్లనియె.

179

నీ నీతిక్షణ బెరుగుట నీతిమంతులు బుణ్య
 పరులు శూరులుగదా పాండుసుతులు
 సుఖవృత్తి బెక్కుండుగ్రాసారైలఁ గొలువ నుం
 డెడువార లిడుమలఁ బడుచు నిర్జ
 నం బైనకానలోనన యెట్లు నిలిచిరి
 నను బెట్టి నాయెద గొనుచుఁ జనిరి
 యేను వక్షింపంగ నిం పారఁ గుడిచి మె
 త్తనిశయ్య చిద్రించి వినుతభద్ర

తే. గానకరిబృంహితముల మేల్కొంచునట్టి
 వారు కందమూలంబు లాహారములుగఁ
 బాదలఁ బుట్టలఁ బడి యుండ్ల పులుగు మెకము
 లఱవఁ మేల్కొను చుండ్లరే యక్కటకట. 180

ఆ. తండ్రిలేని ప్రజలు జల్లిని బాసి పె
 ద్దయునుగాల మివ్విధమునఁ బడిరి
 భంగపాటు దుఃఖపాటును సంకట
 పాటుఁ గలిగె విరటుపాలఁ బిదప. 181

వ. అని వెండియు. 182

ఉ. దానదయాపరుం డయినధర్మతనూభవునేమ మెట్లు, పం
 చాననవిక్రముం డగు బకారికి భద్రమె, యస్త్రశస్త్రవి
 ద్యానిపుణుండు క్రీడి సుఖయా, వినయాభరణుల్ గవల్ సమా
 ధానసమేతులే, యకట ద్రాపది నాధ్యి, సుఖంబె దానికి. 183

చ. కొడుకులకంటె నయ్యనుఁగుఁగోడలి కెక్కుడు గూర్తుఁ గోడలుం
 గొడుకులు సేయుభక్తి కట కోటిమడుంగులు భక్తి నాకు నె
 ప్పూడుఁ దగఁ జేయుచుండు నది పుణ్యచరిత్ర కులాగ్రగణ్య కొ
 త్తడి నకలంబుఁజూడ సభ దైవ్యముఁ బొందుట సూచి పాక్తి. 184

తే. నాడు ద్రాపది పడినబన్నములు నూడ
 నోర్చినప్పుడ యెంతకు నోర్వఁ జెవును

యంతగడచినదుఃఖంబు లనుభవించ

గలవె లోకంబువారికిఁగమలనాభ.

185

వ. అట్టియెడ.

186

క. విదురుం డొక్కఁడు డక్కఁగ

నదస్యై లెవ్వరును ధర్మసంక్షయ వింది గూ

డదు నార యతనిశీలము

కుదు ధీలోకమున కింతకుం దలఁపంగన్.

187

వ. అని ఇవ్విధంబునఁ గృష్ణనితోడఁ దనయుమ్మలికంబు లన్నియుఁ

ద్రవ్వించి కోకంబు వెల్లిగొనఁ గొండొకదిగం బాడెడుచిత్తంబుతో
మఱియు నిట్లనియె.

188

క. ఇది యెల్లను నొకతల యీ

పదమూడేడులును నాకు బావకొడుకుచే

నదయ మగుకూడు గుడుచుట

యదియొకతల యయ్యె నేమియనఁగల ననఘా.

189

క. తన్నుఁ దనతమ్ములను నా

కన్నకొడుకులట్ల తలఁతుఁ గాని విభేదం

బెన్నఁడు నామదిలేమికి

వెన్నుడ దైవంబ సాక్షి వినుము పలికెదన్.

190

క. ఇది నిక్కంబగునేనియుఁ

దుది నీవుం బొండవులును నురితరహితు లై

ముద మందఁ జూడఁ గనియెద

నది దీనికి మందు సువ్వె యంబుజనాభా.

191

సీ. బావ యొప్పుం డనుపలుకుల నే మగు

నాతనికొడుకుఁ గీడాడ నేల

కురువృద్ధుఁ డగుబాహ్నికుని దూఱ నేటికి

భీష్మునిపైఁ బ్రయి వెట్ట నగునె

యిట్టికూర్చులయింటి కిచ్చిన మనవారి

నందుఁ గా కట్లు దా ననుట' మేలె

యర్జునుపుట్టినయప్పుడు వీడు లో

కము లెల్ల గెల్పు, పొగడ్త మొగులు

తే. ముట్టునట్టిద యగు, రణమున జయించుఁ

గౌరవుల, సోదరులు- దాను భూరిరాజ్య

గౌరవముఁ బొందు నని యశశీరవాణి

వలికె నది దీటువమాగాక వలయునేని.

192

వ. ధర్మబు గలుగునే చది నిక్కం బయ్యెడు దాని కెల్లను నిర్వాహ
కుండవు నీవు గలవు గాదె నీమన్నించునెచ్చెలులకుం జెప్పెడు
మాటలు గలవు వీను మయ్యుధ్విష్టేరులో నిట్లనుము.

193

క. వేడికొని కృపణు లై కను

పోడిమి యది యేల రాజపుత్రులు దమమై

వాడిమి వచ్చిన నిప్పులు

వేడిమి సెడినట్లు జనులు విని యులుకుదురే.

194

వ. భీమార్జునుల కి ట్లని చెప్పము.

195

ఆ. కొడుకుఁ గాంచు రాచకూతు రెద్దానికి

నట్టిపనికి నుచితమైనసమయ

మొదవెఁ దడయు టింక నొప్పుదు జనములు

నట్లుగాని పురుషు లనరు మిమ్ము.

196

క. భుజబలమున జీవించుట

నిజధర్మము మెత్తెబడుట నింద్యము మాదీ)

ప్రజలకుఁ జెప్పము ద్రుపదా

త్మజఁ గార్యంబడుగు మనుము తగ నందఱతోఁగ.

197

చ. అలిగినభీమఫల్గునుల కడ్డము లేమి యెఱుంగు దంతలం

తలు వడి వాని నీగ వలదా విను మాఘని కెల్ల బాండుపు

త్తులె కలవారు నీ క్కట్టులు దోచిన నట్టులు సేయవారు గా
కలఘువిచార నాయలతె యార్పుము నక గడతేర్పు మెమ్మెయిన్.
వ. అనినఁ గృష్ణుండు గొంతి ననుచుంచి యిట్లనియె, 199

శ్రీ కృష్ణుండు గుంకిడవి నూడించుట

చ. సుగుణపు పుట్టినింటికిని చొచ్చినయింటికిఁ దేజ మెక్కఁగాఁ
దగుచరితంబునక నడచుధన్యు ధీరపు దేవి నీ పెడ
న్వగ లడఁగింప కున్న భువనంబుల నిం కిట నెవ్వ రోర్పువా
రు గలక దక్కుమీ హృదయరోగము లన్నియుఁ బుచ్చివైచెదన్.

క. తనయులుఁ గోడలు సేమం
బున నున్నా నధికభక్తిపూర్వముగా దం
డనమస్కారంబులు నీ
కొనరించిరి క్కాగిలించి రుల్లములఁ దగన్. 201

క. నీకొడుకు లొండుసుఖములు
సేకొన రవ్వీరసుఖమ చిత్తములఁ గరం
బాకాంక్షింతు రలంతులఁ
బోక గలుగు నెట్లు లల్పబుద్ధులె వారల్. 202

క. ఉత్సాహంబున శత్రుకు
లోత్సాదనవిధి యొనర్చి యున్నతసామ్రా
జ్యోత్సవము నొందుపుత్తుల
నుత్సుకతం జూతు గాక యూహకు మింకన్. 203

చ. అన విని మోము విచ్చుచు మురారికి నిట్లనుఁ గుంతి సాండునం
దనులకుఁ దండ్రియుక గురువు దైవము నారయ నీవ కావె నీ
మనమున ధర్మముక హితము మంచిగఁ జూచి విధించినట్ల చే
సి నెగడువారు గాక నినుఁ జేరిన నాపద నొంద నేర్పునే 204

క. వారలకయేల మాధవ
కొరవులకు మఱియు నీజగంబుల కెల్లర
జేరుగడ నీవ నీపలు
కారయ వేదంబ కాదె యఖిలంబునకున్. 205

వ. అనినం బ్రసన్నవదనుం దగుచు నద్దేవి గారవించి యామంత్ర
ణంబు సేసి తదావాసంబు నెలువసి తనరాకకు నలంకృతం బైన
దుర్యోధను మందిరంబునకుఁ గృతనర్మ సాత్యకినమేతుం డయి
పోవుగోవిందునింగని తదీయద్వారపాలకులు సంభ్రమంబునం బఱచి
యతని కెఱిగించి తదనుమతంబునం బఱతెంచి యెదుర్కొని
కఠ్యోంతరంబుల సంపది నెడ గలుగ జడియుచు వినయంబునం
దోడ్కొని చన నమ్ముచుజవిభుండు గైలాసశిఖరాకారం బగు సాధం
బున బాష్టికభీష్మద్రోణప్రభృతులును గర్లశకునిసైంధవాదులును
దుశ్శాసనవికర్ణదుర్మఖ ప్రమాఖులును మఱియు ననేకదేశాధీశు
లునుం బరివేష్టించు బేరోలగంబున సింహాసనాసీనుండై యున్న
యెడకుం జనునప్ప డాసుయోధనుండు సపరివారంబుగాఁ బ్రత్యు
త్తానంబు సేయం జేర నరిగి యతనికిం దగువారలకు నాలింగనా
ద్యుపచారంబులు దానుం దమ్ముండును నాచరించి. 206

క. అతఁ డనుపగఁ గనకమయో

న్నతపర్యంకంబునందు నారాయణుఁ డూ

ర్జితమహిమ నుండి యభ్య

ర్చితుఁ డయ్యెఁ దగంగ నతనిచే సత్కృతులన్.

207

శ్రీ కృష్ణుడు దుర్యోధనునితో సంభాషించుట.

వ. సాత్యకియును సముచితప్రకారంబునం బూజితుం డయ్యె దదనం
తరంబ నిజాననాసీను లయి తన మొగంబునం జూడ్చి నిలిపి
యున్న దుర్యోధనాదులతో మాధవుండు మధురసంభాషణంబులు
సేయుచుండె నట్టియెడ. 208

తే. సముచితంబుగఁ గూరలచంద ముగ్ధ

డించి కుడుపు తెఱంగు వుట్టించి పలుకు

నాసుయోధనుతోఁ గృష్ణుఁ డచటఁ దాను

గుడువనొల్లక యునికి యేర్పడగఁజెప్పె

209

వ. చెప్పినవిని దుర్యోధనుండు సూర్యసూనువదనం బవలోకించియల్లన
యిట్లనియె. 210

క. హరి పలికినవిధ మెంతయు

నెర నై యున్నయది నిలిచె యిమ్మాలు తెఱిం

గరయుదము తొలుత, నీవెను

పరిచందం బెల్ల నెఱుక పడియెనుఁ బిదపన్ 211

వ. అని యచ్చుతఃక కి ట్లనియె.

212

తే. వలయునన్నపానంబులు పలుదెఱుఁగుల

నేర్పువిధముల నేమొడఁగూర్చి వేడ్క

నున్న నీ వ్రపయోగింప నొల్లకునికి

బాంధవమునకు నీతికి బాహిరంబు. 213

క. కొరవులకుఁ బాండవులం

నారయ నీ వొక్కరూప యసస్వితేధర్మా

చారుండవు రాజునకుం

గూరుతు గత మేమి యి ట్లగుటకుం జెప్పుమా. 214

క. అనుడు నుపేంద్రుఁడు మనుజేం

దుగన కి ట్లను మాత లెందుఁ దొలిదొలి గుడువం

గొనఁ గట్ట దొడఁగుదురె వ

చ్చినకార్యము దీర్చి పిదపఁ జేయుం డెల్లన్. 215

వ. అనిన గాంధానందనుండు దేవకీనందనున కి ట్లనియె.

216

ఆ. వేగపడుట మేలె వినుము కార్యము దీఱుఁ

దీఱ కుండు దానితెఱుఁగు దగిన

యప్పు డాడ రాదె యిప్పుడు ముకుందాటఁ

గాలు గ్రువ్వ నేల కమలనాభ. 217

వ. నీవు వచ్చినవాడవు మాయంటఁ గుడిచి కూర్చుండి యెల్ల

పనులుం జెప్పుట యొప్పుఁగాక కుడువ నొల్ల ననం దగునె దీనికిం

గారణంబు నాయెఱింగినయది లేదు విచారింపక పలికి తనిన

మందరధరుండు మందస్మితంబుతో నందఱు గలయం గనుంగొని

ధా రరాష్ట్రకరంబు గజంబు పల్లవం బల్లన తెమల్పులీలం గేల

నమర్చి యిట్టిమాటలు తేటపరుప వలయునేని వినుమని యతని
కిట్లనియె. 218

చ. ప్రియ మెనగం దగం బిలిచి పెట్టెడుకూ డది లెస్సకూడు ద
క్కయ నయహీనతా దమకు నాపద యై నెడ నిట్టు నట్టు నే
మియు నన లేనికూ డదియు మేవడి యై చను నీవు మాడెనం
బ్రియుడవు గావు మాకు ధృతిపెం పఱినాపద లే దొకింతయున్.

వ. అట్లుం గాక. 220

క. పగవారియింటఁ గుడిచిన
నగుఁ దమ కనుమాన మమృత మైనను దారుం
బగతురకుఁ గుడువఁ బెట్టఁగఁ

. దగ దొడఘల కెప్పు డెవ్విధము వాటిలునో. 221

వ. నేను బగ తుండనె యంచేని. 222

క. అలుగుదు పాండవులకు వా
రలు నాకుం బ్రాణములు ధరావల్లభ యి
ట్టలముగఁ దమ ప్రాణములకు
నలుగుజనులు పగతు రగుట యనుమానంబే.

223

ఆ. కారణంబు లేక కొంతేయులకు బాల్క
మాది గాఁగ గీడె యాచరింతు
పుణ్యపరులు దోడఁ బుట్టువు లార్కులు
వైర మెత్తఁ దగునె వారితోడ.

224

వ. ఇట్లున్న మీయందఱ యన్నంబులు దుష్టాన్నంబులు విదురుం
డొక్కని యన్నంబు భోక్తవ్యం బని నిశ్చయించితఁ గావున నందుఁ
బోయెద నని చెప్పి యజ్ఞనపతి యనుమతినేయఁ జనునప్పుడు తోడన
బాహ్నికభీష్మాదికొరవులును గుంభసంభవప్రముఖులైన మాన్యు
లును జని మాధవుతోడ మా యిండ్ల నెల్లను గానికలాయితంబులు
నేసికొని నీవు విజయంచేయుటకు నెదుఱు చూచుచున్నవార మని
పల్కి ప్రార్థించిన నే నన్నిచోట్లకు వచ్చినవాడన యందఱ యర్ప

నలుం గైకొంటిన మీకు నిలువుం దవి వారల నిలిసి విదురుగ్గు
హంబునకుం బోయిన. 225

సీ. సంభ్రమస్నేహనిశ్చలభక్తియుక్తిఁ బ
విత్రమజ్జనము గావించి విడుచుఁ
డెల్లవంటకములు నెర్పడ బోనాలు
వేర్పింప నెంతయుఁ బీతి ముంద
రోజమై బ్రాహ్మణభోజనం బొనరించి
సపరివారముగ విశాలరమ్య
పూతస్థలంబునఁ బుండరీకాకాండ
దమ్ముండుఁ దాను నుత్సవ మెల్లర్ప

తే. సరసరంజకమహానీయ సంప్రయోగ
మగు చతుర్విధపృథ్వాన్న మారగించె
లలితసంభావనామంజులంబు లైన
పలుకు లేడనెడ విదురున కెలమి యొసంగ. 226

వ. అతండును. 227

క. గోవింద సంభ్రమము సం
భావింపుము మాకు నిదియ పరమధనం బొం
డేవిధమున నీ కర్పన
గావింపం జాలువాఁడు గలఁడే యెందున్. 228

వ. అని మఱియు నత్యంత వినయవాక్యమ్ముల నారాధించుచుండె నిట్లు
కృతాహారం డైన హరికిఁ జందనచర్పాద్యర్చనంబు లాచరించి
యవ్విదురుండు కృతార్థుండై యుండఁ గవిగణికప్రముఖనిఖిలవిద్వ
జ్ఞనంబులు గాయకపాఠకవాంశికవైణికాది వినోదపాత్రీంబులు
నప్పరమేశ్వరుం గాన వచ్చి పోద్దు వచ్చి యభిమతార్థంబులు
వడసి చనిరి రాత్రి యగుటయుం దగిన యభ్యంతరమందీరంబున
హంసతూలికాతల్పంబున భుజంగతల్పు నుంచి యతనికడ నుచి
తాననంబున నుండి. 229

ఆ. వికురుఁ డీట్టు లనియె నిదియొక కార్యంబు

గాఁగఁబూని యిందు రాఁగఁ దగునె

దుష్టబుద్ధి నీచు దుర్యోధనుండు నీ

మాట వినునె దురభిమానఘనుఁడు.

280

క. వచ్చిన సైన్యంబులఁ గని

పెచ్చుపెరిగినాఁడు దోణభీష్ములలావుల

నచ్చియుఁ గరుం డొక్కఁడ

యిచ్చు దనకు విజయమనియు నెంతయుఁ బొంగున్.

281

వ. నీ విలు వచ్చుట విననయప్పుడు భారతరాష్ట్ర లందఱుం గూడం బాఱి తమలో నిశ్చయించిన తెఱంగు నీకాసనం బుల్లంఘింపం గలవారు పాండునందనులకు నేమియు నీ కుండువారు దార యీ ధాత్రీయంతయు బీటు వోవకుండ నేలువారు వారిం గూడిన రాజు లెల్లను దిగ్విజయంబునాఁడు పాండవులచేత భంగపడినవారు గావునఁ గర్ణుతో నేకార్థులమై చత్తుము గెలుతు మింతియ కాని యొండు లేదని నిశ్చయించుకొని యున్నవా రట్లగుటంజేసి దుర్యోధనుండు గండు మిగిలియున్నవాఁడు సంతాప గానరదు వారల కందఱకు నిది ప్రాప్తకాలంబై యున్నయది యెట్లును నుడుగనేర్చినవారు గా ట్లు ద మ్రొఱుంగని దుష్టాత్ముల నడుమం గూర్చుండుటయు నన్వేగలివిత్తు లఱచు వీఱిడి యఱపులకు వంకలొత్తి మాటు సెప్పటయు నొప్పుకయుండు వెడంగులగుటం గార్యవచనంబు లెఱుంగిరు మొఱకు లగుటం బ్రతాపభాషణంబులకు వెరువరు వారల తలంపులు గీడు నీ మహానీయప్రభావబుద్ధిపారుషంబు లే నెఱుంగుదు నయినను బాండవేయులపై స్నేహంబునను నీమీఁది భక్తినిం జెప్పెద నందుఁ బోవలవ దనిన వాసుదేవుం డతని కీ ట్లనియె.

281

తే. నీ వివేకంబు నాస్తియు నెఱవీతీవు

తల్లిదండ్రులమాడ్కి హితంబు సెప్పి

తేను నారాక తెఱంగెల్ల నేర్పడంగఁ
జెప్ప విని యేమిసెప్పినఁ జేయువాడ.

233

శ్రీకృష్ణుడు విసురుతో సంభాషించుట.

క. ఎఱుంగుదు నేను సుయోధను

కొఱగామియు నతనితోడఁ గూడిన నృపు లం

దఱుఁ బగ మనమున నిసికొని

యఱుముటయును సంధి పొనఁగదనియు మహాత్మా.

234

ఆ. పుడమియెల్ల నొడ్డగెడ వయి గజవాజి

యుతముగాఁ గడంగి యుగ్రమృత్యు

ముఖము సొరఁగఁ దివురు మూర్ఖత మాన్పుట

యధిక మైన పుణ్య మనఘచరిత.

235

వ. మానుపవచ్చునే యంటేని.

236

క. దొరఁకొని పుణ్యముఁ బాపము

నరుఁ డర్థి జేయుచుండ నడమ నొకట న

వ్వెర వెడలి తప్పినను ద

త్సరిణిఫల మొందునండు ధర్మవిధిజ్ఞుల్.

237

వ. అట్లుం గాక.

238

తే. చుట్టములలోన నొప్పమి పుట్టినప్పు

డడ్డపడి వారితోడఁ గోల్పోడియైనఁ

దాని యుడువంగఁ జొర కున్న వానిఁ గూర్చ

కర్ముఁ డని చెప్పుదురు కర్మకాండవిదులు.

239

వ. కావున నీరెండుదెఱంగులవారికి శాంతి గావింపం బ్రయత్నంబు
సేసెనడ ధర్మార్థరహితం బైనతెఱంగుమాటలు మంత్రిజనసహితం
డైన సుయోధనునకుం జెప్పెదఁ దనకుం బాండునందనులకు లో
కంబులకు హితం బయినవిధంబు వంచన లేక చెప్పెడు నన్ను పాం
డవులవాఁ డని శంకించి యతండు నామాట వినం డయ్యె నేనియు
మేల కాక యిట్లు పొచ్చి చెప్పుకున్న నన్నదమ్ములు దమలోనం

బోరఁ గృష్ణుండు వారింపక యుపేక్షించెఁ దనచేతఁ జక్కఁబడదా
యని యజ్ఞ లైనజను లాడును రెల్లభంగులం గార్యం బాఱు
లియ్యకొనం జెప్పదు ధార్తరాష్ట్రులుం దమకు బ్రతుకు తెరు వైన
నాపలుకులు వట్టునురు పట్టక నీతలంచినచందమునం దులువ లై
కలగంబాటిన వారు నాముందర నిలువంజాలుదురే యని పలికిన
విదురుం డట్లకాక యని సమ్మతించి యామంత్రణంబు సేసి నిజ
శయనస్థానంబునకుం జనియె ననంతరంబు. 240

ఆ. అతనివచనరచన యాత్మ్యోఁ దలపోసి
యిట్టివాఁడు గలఁడె యెందు ననుచుఁ
బాలకడలికడల పాటి యై యొప్పున
ప్పొన్నునందు శౌరే పవ్వడించె. 241

వ. ఇట్లు సుఖనిద్ర సేసి వేగుంబోకట మాగధమంగళగానంబుల మేలు
గాంచి సమయక ర్తవ్యంబులు సలిపె నట్టియెడఁ గృతవర్మయు సాత్య
కియు వచ్చి పొడసూపినం బురుషోత్తముండు వారలు మొదలుగాఁ
గలయుష్టజనంబులు పరివేష్టించి నుచిత ప్రదేశంబున నున్నంత, 242

క. ఇనతనయశకునిదుశ్శా

సనసహితము గాఁగ నెలమిఁ జనుడెంచి సుయో
ధనుఁడు ప్రియోక్తులఁ దగువా
రును దాసును వారిజోదరుం గొనియాడెన్. 243

వ. అతండును మధురసంభాషణంబుల సేయ వార లతనికి ధృత
రాష్ట్రుండు బంధుమిత్రాదిసమ స్తపరిజనసమన్వితం డయి పేరోల
గంబున నునికి యెఱిఁగించినఁ బ్రియంబునఁ గట్టాయితం బైనతే
రెక్కి భేరిశంఖచామరప్రముఖభద్రచిహ్నంబులతో వెడలి గరుడ
ధ్వజంబు గ్రాలఁ గృతవర్మసాత్యకు లొక్కరథంబునను దుర్యోధ
నాదిదుష్టచతుష్టయం బొక్కరథంబునను బార్శ్వంబుల రా
బారులకుఁ గన్నులపండు వగుచు రాజమందిరద్వారంబు సేర
నరుగునప్పటి యులివుంకుఁ గొలువువారెల్ల నత్యుత్సుకులై యెదురు
చూడ రథోత్తమంబు నవతరించి యరవిందనాభుండు. 244

తే. ఎదురువచ్చిన విదురునియిచ్చుకరముఁ

దమ్ముచేయును రెండు హస్తములఁ బట్టి

నడచె ముందటఁ గదియసందసేగఁడంగి

కర్ణదుర్మోధనులు దొలఁగింగ జఱియ.

245

వ. కృతవర్మాదియాదవులు బోనుగాఁగలయభ్యంతరులైన బలుమాను

సులు పొదివికొని పోవఁ దనఁమీఁపంబునఁ గౌరవులు రవినన్నిధి

తారాగ్రహంబులచందం బగుచుండఁ దేజోరాశి యగురాజీ

వాండు సని తనకుఁ బ్రత్యుత్థానంబుసేసిన కురురాజును దొర

లను నభినందించుచు.

246

క. తనకనిపెట్టిన మణిమయ

కసకొన్నతేజమునఁ బ్రకాశంబున ని

ల్పినయెడఁ దోచిరి నారద

మునిప్రముఖు లంతరిక్షమున నుజ్జ్వలులై.

247

వ. ఇర్విధంబున సన్నిహితు లయినయమ్మహామునులం గురువితా

మహాలనకుం జూపి నారాయణుం డిట్లనియె.

248

ఆ. మనలఁ జూచువేడ్కఁ జనుడెంచినారు మ

హాత్ములై ననారదాదిమునులు

వీరి కర్మపాద్యవిధు లొనరింపు మా

సనము లిడఁగ బనుపు సత్వరముగ.

249

వ. వీరలు సముచితాసనంబుల నుండక మనకుఁ గూర్చుండుట దగవు

గా దనినం గొలుపువారెల్ల సంభ్రమాశ్చర్యంబులతో మునుల

వలన చూచుచుండ భీష్ముండు పరిచారకులం బనిచి కనకమణి

మయాసనంబు లనేకంబులు దెప్పింప వార లరుగుడెంచిన వారలకు

నమస్కరించి యాసనార్హపాద్యాదివిధులం బూజలు సేయించి

కృష్ణుండు గూర్చున్న యనంతరంబ ధృతరాష్ట్రండునుం దక్కటి

బారును నుచితప్రకారంబున నమ్ముసిందుగిలకు నభివందనంబులు

సేసి నిజాసనాసీనులైరి. దుశ్శారసుండును వివింశతియును గడ్డియ

లిడ సాత్యకియుఁ గృతవర్మయుఁ గృష్ణుం గదిసి యిరువంకలం
గూర్చుండిరి. కర్ణదుర్యోధనులుం జేరుటనొక్కగద్దెయ నుండిరి. విదు
రుండును మణిపీఠంబునఁ గృష్ణుని వెనుక దెసఁ దదీయోన్నతపీఠంబునఁ
గరం బత్తుమిల్లియుండె. గాంధారరాజు నిజపుత్రపరివృత్తుం డై
యొక్కదిక్కున నుచితపీఠాసీనుం డయ్యె నట్టిసమయంబున. 250

క. అంబుదశుభగాతుఁ బీ

తాంబరధరుఁ గమలదళనిభాన్. ౩ హరిఁ జూ

డం బడన్ బిలోచనము లమ్మ

తం బానినమాడ్కి సమ్మదంబునఁ దేలన్.

251

క. అకొలుపువారు గర మచ

లాకృతి నొకపలుకు లేక యందఱు వింజం

బాఁ కిడినకరణి నవశము

దాకారితచిత్తవృత్తులె యుండంగన్.

252

శ్రీ కృష్ణుడు పుతరాప్తానితో సంభాషించుట.

క. జలదస్యనగంభీరత

నెలుఁ గొప్పగ దంతదీప్తు లెసఁగ ముకుందుం

డలరుచెవుల నఖిలజనం

బులు విన ధృతరాష్ట్రభూవిభున కి ట్లనియెన్.

253

క. జననాథ నీయెఱుంగని

పనులు గలవె యైనఁ దగవుఁ బరమహితంబుం

దనవారికిఁ జెప్పిన తగు

నని వచ్చితి భారతాన్వయము ప్రియమొందన్.

254

క. క్షీరోదకగతిఁ బొందవ

కౌరవ లొడగూడి మనికి కార్యం బది నీ

వారసి నడవుము వా రన

వీ రనఁ గురుముఖ్య నీకు వేఱుం గలదే.

255

చ. భరతకులంబు ధర్మమును బాడియు సత్యముఁ బాత్తుఁ బెంపునుం
గరుణయుఁ గల్గి యుండు ననఁగా నుతిఁ గన్నది, యందు సద్గుణో

త్తులరు నీవు నీ యనుచుదమ్ముండు నీతనయుల్ యశోధురం
ధర శుభశీలు దీనుచరిత్రక్రమ మిష్టము నప్ప నేటికిన్. 256

శా. ఈవంశంబున కెల్ల నీవ కుదు రిం దెవ్వరిచందంబు లె
ట్లై వర్తిల్లిన గీడు మేలుఁ దుని నీయిం దొందెడుం గాన న
ద్యావం భారసి లోనినాత్తు వెలివృత్తంబుకా జగన్ముత్యముల్
గావింపం దగు నీక యెచ్చిగమునం గౌరవ్యచంశాగ్రణి. 257

చ. వినుచు సుయోధనాదు లకువీరు సధర్మలుగాక, కార్యము
ల్లానక, మహాస్థితి యెడలుం దమ కిట్లన కన్వయంబువ
ర్తన మిదిగాదు నాక బెనినంపుఁదనంబున బంధుకోటికి
న్మనసులు నొన్వఱగా నవి సుఖంబులకుం బుయిబోడ రేమియున్. 258

ఉ. కౌరవపాండవుల్ తెఱఁగు గైకొని శాంతతఁ బొంది యుక్తి మే
లారయ నాకు నీకుఁ గుల మంతకు నీశ్వపకోటి కుర్చికిం
బోరిత మైన నింతకును బుట్టు మహాపద గావునన్ ధరి
త్రీరమశాగ్రగణ్య గణుతించి యవశ్యముఁ బొందొనర్పవే. 259

తే. నీకు వలసినఁ దీర్పంగ నేర వచ్చు
నధిప తెఱఁగు నీవశమునయదియ కాన
నీకు వీరలఁ దేర్పుట నెఱియ కాదె
సిద్ధ మెవ్వారిఁ దెలివందఁ జేయ నేర్తు. 260

ఉ. అందు వ్యకోదరార్జునుల గాహవరంగమునందు మీఱువా
రెందఱో యెన్నుమా యిచట నీగురుభీష్ములఁ గ్రేణి నేయువా
రెందఱో వారు వీరు నని నీలుటకంటె భవద్బలంబు లై
యందఱుఁ గూడు టొప్పదె జనాధిప శాంతి యొనర్పు మెమ్మెయిన్.

తే. జగతిఁ గలజనపతులు నీచరణపీఠ
మర్థిఁ గొలువ నముద్రవేలావృణోర్వి
యెల్ల నేలుట యొప్పదే తల్లి ప్రదల
యెడ విరోధంబు వాటించు పెంతమేలు. 262

క. నరనాథ నీ వున్నెక్కా

వరుడ వయిన కారవులక పాండవులక కా

దరయంగ భూప్రజ కెల్లను

దురితం బొనరించినట్లు తుడిగి గీడు నుమీ.

263

క. కారవపాండవులం దె

వ్వారలకుం బావు నొప్పు వచ్చిన మేలు

స్వీరమణ చిత్తమున నె

ట్లారయమ్మా నీకు ముఖ మును నెల్లయినన్.

264

ఉ. వీరును వారు: బంధులు విక్రమవంతులు బాహుగర్వమ

ర్నాదులు లోనిరి త్తబవంబున నాటడేజావ బోవ నె

ట్లూరక యుండవచ్చు కడునొప్పెడుమేనులు వాడికైదువుల్

గూరంగ నాటిసం బుడమిం గూలులు కక్కట్లయోర్వవచ్చునే. 265

ఆ. ఇట్లు గాక యుండ నీరెండుదెఱంగుల

వారిఁ గాచికొనుము వసుమతీక

నీదుప్రభవంబు నీతియు శాంతియు

నఖిలజనులుఁ బొగడునట్లు గాంగ.

266

వ. అని చెప్పి వెండియు.

267

శ్రీకృష్ణుడు పాండవులు సెప్పినమాటలు ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పట.

తే. పాండవులు దండ్రుసచ్చిన ప్రజలు వారి

నరసి పోచితి తైశవ మాదిగాంగ

నడుమ నిష్కారణమ దిగవిడువదగునె

పారమొందంగ రక్షింపు గారవమున.

268

వ. పాండుకుమారులు నీకుం బరమభక్తిం బ్రణమిల్లి యందఱు నొక్క

మాటగా నీతోఁ జెప్పు మని నాకుం జెప్పినవిధంబు వినుము

తనపంపునం బుడ్రెండువత్సరంబులు వనంబున వసియించితిమి

పదుమూడగునేడు జనపదంబున నజ్ఞాతవాసంబునం జలిపితిమి

మాతండ్రిసమయంబు పరిపాలించి యే మర్థరాజ్యం బెల్లునం

బడయుదు మని కృతనిశ్చయుల మై పడితిమి తల్లియుఁ దండ్రియు
నెల్ల చుట్టంబులు నేడుగడయుచు మాకుఁ దాన మానలన నేమి
గల్గినం గినిసి యిట్లు గా దట్లని చక్కఁబెట్టుచది తనగలపదివే
లేండకుం దన్న కాని మఱి యెఱుంగ మెట్టివార మైనను మమ్మును
దుర్యోధనాదులనుం దలంపరు తనయందుఁ దెఱంగు గలిగిన
నెవ్వరు గొఱి గాకున్నను గులంబురాశి నెడక చెల్లు నని నని పలికి
మఱియు నిట్లనియె.

269

ఉ. సారపుధర్మమున్ విమలసత్యముఁ బాపముచేత భ్రంకుచే
బారముఁ బొంద లేక చెడఁ బాటిన దైన యచన్ద దక్షు లె
వ్వార లుపేక్ష సేసి రది వారలచేటగుఁ గాని ధర్మని
స్తారక మయ్యు సత్యసభదాయక మయ్యును దైవ ముండెనున్. 270

వ. అని యీనధ్యులకుం జెప్పఁమఁది నీవును సభాసను లైనరాజులు నే
మనియెవరనుం డేను ధర్మంబును నీతియును మున్నిడికొని మనో
వాక్ప్రకారంబు లేకయాపం బైనసత్యంబ కాఁ జెప్పితి నిత్యెఱంగు
మీకు మేలు క్రోధమానమత్సరంబులు విడిచి యిట్లు సేయుండు. 271

ఆ. పాండవులకుఁ దగినపాలు మేదినిఁ బంచి
యిచ్చుకంటెఁ గార్య మెద్ది గలను
ధర్మ మెద్ది సముచితం బగువిధ మెద్ది
శక్య మెద్ది చెప్పుడ వాక్యవిదులు.

272

క. అని పలికి మహారాజు
విను మని ధృతరాష్ట్రతోడ వెండియుఁ దా ని
ట్లని చెప్పె వాసుదేవుడు
కన మది నతిలేక కార్యదశ జెలియంగన్.

273

ఆ. వారి తండ్రిపాలు వారికి నిచ్చి నీ
పాలు నీవుఁ బుత్రపౌత్రచయము
ననుభవించి సుఖులరై యుండుఁ డిది బంధు
మిత్ర సుజనకోటి మెచ్చు తెఱంగు.

274

క. ఎఱుంగవె యజాతశత్రుని

నెఱియుచు భక్తియు సత్యనిష్ఠయు మిగుల నె

త్రైజుగున ననువర్తించెనో

యెఱుంగవె తగుచేన గలుగు పెఱుంగవె యధిపా.

275

వ. నీ పెఱుంగు దైవను జెప్పెన విను మింద్రప్రస్థపురంబును నుండి
పాండవాగ్రజుండు నీకుం బెంపునుం బేరునుం జేయం గోరి. 276

చ. మద మడలించి భూపతిసమాజము నెల్లను నిన్నుఁ గొల్వఁ జే
యుదు నను పూని ద్వీజయ మున్నతిఁ జేసి మహావిభాతితో
మదిమదిచుండ కీసుతుండు మంత్రులు పాదలు జూడమార్చినం
పద గొని యంతఁ బోవక సభక మృగదాత్మజ భంగపెట్టరే. 277

ఉ. దానికి నీ వొడంబడితి ధర్మజుఁ డంతయుఁ జూచి సత్యముం
బూని వృకోదరాధ్యనులు బొంగులుగాఁ బెడచేతఁ గన్ను నీ
రూనఁగ నొత్తుకొంచుఁ బని యుగ్రవనంబున దుఃఖమన్నుండై
దీనతనుంకి పూన్కి దగదీర్చియుఁ గూడి ముంగఁ గోరెడిన్. 278

క. తనుఁ దాన పోలుఁ గా కే

మన వచ్చు సజాతశత్రు సతిశాంతతయుక

వినయము గౌరవమును నే

జనపతులకుఁ గలవు సెపుమ సౌజన్యనిధి.

279

క. ఏ నింతాడితి నీ సం

తానం బిరుతెఱుగునకు హితము గోరి భవ

త్సూనుని మతి యతిలోభము

మానిచి పాండవులఁ దెమ్ము మనుజాధీశా.

280

ఉ. వారలు శాంతశూరులు భవచ్ఛరణంబులు గొల్వఁ బూని యు
న్నారటుఁగాక మీ కది మనంబున కప్రియమేని నింతకుం
బోరికి వచ్చుచుండుదురు భూవర రెండుదెఱంగులందు నీ
కారయఁ బథ్యమేది యగు నవ్విధ మేర్పడ నిశ్చయింపుమా. 281

చ. అనవుడు రోమహర్షణము లంగములం బాడమన్ సదస్యులె
ల్లను బిగ్గియమంది నేమ్యనములం బుకపోత్తముఁ కింత యొప్పుఁ బ
లుకెనె మటుమాటలాడ నయకోవిదుఁ డెవ్వఁక ధీరుఁ డెన్నఁకిం
దనువరి యెవ్వఁడంచు నచలాకృతులై నెరి నూఁకుండఁగన్. 282
.....

వ. అంతట ధృతరాష్ట్రుఁడు. 283

ఆ. మందబుద్ధి నాదునందనుఁ డీవు పో
రానిచుట్టమవు మహానుభావుఁ
డవు దయార్థచిత్తుడవు వీనిఁ దేర్పవే
యనునయించి యెబ్బలెనఁ గృష్ణ. 284

క. అనిన ముకుందుడు దుర్యో
ధనుతో నిట్లనియె విమలతరవంశమునన్
జనియించి తెల్లగుణముల
ననూనుడవు నీకు నీ దురాగ్రహ మగునే. 285

చ. తులువలు గాక యిట్టిదొర మర్లయవృత్తికిఁ జొత్తురయ్య పు
త్తులు ననుజన్ములుం జెలులు దుష్టపథంబునఁ బోవకుండఁ జ
ట్టలుఁ దగువారుఁ దండ్రియు నొడంబడఁ జేయుము కార్య మల్పబు
ద్ధుల వెడమాట లూఁకొనకు దోసము సేయు వచ్చు నమ్మెయిన్.

క. పాండిత్యశౌర్యనిత్యులు
పాండుసుతులు వారిఁ గూడి బ్రదుకుట ధృతరా
ష్ట్రుండును బాహికుండును భీ
ష్ముండు గురుండు గోరు తెఱఁగు నూవె నరేంద్రా, 287

ఆ. విను మసత్యలోభమున సిరి యగునె యాఁ
కొని ముసిండి దినినఁ గొల్పవలెనా
గలుగునయ్య శకునికర్ణదుశ్శాసన
మంత్రితంబు గార్యతంత్రీ మగునె. 288

- శా. తోడం బుట్టిన భీమచక్రబ మహాదోర్దిక్పముల్ లాతులై
తోడంచుం జెఱవారి నుల్బలుల నెంచుం జొచ్చి దైన్యంబునం
గూడం బెట్టెను నీవ పాండుసుతులం గుందింపఁగా, సత్యముం
దాసిం దప్ప, కొక్కలకుం గినియ, రాబంధుత్వ మే లొల్లవో. 289
- ఉ. వారును మీరుఁ బొంది జననల్లభు లెల్లను భృత్యభావనం
జేర సమస్తనస్తువులుఁ జేసఁజఁగా బ్రదుకొప్పు గాక, నీ
కీరస మెత్తికోల్ గఱపి యిప్పుడు కార్యము దప్పఁ జూచునీ
వారలు, ముట్టవచ్చిన ననశ్యము నంతకుఁ జాలరుం జమీ. 290
- ఆ. వీరకాసు పాండవేయులఁ బోరి మా
గొన నురాసురులకుఁ గొలఁచి గాదు
గాన వారిలోడి కయ్యంబునకు నిర్ణ
యంప వలదు సంధిపెంపుఁ జేయు. 291
- క. తమున్న రాజు లండఱు
వాయుసుతున కొక్కయెత్తు, వాఁ గలిగిన యా
లాయధుఁడు నడచు, నా కొం
తేయులతోఁ బొకును బుకుగు ధీరవిచారా. 292
- క. ఒక కార్యము సెప్పెన మీ
సరిల బలమునందు పృథివీచి కెరుదుగా
నొకరుఁడు గలిగినఁ గయ్యము
నకు బూనుఁడు రిత్త బహుజనక్షయ మేలా. 293
- క. వెక్కండు గోవులం గొని
యొక్కు మిగిలి నడవ వెనుక నుద్దవిడిం దా
నొక్కడ నరుఁ జేతెంచినఁ
జిక్క సమస్తంబు నది పశిధమ కాదే. 294
- క. తోడదొన లేని యప్పటి
క్రిశిగొలఁచి యట్టి దధిప కినియక విను మేఁ
దోడై రా నెదురుట గడుఁ
గీడు నలవ దుడుగవయ్య గెలు పరిది సుమీ 295

తే. అనుజ తనుజులుఁ జెలులు వియ్యములు నడుగు
మాలిపోదురు నీకుఁ గామరుజరాధ
దొరకుఁ గులనాశనం దనుమాటు మేలె
పాండవులతోడ నొడఁగూ? బ్రతుకవయ్య. 296

ఉ. రాజ్యము భారమెల్ల ధృతరాష్ట్రునియంద నెలుంగుచుండఁ ద
త్సాజ్యకుమారపట్టమునఁ బొల్పి శరింపఁగ నీవు పాండవుల్
సజ్యతఁ దండ్రిచిత్తముప్రసన్నతఁ బొందఁగఁ గొల్పి యున్ని సా
మ్రాజ్యముగాఁ దలంతు రనుర క్తమశిం దమకున్ ధరాధిపా. 297

క. కౌరవనాయక పాండవు
మారులు నీతోడివాత్తు మరియెద మనఁగా
శ్రీ రామోకా లొడ్డిన
వారివిధము కాదె నీవు వల దను తెల్లక. 298
భీష్మద్రోణులు దుర్యోధనునకు హితంబు నెప్పుట.

చ. అన విని భీష్ము డిట్లనియె నాధృతరాష్ట్రులనూజతోడ నీ
జనకునిమాట వట్టుము ప్రసన్నమతిన్ మనవంశ మెల్లఁ బా
వనముగ నిందు వచ్చి బుధవత్సలుఁ డీహరి యిట్లు నెప్పుఁగా
వినమిఁ గడుం జెడుల దెరువు వీరలపం పొనరింపు పెంపుగన్. 299

క. మానక ధృతరాష్ట్రుఁడు పా
ణానం గలుగంగ బంధునాశము రాజ్య
శ్రీనాశము నుద్దామయ
శోనాశముఁ జేయ నేల చూచెదు చెపుమా. 300

వ. కృష్ణార్జునులతోడివిరోధం బీబంధులోకంబునక కాదు లోకంబున
నెవ్వరికిని జూడం బోలదు లోకంబులు రెంటికిని హానిం జేయక
కూడి బ్రకుకుట మే లనినఁ దదనంతరంబ ద్రోణాచార్యుండు
దుర్యోధనున కిట్లనియె. 301

తే. విత్తవితామహగురుల మె ప్రితిఁ గోరు
చున్న యట్టిపరమహితోపదేశ
8

వాక్యములు విని దుర్జనవచనరచనఁ

గొనక బంధులతో నొడఁగూడి మనుము.

302

ఉ. వెన్నుఁడు ప్రీతిఁ జెప్పినవి స్తరవాక్ప్రచయంబుతోవఁ బో
వన్న కుమార య ట్లయిన నాయువు శ్రీయును-నీకుఁ గల్గు మా
కన్నులు సల్లగా నకట గన్గొను చుండుదు మేము నట్లు గా
కున్నను నీవ నేర్తు నిను నొం డన నేరము నిండుకొల్పునన్. 303

చ. అనవుడు నాంబికేయుఁడు నిజాత్మజాదిక్కు మొగంబు సేసి యి
ట్లను హరి నాశ్రయించి భవదగ్గజుఁ బుణ్య నజాతశత్రునిం
గను మట వోయి దీన మనకార్యము లన్నియు సిద్ధిఁ బొందు నీ
తనిపలు కాదరింపమిఁ బదంపడి పాటిలు నెల్లజేటులున్. 304

వ. అనియె నట్టియెడ గురుభీష్ము లొత్తి చెప్పం దలంచి గాంధారేయున
కి ట్లనిరి. 305

క. ఈకృష్ణునిసారథ్యము

నాకృష్ణునిగాండివంబు నై తోఁపక ము

న్నీకొలఁదిఁ జక్కఁబడి నీ

వీకురువంశంబు గావు మిభవురనాథా.

306

వ. అని పలికి మఱియు.

307

సీ. ధర్మపుత్తునిపదద్యయమున కతిభక్తి

నెఱిగిన నతఁడు ని న్నెత్తి గ్రుచ్చి

నిడుఁగేలఁ బెద్దయుఁ దడవుగాఁ నొగిలిం

పఁగ భీముఁడును నీవుఁ బరమహర్ష

మునఁ జారుతరవక్షములు సంగతములుగాఁ

బరిరంభణం బొనర్పంగ నరుఁడుఁ

గవలును మ్రొక్కినఁ గర మర్చి దిగిచి నీ

వాలింగనంబు సేయంగ నిట్లు

జే పారును మీరును దగ బాంధవమునఁ బొదలి

యింపు దళుకొత్తఁ దామరతంపరైనఁ

జెలులుఁ జుట్టలుఁ గలిసి పేరెలమిఁ బొంది
యల్ల సిల్లంగఁ గొల మెంత యొప్పునొక్కొక్క.

308

క. సమరమునకు నచ్చినభూ

రమణు లుభయకటకములను బ్రహ్మదం బెసంగం

దమతమపురములకుం బో

వ మహిషుని లెట్టియుత్సవముఁ బొందుదురో.

309

వ. అని వెండియు ననేకవిధంబులం జెప్పి యీరెండుదెలుంగులవారును
బంచి కుడిచి సుఖం బున్న నఖిలభూప్రజకును బ్రహ్మదం బగుం
గావున నట్లు సేసి యందఱచేత దీవనలు వడయనయ్య నీ వనిన
విని దుర్యోధనుం డప్పుండరికాళ్లు వీక్షించి యిట్లనియె.

310

క. గురుఁడును వితామహుఁడు నీ

సరనాథుఁడు నెల్లప్రాప్తు నను మాటునో రి

పురుసున సేవుచు దామో

దర మాతెను గాని తగవుఁ దలఁచవు కంటే.

311

క. వనితం బఱిచి, రరణ్యం

బున నిమమలఁ బడితి మరుచుఁ బోటరులై చం

పను జెఱుపఁ దలఁచి మాదెసఁ

గనలుదు రప్పొందుసుతు లకారణము కడున్.

312

మ. అరయం దప్పొకయింత నావలన లే దాధర్మపుత్తుండు జూ
దరివెంటం దమకించి సౌబలునిచేతకా భూమి గోల్పోయి ము
ష్కరుఁడై వెండియు నొడ్డఁగా నతఁడు నక్షప్రాణిమై గెల్చె నే
తెరు వైనం దనయిచ్చ తోఁ బడియె నింతే కాక యే బూటయే.

తే. మాతృసాంచాలసాండ్వాదిమనుజపతులఁ

గూర్చికొని తార కయ్యంబు గోరి యెత్తి

విడిసి రింతియ కాక యివ్విధము నుగ్ర

కర్మమున కేము దొడఁగుట గలదె చెప్పుమ.

314

క. ఉక్కటి సురపతి కైనను

మొక్కుము నృపధర్మమూఁది మొనతలఁ బడినన్

మిక్కిలి పేరును నిలు దివి

నక్కజముగఁ బెంపుఁ బడయ నగుట నుపేంద్రా. 315

చ. చిటుతఁదనంబునం దగవు చిత్తమునం దలసోయ లేక ముం
దట యటు వోవ నిచ్చితిఁ బితామహుఁడున్ జనకుండు నింకఁ గ్ర
చ్చుట నిలఁ బంచి చక్కనగ మక్కడ నెవ్వరికేని మద్దులం
బెఱుంగక యీఁ దలంచినను నే నది యేటికి సమ్మతించెదన్. 316

తే. తొంటిచవి గని యిప్పుడుఁ దోచి పాంతు
సుతులు రాజ్యంబు సేయంగఁ జూచుకలుచ
నాకు నీ దీటునే యింక నాటిచూఱ
లక్కడివి ద్రోణభీష్ము లీదిక్కు సుమ్ము. 317

ఉ. ఏమును వారు బంచికొని యేలుట గల్గదు పల్క కుండు మిం
కేమియు వాఁడినూది మొన యింతుక మోపినయంతనూత్రయుగ
భూమి యొనర్చి పాండునృపపుత్రుల కిత్తునె యెవ్వ రైన సం
గ్రామమునక జయంబు గొని రాజ్యము సేయుట నిశ్చయించితిన్

తే. అనిన విని కిన్నఁ బూనినయలఁతెనగవు
చెలుపు మొగమున కొకకొత్త పాలు పొనర్చు
బుండరీకానఁ డగు తెల్లఁ బోయి యప్పు
డరుణకమలానఁ డగును ముద్రాంతకుండు 319

శ్రీ కృష్ణుఁడు దుర్యోధనునితో నున్నప్పుడు సేనచంద్ర యంబు వెళ్లుట.

క. మొనతలఁ బడియెదు నీచె
ప్పినయట్టుల తడవు లేదు బిరుదుల రై నీ
వును వీరు నిలువుఁ డిదె భం
డన మెల్లియ వచ్చె నూఱుటలు గనుఁ దింకన్, 320

సీ. అరయంగఁ దప్పు లే దంటి నీచలనఁ గీ
డొకనాఁడు సేసియు నొక్కనాఁడు

సేయవె నీజనించినయది యాదిగా

నుడుగక పాండవేయులకుఁ జాల

నగు సేసితి విష మిడి పెనుఁబాములఁ

గఱపించి నీరిలోఁ గట్టి తోచి

లక్కయిల్ గాలించి పెక్కుభంగులఁ జంపఁ

దలఁచినఁ జావక ధర్మరక్షఁ

ఆ. జేసి నెగడి రాచసిరి నొంది యున్నఁ జూ

పోప కీవు తీవ్ర వాపబుద్ధిఁ

గనలి జూద మొకటి కల్పించి కపటంబు

నేయ దాననెల్ల చేటుఁ బుట్టె.

321

తే. అన్నదమ్ముల నెత్తఁబు లాడి సతుల

తలలు వట్టి సభాసలంబులకు నీడ్చి

చీర లొలిపింతురే యిట్టివారి నెందుఁ

దడవుమా నీ మౌకండవు దక్క నధిప.

322

ఉ. అప్పుడు నీవు గర్జుడును నాడినమాటలు గొల్పులోపలం

జెప్పెడునట్టివే కులము శీలము గల్గినపుణ్యకాంత క

ట్లాప్పుమి నేయు తెల్లఁ గని యున్నజనంబులు వించు నుండఁగాఁ

ద పొకయింత లే దనువిధం బది నీక చనుం గుమారకా. 323

తే. ఎత్తి విడిసినవా రని యెల్లతప్పుఁ

బొండవులమీఁదఁ బెట్టిన బ్రదుకు గలదె

ద్రోణభీష్ములుఁదండ్రియు దోడుతోడఁ

జెప్పుతగుమాట లేమియుఁ జెవులుసారవు.

324

క. శాంతిం బొందుట నీకుం

గుంతిపుత్రులకు మే లగున్ దానిక యే

నింతయు నాడెద నది నీ

కెంతయు రుచియింప కునికి యెఱిగి యెఱిగియున్.

325

వ అని యిట్లు నారాయణుండు నానాప్రకారంబులం జెప్పుటకుఁ గట

కటకటం బడి యెవ దుర్యోధనునకు దుశ్శాసనుం డిట్లనియె. 326

మ. జనకుండున్ గురుభీష్ములుం దగినకర్జుం బాపు లై నీకుఁ బ్రీ

తి నెఱింగించు తెఱంగుగాదు తమబుద్ధిం బోయి సంధాన మి

ట్లానరం జెయక యున్నఁ గృష్ణునకు ని న్నొప్పించువారింతవ

ట్టు నిజం బిచ్చట నింక నీయునికి నెట్లుం గీడు వ్రట్టుం జమి 327

ఆ. అనెన బాహ్నికాదు లగుకురువృద్ధుల
నాత్మ జనకుఁ గృష్ణు నాదరింప
కతఁడు రాజసమున నప్పుడు దిగ్గన
లేచి పోయె సంచలించెఁ గొలుపు 328

తే. అతని వెనుకన కర్ణుండు ననుజగణము
శకునియును వారిపొందెన జనపతులును
బోయి రమ్మొయిఁ జని యొక్కపోవు గట్టి
వేఱ యంతంత నుండిరి గోరడమున. 329

వ. ఇట్లున్న గనుంగొని గాంగేయుండు. 330

చ. ఇతఁ డిది యేల క్రొవ్వి ధరణీశుడ నంచు వృథాభిమాని యై
మతి సెడి లోభమోహమదమత్సరముల్ దనుఁ ద్రిప్ప నిట్లసం
గతమునఁ బోయె వీని వెనుకం జని లేమి దలంచియో మహీ
పతులును వీరు గొందఁ జతిభారపుమానుసు లేమి సేయుదున్. 331

తే. అని జనార్దనుఁ గనుంగొని యకట కాట
పక్వ మయ్యె సీసరపతిప్రతి యెల్ల
ననుడుఁ దగువారిదెసఁ గలయంగఁ జాచి
తగవుమొయి నిట్లు లనియె నన్నగధరుండు. 332

శా. ఈదుర్యోధనుఁ డింతగర్వి యగునే యాయున్నవా రెల్ల నా
చే దైత్యంబునఁ బొందుటొప్ప దని చర్చింపండ యీభంగికిన్
లేదే యొడుదెఱంగు సత్కులముఁ బాలింపంగ వర్జింప రా
దే దుష్టాత్మకు సీచు నొక్కరునిఁ బోదే భేద మీఁజాతికిన్. 333

ఉ. కంసుఁడు నిట్ల తండ్రిమది గందెనుచంద మొనర్చి ధర్మవి
ధ్వంసము నేసినం గులమువారలు నాకెఱిగింప నేనుడు
క్రాంతము గోయువైద్యునిక్రమంబున నాతనిఁ దుర్చి యన్వయో
త్తంసముఁ జేయనే జనకుఁ దద్విధ మొప్పుదె మీరుఁ జేసినన్. 334

ఆ. అంతతోడ నెల్లయాపదలును దీఱు
వంశ మధికగౌరవంబు నొందుఁ

గూడి మనుట గలుగుఁ గురుపాండవులకు ని

త్రైతంగనూష మీకు నుజ్జ్వలాదే.

335

వ. అనిన విని ధృతరాష్ట్రుండు మదిరిపడి వివరున కిట్లనియె.

336

అ. బుద్ధిమంతురాలు పొంతుగఁ బలుకంగఁ

నేర్పు వచ్చి కొడుకుఁ దేర్చి పోవుఁ

తాన నేగ నీవు గాంధారిఁ వోడితే

మృతుడు నరిగి యతఁడు నట్ల చేసె.

337

వ. అదేవియు

338

క. చనుదెంచి యుచితపీఠం

బున నున్నం గురువిభుంకు మోలఁజుకతో ని

ట్లను నీ తనూభవుఁడు దు

ర్వినయంబునఁ జనియె నిట్టి వెంగలి గలఁడే.

339

క. నీవైనఁ జెప్పి శాంతం

గావింపఁగ నోపుదేనిఁ గౌరవకుల మీ

గోవిందుశాసనము సం

భావింపం గాంచి, చెడక బ్రతుకుం జమ్మి.

340

తే. అనుడు నీవుత్పాఁడవనీతుఁ డగుట యెఱిగి

యెఱిగి వాని వశంబున నేలపోయె

దీవు పాండవులకు నేమి యిచ్చితేని

నడ్డపడ నెవ్వరికి వచ్చు నధిప చెపుమ.

341

క. అని గాంధారి పతియుఁ దా

నును విదురుం బనిచె నందనుం బిలువ నతం

డును మొగము జేవుటింపఁగఁ,

జనుదెంచెను సభకు విదురసంప్రార్థితుఁడై.

242

వ. మున్ను దనతోడం జనినవార లందఱు నచ్చోటన నిలువ నిట్లు

వచ్చి సుయోధనుండు నిజాసనాసీనుండై యున్నఁ జూచి తల్లి

చిత్తంబున గర్హించుచు నతనికిధర్మంబును నీతియును జట్టటికంబును

బ్రదుకుదెరువును నిజశక్తియు సహాయంబు గొలందియుఁ గులజన

చిత్తప్రకారంబును బాండుపుతుగ్రిల బలపరాక్రమంబులుఁ దెలియు
నట్లుగాఁ దెలుగుపడం దెప్పి బుజ్జగించియుం గినిసియు ననేకవిధం
బుల నాడిన నమాత్రులదెస ననాదరంబు నేసి యుద్ధతిం గ్రమ్మఱం
జని యతండు కర్ణాదులం గలసి వారునుం దానును దుర్మంత్రంబు
నకుం జొచ్చిఁ 343

దుర్యోధనాదులు శ్రీకృష్ణుని బట్టికొని చెఱుబెట్టఁ దలంచుట.

క. హరితలఁ హాష్పదు భీష్ముని
గురునిం గూర్చికొని మనలఁ గ్రోవ్వఱఁ బట్టం
గర ముత్సహించు చున్నాఁ
డరయ నతని వచనరచన సంతయుఁ దెలిసెన్. 344

క. మును దాఁ గంసునిఁ బరిహా
ర్చిన చందము వారికెల్లఁ జెప్పెడుఁ దనకున్
మును మనము గడఁగి వెసఁబ
ట్టినఁ గార్జునబగుఁ జలంబు డింపకుఁడింకన్. 345

తే. పట్టి యీతనిఁ జెఱుబెట్టి పాండవులకు
దిగులు వుట్టింత మంతటఁ దెగక యెత్తి
వచ్చి రేనియు నిర్దింపవచ్చుఁ గోఱ
లెల్లఁ బుచ్చిన నుర్రంబు లేమి సేయు. 346

వ. అని విచారించె నిట్లు దుష్కార్యాలోచనంబు నేసి దుర్యోధన
దుశ్శాసన శకుని కర్ణు లగు దుష్టచతుష్టయంబు మొదలుగాఁ గల
యవినీతులు దైతేయమర్దను మర్దింప నిశ్చయించి రయ్యవన
రంబున. 348

చ. అడకువ లేమి, నల్కి యరియాడుట, నొండొరుఁ గూడకుండుటన్
బుఱిబుడి మాటలాడుటను, బోవుచు వచ్చుచుఁ గ్రొందు గ్రమ్మఱం
బడుటను, దెల్లమైన మును పన్నగఁ దాఁ బరికించి యున్ని న
ష్టాదు హరిఁ బట్టుసంకులము వుట్టుట సాత్త్విక నిశ్చయించుచున్. 348

తే. బఱిటి కొనిపోయి కృతవర్మఁ బన్నఁ బనిచె
నీవు బలమును వాకిట నిలుపు, మేను

లోకలిక ఇల్లు చాలుదు బాపబుద్ధు

లన్న దెసఁ దప్పి కని నిర్భయమునఁ జెప్పె.

349

చ. ఇట్లు పరమావుం డను హోర్తిక్కు నట వుచ్చి సాత్యకి సత్వరంబుగాఁ
జనుదెంచి జనార్దనుఁకు నక్షైజం గెల్ల నెఱింగించి తదనుమతిం
గారవేశ్వరబాహ్నికభీష్టు నిదురులతో నిట్లనియె.

350

మ అదె కౌరవుఁ బశ కక్షిర్దనత సేయంబూని పైఁ బాటఁ జూ
చెడ కన్నెట్ల బమచేతఁ దీటున జయశ్రీకాంతు దైత్యాంతకుం
బాదువం యారు దలంచు తెల్ల ననలంబుం జీర భంధింపఁగా
మది నూహించిన యట్ల కాక తమ దుర్మంత్రంబులం బోవునే.

351

చ. అనిన విడుదలఁ జడరిపనఁ జైచిత్రవీర్యున కిట్లనియె.

352

ఉ. భూవర నీ తనూభవులు పుణ్య నగణ్యపరాక్రముఁ హరిం
గేవల మర్జ్యుగాఁ జలఁచి కిట్టినఁ బట్టిన దారు మంటపై
వాపిరి గ్రమ్ము నా శలభవర్గముచాడ్చున మృంది పోరె కా
లావధి యయ్యెఁ గావలయు నక్కట వారికి వారివారికి.

353

చ. అనుటయు గోవిందుం డందఱు విన సంలికానందనున కిట్లనియె.

354

ఉ. రోషము నాపయిం గలిగి కూరతఁ గౌరవు లింత సేత సం
తోషము నీవు ప్రాభవముతోఁ దగ నాకు ననుజ్ఞ యిమ్ము ని
ర్దోషత నేను నోపుగతి దోర్బలదుర్జయు లైనవారి వి
ద్యేషముఁ జక్కఁబెట్టి జగతీవర యంతక పోయినచ్చెదన్.

355

క. అనుడు ససంభ్రమముగ న
జ్ఞనపతి దుష్కాసనాది సకలపరిజనం
బును నా దుర్జనునిం దో

దొంగి రమ్మరి విదురుఁ బనుచుడుం జని యతఁడున్.

356

చ. సపరివారంబుగా దుర్యోధనుం దోడ్తెచ్చినం జూచి యతనికి
రాష్ట్రం కి ట్లనియె.

357

చ. అలవి యెఱుంగ కిట్లు దనుజారికిఁ గీఁ డొనరింప నీవు నీ
తులువలు నుత్సహించితిరి దుర్మతులార సమీరు మీకుఁ జోఁ

కలవడి పట్టవచ్చునె మహాద్విః గదల్పంగఁ బోలునే దవా
నలు జమరంగ శక్యమె వినాశముఁ బొందెన రేమి సేయుదున్ 358

ఆ. అనిన విదురుఁ డిట్టులను సుయోధనుతోడ

బాలకేళిఁ దొడగి లీలఁ గృష్ణుఁ

డెచట నెచట నెవ్వరెవ్వరి సేమేమి

సేసె విఁనె యేల చెడియె నట్లు.

359

వ. అనియె నట్టియెడఁ గట్టెను నున్న యక్కఱుపతికుమారుం జక్కఁ
జూచి యే నొక్కఁడుండె యని తలంపియె దుర్మనంబునం బొదివి
పట్ట నుత్సాహంబు సేసి తనుచు నరహాసంబు సేయు వాసుదేవుని
ఫాలప్రదేశంబున బ్రహ్మయు నత్తంబున విరూపాక్షుండును వదనం
బున పహ్నియుఁ బార్శ్వంబుల నింద్ర యమ నరుణ కుబేరులు
నాదిత్యమరుద్విశ్వేదేవాశ్వినులు నుశ్శువించిరి హలగాండీవమండిత
బాహు లగుబలదేవార్జునులు సవ్యసాక్షిఁగభుజంబులను నిజాయుధ
హస్త లగు యుధిష్ఠిరభీమకృపహదేవులు వీచునను వివిధప్రహ
రణవాణులగుయదువృష్టి భోజాంధకవీరు లూరులను బ్రథవించిరి
జనితనానాహస్తవిన్ద్యస్తంబులయి శంఖ చక్రగదాఖడ్గ శక్తిశార్ఙ్గ
ప్రముఖనిఖిలసాధనంబులు వెలింగె నేత్రకోరిత్రినాసా వివరంబుల
సభామధామ కేతుఁజ్వాలాబాలంబులు నిగిడె రోదుకూపకలాపంబు
లం దరణికిరణనిభప్రభలు వెడలె నిట్లునుర్నిరీక్ష్యం బగు నత్తె
జోరూపంబుఁ గనుంగొనంగొలఁదిగాక సకలజనంబులు నయనం
బులు మొగిడ్చి యద్భుతభయానకగనంబుల జొత్తిల్లు చిత్తంబుల
తోడంగదల కుండ నప్పుండరికాక్షుండు నారదాది మహామునుల
వలనను భీష్మవిమరదోగ్రాసంజయులయందునుగరుణాతరంగితం బగు
కటాక్షవీక్షణం బాలయ వారలకు దివ్యదృష్టి యొసంగిన నాపుణ్య
పురుషులు సాంద్రానందంబునం దేలుచుండిరయ్యవసరంబున. 360

తే. దేవదుందుభివ్రాతంబు దివిరెఁ గల్ప

వృక్షపుష్పధారామయవృష్టి గురిసె

సిద్ధసాధ్యవిద్యాధురశ్రేణి భక్తి

నిచ్చుజయజయశబ్దంబు లెసఁగె జదల.

361

వ. అప్పుడు భృతరాష్ట్రం దమ్మహాసంకులంబు విష్ణుని దివ్యవిజృంభణంబు గావలయునని యూహించి.

462

క. కరుణింపుము సుశోభయ

హరణధురీణా సహింపు మజ్జానంబుకా

శరణంబు వేడెద భవ

చ్చరణంబులు గనుఁగొనం బ్రసాదింపఁగదే.

268

చ. అనుడు దయార్ద్రచిత్తుఁ డగునప్పరమేశ్వరుఁ డిచ్చె దృష్టి య

జ్ఞనపతి కద్యుతం బహి సమ్మనపూరము గ్రమ్మి నాతఁడుం

గనుఁగొని భక్తి మొక్కి నిలు గంటఁ గృతార్థుఁడ నైతి నింక నొ.

ల్ల నొరులఁ జూడ లోచనములం బురుషోత్తమ సంహరింపవే. 364

క. అనినపలుకులకు నచ్చటి

జను లెల్ల నృపాలు సీతవిశాలాక్షుఁ గనుం

గొను చుంకి రపుడు దమనె

మ్మనమ్ము లాశ్చర్యరసనిమగ్నంబులు గాన్.

365

వ. తననంతరంబ దామోదరుండు భృతరాష్ట్ర వభిమతం బూడఁగూడ

నతని కన్ను లెప్పటియట్లు కావించి నిజవిశ్వరూపప్రపంచంబు

నుపసంహరించి మునీంద్రులనామంత్రణంబు సేయ నమ్మహాత్ము

లంతర్ధానంబు సేసిరి దాసును సముత్సానంబు సేసి యుతకు మున్న

సన్నిహితు లై యున్నకృతవర్మకర్మింబును సాత్వికి హస్తంబును

నవలంబించి యారక .....

వెడలిన విస్మితయై గాంధారి యభ్యంతర మందిరంబున కరుగం

గొరపు లెల్లను బంధుమిత్రసహాయసహితంబుగాఁ దనతోడన

వెడల మొగంబు గంటు వెట్టికొని కయ్యంతరంబులు గడచినప్పుడు

దారుకుండు తేరినాగలపై నుంకి పొడసూపికేయ మొగిల్చి పాల

భాగంబునం గదియించినం దత్ప్రదేశంబున నిలిచి వారల దెన

మరలి చూచి మీరింక నిలువుం డని పలికిన నాంబికెయందు

పుండరీకాక్షుం జేరి నిజతనూజల నుపలక్షించి.

366

ఉ. వీరును బాండుపుత్రులును వేరము దక్కి పొసంగి మన్నికై
పోరిత మాడి, యే నటులు బుద్ధులు సెప్పినభంగియుం గులా
చారము నిర్వహింపఁ బలుచందములం దగ దుఃఖపాటు నీ
కొరవజాతికిం దెలిసఁ గాదె గదాధర నీచునన్నిధిన్. 367

వ. అని వెండియు. 368

తే. నీకు శుద్ధుండ నగుటయ నిఖలబంధు
మిత్రగురుజనకోటికి ధాత్రి కెల్ల
నంబుజాక్ష సీర్దోవుంప నగుట గాన
నాతెఱంగు నీవెఱుంగుట నాకుఁ జాలు. 369

వ. అనిన విని యచ్చుతుండు బాహిరభీష్మద్రోణకృపద్రముఖనిఖల
విశిష్టజనంబుల నాలోకించి 370

తే. ఇప్పు డీసభఁ బుట్టినయింతవట్టు
మీకుఁ దెల్లంబు గాదె యీమేదిసేవి
భుండు దా నేమిటికిని ముఖ్యుండఁ గాను
దప్పు దనదెన లే దని చెప్పి విడిచె. 371

వ. కావున నాకు నియ్యేడం దడయిం బని లేదు పోయి వచ్చెద ధర్మ
పుత్రునకు నింత వృత్తాంతం బెఱింగింప వలయు నని పలికి
వారల నామంత్రణంబు సేసినవాడై రథారోహణంబు సేసి ధృత
రాష్ట్రుండును నచటిజనంబులును వెనుకం జనఁజని కుంతీగృహ
ద్వారంబున నరదంబు డిగ్గి. 372

క. వారందఱుఁ దనతోడన
గౌరవమున నరుగుదేరఁ గాఁ జొచ్చి మహా
దారుడు గుంతీచరణాం
భోరుహముల కెఱిగి వినయభూషణుఁ డగుచున్. 373

క. కొరవసభఁ దా నాడిన
గౌరవవాక్యములుఁ గార్యఖడ్గకక్రమవా

కూరములు సుయోధనుడు

పూర్వరంభము నల్పవచనపద్ధతిఁ జెప్పెన్.

374

న. ఇట్లు ధృతరాష్ట్రకొలుపునం బుట్టినవిశేషంబులు పాండురాజు
మహిషి కెఱింగించి మాధవుండు మఱియును.

375

తే. కురుకుమారులు నమయంతఁ గుడిచిఁగొవ్వి

మీఁదెఱుంగరు మాకేమిమేలకాక

నాలుకలుగోయు నర్జునానలము దరిసి

యెర గొనంగని సంతృప్తియెనకమెగుఁగ.

376

వ. పాండుకుమారులపాలికిం బోయి వచ్చెద వారికిం దగిలబుద్ధులొనరి
మునిన నదేవి యెల్లవారును విను చుండ వెంఁడియు నిట్లనియె.

377

ఉ. రాజుల కెందు నారయఁ బరాకృమజీవనవృత్తి దక్క నొం
దోజ నిషిద్ధ మండుఁ మును; లుత్తమసత్త్వము వంశధర్మముల్
పూజితభంగిఁ జేయుదురు, బుద్ధివిహీనులు వానిఁ దక్కి ని
స్తేజపుఁగూటి కియ్యకొని దీనతఁ బొందుదు రంబుతోదరా.

378

క. నీ వియ్యంబులు సంతయ

కావింపం బడిరి వీరిఁ గలయుట కష్టం

బావెరవు దప్పటయ మే

లై వచ్చెం బొమ్ము, విశువు మనుమానంబున్.

379

మ. నిజవంశోచిత వీరవృత్తమున కున్నేషంబుగా నాకపి

ధ్వజఁ దుత్సాహము సేయ కున్న నకటా దైవ్యంబు వాటిల్లదే

భుజదర్శోద్ధతుఁ డైనభీమునకు నీహం దొప్పనే నీవు న

ర్వజగన్మాన్యుడ విందు రాఁ దగునె దైవం బిట్లు దప్పించునే.

380

వ. అని యంత నిలువక గొంతి యిట్లనియె.

381

క. మఱచిరె కొలువున ద్రోపదిఁ

బఱచినబన్నంబు ధర్మపథము దొఱంగఁ

వెఱచుట కప్పటి కది దగుఁ

జెఱచినచో వెదక వలదె చిరతరకీర్తిన్.

382

43. కృష్ణుడగు కర్ణుడొకడగు కైకీచుకొని కొన్నిరహస్యోక్తులు పలుకుట

వ. అని పలికి పుండరీకాక్షుని నాగిలించికోని యచ్చుతుండు మ్రొక్కిన
 దీవించియేను సుఖం బున్నదాన నని పాండవులకుం జెప్పుము చేతు
 లలావునం గనిన జీవనంబున బ్రతుకుం డనుము పోయి రమ్మని
 వీడుకొల్పిన సింహగమనసుందరంబుగా వెడలి తన కొడన గదలి
 వచ్చినధృతరాష్ట్రాదుల నిలువం బనిచి రథారోహణంబు సేసి
 గోవిందుండు కర్ణుడెసం గనుంగొని నన్ననిచి వత్తు గాని రమ్మని
 కరంబు సాచి చెయి వట్టి తన యరదం బెక్కించుకొని సాత్యకి
 వేసరి నెక్కి కెలనం బనుదేసిం గనిలి చని యనుపవచ్చిన కృత
 వర్త సుచితప్రకారంబున సన్నేహంబుగా నిలిపి యదుగు నవన
 రంబునఁ బారలోకంబు. 383

ఉ. అక్కట వాసుదేవు నను పాదరణంబునఁ జేయరైరి నీ
 రెక్కడి బుద్ధిమంతు లని నిందును నందును లోకమెల్లఁ బే
 రుక్మన మృగ్గుటం దలఁప నొల్ల కపాయము సేసి రట్టె యీ
 యుక్తివు లెందునుం గలరె యొప్పుదు నో ధృతరాష్ట్రనందనుల్.

వ. అనియు మరియు ననేకు లనేకప్రకారంబులఁ బలుకుచు నిరుగెలం
 కెలం జూచుచుండఁ బుండరీకాక్షుండు పురంబు నిర్గమించె నిట
 ధృతరాష్ట్రుండును మిడి కొలువుకూటంబునకు వచ్చి యెప్పుటి
 వారిలు పరివేష్టించ నుండి కృష్ణునివలని మాటాడుచున్న సమయం
 బున సుయోధనుతో భీష్మద్రోణు లిట్లనిరి. 385

చ. పలుకునె యిట్లు గొంతి, విని బమ్మెరపోయితి, మింత బెట్టివం
 బులగునె మాట లయ్యమయుఁబుణ్యుడు కృష్ణుండు గార్వవాదముల్
 వలికెనువార, లిట్లు దెగఁ బాటిరి, ధర్మజవారిరాశికిం
 జెలియలికట్ట వాసె మనచే నగు కర్జముచంద మెట్టిదో. 386

న. అని పలికి వెండియు. 387

తా. మాకుం జూడఁగఁ బోలు కార్య మిది ధర్మప్రీతి నీ వేగి ను
 శ్లోకుం దైన యుధిష్ఠిరుం గని జనస్తుత్యంబుగా శాంతిమై

- నీ కారవృత్తల నెల్లఁ గాచికొనవే యే పొప్ప దెందుం చుదిన్
 శోకం బొందక వేగమైఁ గడలి కృష్ణం గూడఁ బోవే నృపా. 388
- వ. అనిన విని దుర్యోధనుండు మొగంబు రాజుచుండ నూరకుండె
 గాం గేయుండును గురుండును దిగ్గనలేచి యతని నవలొకించి. 389
- క. కురున్మప విను సంసారము
 దరిద్రొక్కిన వార మింకఁ దలఁకెదవే సం
 గరమునకు నేము నీకె
 పొరలితి, మెత్తెన నకును బోయెద మనుచున్. 390
- క. అరిగిరి రాజును నభ్యం
 తరమునకుం జనియె రాజతనయుండు బహిః
 పరివారముఁ బొమ్మని మిత
 పరిజనుండై యేగె నాత్మభవసంబుచకున్. 391
- తే. అంత నక్కడ నచ్చుతుఁ డరిగి యరిగి
 యధికసంప్రీతి దలకొన నర్కతనయు
 నాననంబు వీక్షించి యిట్లనియె నెమ్మి
 నన్యు లెవ్వరు వివకుండ నతనితోడ. 392
- సీ. నీవు వృద్ధజనోపసేవివి ధర్మసం
 వేదివి తెలియంగ వినుము సిద్ధ
 మంత్రబలంబున మార్తాండు వరమునఁ
 గన్నియతరి గొంతి గన్నవాడ
 వగుటఁ బొందునృపాలు నగ్గసుతుండవు
 ధర్మమార్గం బిది ధర్మతనయుఁ
 డాదిగాఁ గల తమ్ములందరు నాచేత
 నెరిగి నీ యచుగుల కెరఁగి నకల
- ఆ. సుత్త్రమిత్త్రబంధు భూరిసేనాసమ
 నితము గాఁగ గొలిచి నిన్ను రాజ్య
 భారవహనమునకుఁ బట్టంబు గట్ట ను
 జ్జలుడ వగుదు రమ్ము వారికడకు. 393

వ. ఏను నిన్ను సామ్రాజ్యంబునకు నభిషిక్తుంజేయుదు నీవు దొలుత
 నెడలునప్పటి మహాత్మ్యవంబునకు యశరాజై యుద్ధిష్ఠిరుండు నీ
 రథంబున నుండి నీకు ధవళచామరంబులు వైచు వాయుపుత్తుండు
 సితచ్ఛత్రంబు వట్టు సవ్యసాచి సారథ్యంబు సేయు మరియుఁ
 బాంచాలయాదవపాండవమాత్స్యలు లోనుఁగా గల రాజ
 లోకంబుతోడఁ గవలు నభిమన్యుప్రభృతికుమారులు బెరయ
 నేమెల్లం బలసి పరివేష్టించి నత్తు మిట్టి మహేంద్రవిభవంబున
 మహానీయుడ వగుచు మహీచక్రం బేలుమని మరియును. 394

క. పాంచాలరాజపుత్రియు

నంచితముగ నిన్నుఁ బొందు వార్ష్వరవరుసక

సంచితపుణ్యుడ నీ వొక

యంచుకయును వేరుసేయ కేతెమ్మెలమిన్.

395

వ. ఇట్లైనఁ గుంటికి సమస్తబంధుమిత్రులకుఁ బ్రియంబగు ననిన విని
 రహస్యంబుగా రాధేయుండు మాధవున కిట్లనియె. 396

కర్ణుడు శ్రీకృష్ణునకుఁ దగిన యుత్తరంబు లిచ్చుట.

చ. వెడవెడ యేనుఁ దొల్లి యిని వింటి ననుం గని కుంతి యెంతయుం
 జెడ నది వైచి పోయెఁ గృపఁజేకొని నూతుండు దెచ్చి తానుముఖ
 కొడుకులు గాన కన్గిఁ బ్రియకుం దగ నిచ్చినఁ జేపెఁ జన్ను ల
 పుడఁజియు నప్పు డాదిగ శుభస్థితిఁ బొందె బ్రియత్నశీలయై. 397

క. మూత్రపురీషాదులు దమ

గాత్రములం దింక వారు గారవ మెసంగం

బుత్తుం డని సంవర్ధిత

గాత్మ్రునిగాఁ జేపి రింతకాలముఁ గూర్చిన్.

398

క. నేఁ డింక నెఱిగి యొరువుల

వాడఁ గదా యనుచు నేను వారిఁ దొఱంగినం

బోఁడిమి సెడదే మదిఁ గడు

వాడగలదె నీకు నకట వారిజనాభా.

399

వ. వృద్ధోపసేవనంబును ధర్మసంవేదనంబునుం గలవాడ వని నన్ను
 నీవ చెప్పితివి రాధయు నధిరధుండును నాకు జాతకర్మాదిసమస్త
 సంస్కారంబులు నిజకులోచితంబుగా నాచరించి రట్టితల్లిదండ్రు
 లకుఁ బుత్రకృత్యంబులు నిర్వర్తింపక వారలం బాసి యేను వచ్చుట
 ధర్మంబగునే యని పలికి వెండియు. 400

క. సోదరులుఁ బ్రియులు ననుజులు
 నాదెసఁ జెక్కండు వారి నందఱ విషవం
 గా దని యూహింపక దా
 మోదర నన్నిట్లు పిలుచు టుచితమె చెపుమా 401

వ. అదియునుం గాక. 402

ఉ. సూతసుకుండు వీఁడనక సూనుల తమ్ములకంటె నాకు నం
 ప్రీతి యొనర్చి తేజమును బెంపును నాటికి నాటి కగ్గలం
 బై తనరార నన్నుఁ దనయంతటిమానిసిఁ జేసి యుండ నే
 నే తగ వ్రాడి యాకురుకులేశ్వరుఁ బాయుచు ముట్టవచ్చినన్. 403

క. నను నయ్యర్జునునకు నెదు
 రని పెద్దయు నమ్మి యుండు నక్కట దుర్యో
 ధనుఁ డానమ్మిగ వమ్ముగఁ
 జనునే పాండవులఁ గలయఁ జన నా కనఘా. 404

ఆ. ఏను నర్జునుండు నెక్క టెక్కటి దల
 పడక యున్న నగరె పుడమిజనము
 లందు నాదువచ్చు టతనికి నపకీర్తి
 యనిన నాకు వేతె యడుగనేల. 405

క. హిత ముపదేశించితి నీ
 వతి నిర్మలబుద్ధి వగుట నైనను నిది నా
 మతి సారదు రహస్యము ర
 షీతముగఁ బాటించుమయ్య చిత్తములోనన్. 406

వ. అది యేమిటి కంటెని. 407

తే. ధర్మ తనయుండు దానురాతమ్మండ గుట
యెజ్జిగెనేనియు స్వామాద్యమేలపూను
నట్టి ధార్మికుఁ డాధిపత్యంబుఁ జేయు
వలవదే శాశ్వతంబుగ వసుధకెల్ల. 408

క. అనుజులు ఋత్విజులుగ నీ
పని యిటా నేయు మని నీ పుష్కరప్తపు గా
విను కురుకుమారపశువిశ
సనమున రణయజ్ఞ ముతఁడు సమ్మతిఁ జేయున్. 409

వ. దానం బుణ్యభూమి యగుకురుక్షేత్రంబున మముబొంట్లెల్లను సద్గతి
వడయుదురుగాక యనిన విని వసుదేవనందనుండు సూతనందనున
కిట్లనియె. 410

మ. దయ నాయాశినమాట గైకొనవు, సంతాపంబుఁ దెచ్చుంజుమీ
స్మయ మెట్లుం దుది, నీకు నర్జునునితో మాత్సర్య మైనం బరా
జయ మొండెన్ మృతి యొండెఁగాక గెలువన్ శత్రుఁడె, పెక్కండ్ర
కింతియకాలం బగునట్టె నీమనము శాంతిం బొందఁగా నేర్పునే.

క. గాంధీవముఁ గవదొనలు న
ఖండితదివ్యాస్త్రములు నొగలపై నేనుం
జండ భుజబలము నై యు
ద్గండత నరుఁ డడర నెదురఁ దరమే నీకున్. 412

వ. ఎల్లభంగులం బొండవుల గెల్లరది యట్లుండె నీవు పొమ్మిప్పుడ
పోయి సుయోధనునకును గురుభీష్ములకును మీకుం దోడు వచ్చిన
రాజుల కండఱకుం జెప్పు మిమ్మాసంబు సౌమ్యం బై శీతోష్ణం
బులు లేక పుష్పఫలౌషేతంబును సమగ్ర ధాన్యంబును సులభయవ
సైంధవంబును నగుచు నొప్పియున్నయది యేడెనిమిది దివసంబులకు
నమావాస్య వచ్చు నది పుణ్యదినంబు నాఁడు భండనంబు గావ
లయు ననిన గానీ నుండు గమలనాభున కిట్లనియె.

- క. కలవు నిమిత్తస్వప్నం
బులు గౌరవపాండవులకుఁ బోతుగు దానన్
గెలు పయ్యుధిప్తిరుచకును
గల దెఱుంగును నీవు సెప్పుఁగా నేమిటికిన్. 414
- వ. అట్లు గాన కదా యే చంద్రు రా నని పలిక మఱియును 415
- క. దీనికి మూలము శకునియు
నేనును దుశ్శాసనుండు నింతియ కుంతీ
సూనుల వారలు గలసిన
రానేరఁగ వచ్చునాకు రాజీవాహ్. 416
- వ. ఈసమరసముద్రంబు దఱియ నీది నిన్నుం గనియెద గాదేని
నూర్ధ్వలోకంబునం గాంచెద నీ వింక నేమియుం బలుకకుము పని
వినియెద నని కొఁగిలించుకొనిన నట్లు కాక పొమ్మని విష్ణుండు వీడు
కొలుప రాధేయుండు రథావతరణంబు సేసి కనకరత్నమయం బగు
తన యరదం బెక్కి కరిపురంబున కరిగె నచ్యుతంబును సాత్యకిం
దనరథం బెక్కించుకొని దారుకుం జూచి పద పద పో నిమ్ము
పోనిమ్మని పలికి లలితాటోకలితం దగుచుఁ జనియె 417

తీర్థ తాము

1. దేవా = కృతికర్త అయిన తిక్కన కృతిభర్త అయిన హరిహర నాథుని సంబోధించుచున్నాడు. వైశంపాయనుడు = వ్యాస మహర్షి శిష్యుడు, జనమేజయుడు = అర్జునుని మునిషునుమడు. అర్జునుని కుమారుడు అభిమన్యుడు, వాని తనయుడు పరీక్షిత్తు, వాని పుత్రుడు జనమేజయుడు. తండ్రిని జంపిన తక్షకునిపై కసిచే జనమేజయుడు సర్పయాగము చేసి సర్పములను నాశనముజేయు చుండగా వ్యాసుడు వచ్చి శిష్యుడగు వైశంపాయనునిచే పాండవుల చరిత్రమును వానికి చెప్పించి సర్పయాగమును మాన్పింప ప్రయత్నించెను.
2. సంజయుడు = సూతపుత్రుడు (సూతులవృత్తి సారథ్యము) ఇతడు ధృతరాష్ట్రుని వెంటనుండి ఆ గుడ్డిరాజునకు సర్వ విషయములు చెప్పుచుండును. ధృతరాష్ట్రుడు పంపగా పాండవుల వద్దకు రాయ బారము వచ్చినవాడు, భృత్యవరులు = సేవకులలో ముఖ్యులు, దొరలు = తమ్ము సేవించుచుండిన ఊత్రీయులు.
3. జనార్దనుడు = కృష్ణుడు, పాలికి = వద్దకు, సంప్రీతి = స్నేహము, సుఖము.
4. బలసి = కలసి, చనుదేరన్ = రాగా, సత్కృతుండు = సమ్రానింప బడినవాడు, పరిజనములు = సేవకులు, పరివేష్టింపన్ = చుట్టు నుండగా, పార్శ్వమున = ప్రక్కన, పాంచాలి = ద్రావిడి, పంచాలదేశపు రాజగు ద్రుపదుని కూతురు, సముచిత, పరివార, పరివృత = తగిన సేవకులతో కూడినది, సుఖాసీనుండు = సుఖముగా కూర్చున్నవాడు.
5. కడవన్ + బెట్టగ = దాటించుటకు, ఓపి = శక్తికలిగి, ఒడ గూర్చన్ = కలిగించుటకు, ఔచితాలుడు = రాజు.

6. నీకతంబునన్ = నీవలన, ఏము = మేము, (రూపాంతరము) అని నీతుడు = నీతిదప్పినవాడు, సుయోధనుడు = దుర్యోధనుడు, తక్కి = మాని, అంశము = వంశు, ధరిత్రి = భూమి.
7. పౌద్యమును = కృష్ణునికుమారుడు, దురితంబులు = శాపంబులు, పొరయకుండ = కలుగకుండ, అరసి = కనిపెట్టి, అనవుడు = అని చెప్పిన తరువాత; నీ, పంచిన, యట్ల = నీవు అజ్ఞాపించిన విధముగానే, అజాతశత్రుడు = ధర్మరాజు, కరినగరము = హస్తినాపురము, తెఱంగునేయవలయును = కార్యమును చక్కదిద్దవలయును, ఇయ్యకొలిపి = ఒప్పించి.
8. మా తండ్రి = పెదతండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు, నందనుడు = పుత్రుడు, చందము = విధము, భంగి = విధము, చాలుపంపు = భాగము పంచి యిచ్చుట, ఈక = ఈయక, వలి మాటలన = కపటపు మాటలతోనే, అలుక = గోపము తారు = తాము (రూపాంతరము) సమయము = ప్రతిష్ఠ, కులముపాడి = సంకమర్యాద, తలపడు + అ = తలపనే తలపడు; తలపడ (రూపాంతరము) పతి = వృద్ధరాజు, చెడన్ + తలచెనేని = చెడిపోవ తలచినచో, వలచినట్టివాడు = పీమించినవాడు, వకృత = వంకరబుద్ధి, ఎడరు = కష్టము.
9. జనని = తల్లి (కుంతి) నెమ్మిగ = ప్రీతితో, మననన్ = బ్రతుకుటకును, తెఱగు + ఏది = పద్ధతిలేక (పద్ధతి తెలియక) ఉనికి = ఉండుట మా పొరువమే = మాకు పురుషోచితగుణమా?
10. అచ్చెరువు + పడు = అశ్చర్యపడు, పొచ్చెము = మోసము, ఇంతవట్టు = ఇంతవరకు.
11. పెంపు + ఏదన్ = గొప్పదనము నశించగా, సిరి + నాకు + ఏల + అందునే = రాజ్యలక్ష్మి నా కెందుకని యందునా? గౌరవ + వాసః + దైన్యంబులు = కూడుగుడ్డ లేని స్థితి, నా + అరయు = నేను రక్షించు, మోదంబు + అందుట + కల్లు = సుఖపడగలము, పొంది + కలసి.

తాత్పర్యము :—ఆ దుర్యోధనుడు ఐదు గ్రామములనైన నిచ్చుటకు సిద్ధముగాని పక్షమున వానితో మేము యుద్ధమునైన చేయవలయును లేక సంపదనైనను వదలుకొనుటకు సిద్ధముగానుండవలసి యుండునుగదా ! యుద్ధము మా గౌరవమునకు తగని కూర కర్మము, దానికి నే నొడబడను. దుర్యోధనుని దుర్మార్గత్వమునకు లోబడి గొప్పతనమును పోగొట్టుకొనుట నా కిష్టములేదు. నాకు రాజ్యమక్కురలేదా యండు వేని నన్నాశ్రయించుకొన్న చుట్టములకు కూడు గుడ్డ లెట్లు వచ్చును ? కాబట్టి మేమును కౌరవులును కలసి సంపదలను పొందినచో యుద్ధము తప్పను. అందరమును సుఖపడగలము.

12. లాఠులు = పరాయివారు, పగల = శత్రువులు (నిత్యబహువచనము) చంపిన = చంపటకు, సుహృత్ + జనము = స్నేహితులు గణుతింపక = తెల్లగొనక, మాటు = నింద.

తాత్పర్యము :—పరాయిశత్రువులను మాత్రము చంపవలయుననే కోరిక ఏ మానవునికిని ఎందుకు ఉండవలయును ? వ్యవహారమును పరిష్కరించుకొనుటకు సంధియను వేరొక మార్గమున్నది గదా ? అది యే లోకమువారు మెచ్చునది. కౌరవుల పక్షముననున్నవారు మన బంధువులు, స్నేహితులు. ఆవిషయమును తెల్లచేయక రాజ్యముకొరకు వారిని చంపినచో లోకములో నిందయేగాక పాపముగూడ సంభవించును. అట్టి వాటికి నొడిగట్టుకొనుట కష్టము.

13. పాండవ + అగ్రజుడు = పాండురాజు కుమారులలో మొదట పుట్టినవాడు. (ధర్మరాజు)

14. శత్రుధర్మము = యుద్ధము, కష్టము = పాపము, పెరిధర్మము = మరియొక ధర్మము (అనగా యాచించుట) శత్రుజీవిక + ఏ = ఆయుధములపై ఆధారపడి జీవించుటయే, తగియున్నదియైనన్ = తగియున్నను, అనభిమతిము = పొగడబడునదికాదు.

15. కలహము + అగుటన్ = యుద్ధమువలన, లక్ష్మిన్ + కావించు = సంపదలను సమకూర్చును, ఓడి = భయపడి, ఓడిపోయి; పాటుట =

పారిపోవుట, బల్లిదులు = బలవంతులు, అనద = (అనాధశబ్దమునకు తద్భవము) = బలహీనుడు, (బలహీనురాలు) చెడుట = నశించుట, ఘటించును = సంభవించును.

17. నిశ్చయమొక్కడు = ఏదో ఒక నిశ్చయము, హృదయపుటభేద నము = హృదయమునకు బాధకలుగ జేయునది. తప్తము = నిజము

18. అవశ్యము = తప్పక, పెనకువ = యుద్ధము, కడతేర్పు = లేకుండా చేసికొను, ధృతి = ధైర్యము లేక సంతోషము. పూని = కలిగి డెందానన్ = మనస్సున

తాత్పర్యము :- కాబట్టి ఏవిధముగానైనను యుద్ధము కంటె ఇతరమైన యుపాయముచే వైరమును మాన్పుకొనుట నెరిగిననాడే సుఖముగా నుండును.

19. పగ + ఏ = వైరమే, ఊజిల్లి యుండు = శాంతియుగానుండు, ఒక మాటు = కొంచెమునేపైనను, వలను = తగదు.

20. తెన్ను = మంచిది, పగ + పగ = పగపగగొన్న = పగవాడు శత్రుత్వము వహించినట్లయిన, మార్కొనక = యుద్ధము చేయక; కడున్ + తెగన్ = పూర్తిగా పోవునట్లు, మొదలు + ఎత్తి పోవన్ = దండెత్తగా, కౌర్యమొందును = (ఉభయపక్షముల వారిలోను) కూరభావ మేర్పడును. ఏమిగలిగి + తలంచినన్ = ఏ విధముగా జూచినను, పగకు, మేలిమి, లేమి = విరోధమువలన శుభము కలుగకుండుట (లేకుండుట) ధృివము = నిశ్చయము.

21. కర్జము = కార్యము (ప్రకృతి) చేయదగినది. తాను + అది + అట్టులుండెను = అది అట్లుండనియ్యు, పోరితము = యుద్ధము, కామి = కాకుండుట, కులక్షయము = వంశనాశము, వెలిగాగ = తప్పనట్లు, ఒండు + మైన్ = మరియొక విధముగా.

తాత్పర్యము — శాంతియే కోరదగినది; రాజ్యసంపదలకొరకు యుద్ధముచేయుట మా కిష్టముకాదు. సమస్త ధనములు నశించుటయును వంశనాశము కలుగుటయును యుద్ధమునకు ఫలితములు, కావున

నది శక్తించి మరి యేవిధముగనైనను వ్యవహారమును బరిష్కరించుకొనుట మేలు.

22. మాయెస = మాయెడ, చొప్పున = విధమున, సజ్జనుల బుడ్డికిరాన్ = సజ్జనులు మెచ్చుకొనునట్లు, ఉచితంబుతోడి మెల్లునన్ = తగియుండునట్లుగాను, ఉపాయముగాను, పరుసందనము = కరకుతనము ఆడుమీ = పలుకుము.

23. తగవునబోక = న్యాయమార్గమున చరింపక, బెడిదములు = పరువపు మాటలు, పల్కెన + న్ని = పల్కినప్పటికిని. ఒప్పుగ = అందరును మెచ్చుకొనునట్లు; నిలుమి = ప్రవర్తింపుము. గురుత్వము = పెద్దతనము, మాట + కొనమి = మాట వినకుండుట (అనుగుణము) ఆ సుయోధనుకడన్ నిలువన్ = ఆ దుర్యోధనునివద్దనే ఉండగా, గౌరవంబుగ = అగ్రముతో, కరువృద్ధు = ధృతరాష్ట్రుడు, తలపున్ = అభిప్రాయము, జననిచ్చిన = చెల్లనిచ్చినచో.

24. సుతువాడై = కొడుకు పక్షము వహించినవాడై, వినయంబు చేకొనక = సీతిని పాటించక, ఏచొప్పున్ + తగన్ + చెప్పక = తగినట్లుగా ఏ మార్గమును సూచింపక, సంధింపంగరాదు = సంధి కుదుర్చుట కష్టము, అంచు = అని, తెగన్ + పాటకు = (సంధిగా కుండా) తెంపుజేసుకొనవద్దు, తెంపునేయునెడన్ = (యుద్ధమేచేయవలసి వచ్చినచో) ప్రకాశిత ధర్మస్థితినింది = మనము ధర్మపక్షముననే ఉన్నట్లు లోకమునకు తెలియునట్లుగా.

25. ఈ + భంగిన్ = ఈ విధముగా, నొగులు = బాధపడు, చిత్తవృత్తి = మనోబళ, నొవ్వు = బాధ, వెజ్జవు = నైద్యుడవు, తలచితి = అదియే.

26. వెంశియు = మరియు.

27. కావరమునన్ = గర్వమువలన.

28. అనుపన్ + చాలన్ = పంపలేను, ఒల్లను = అంగీకరింపను, ఒంటె = ఒంటరివాడనై, ఉడుగు = మానుము.

29. తత్ + తనయుడు + ప + ప = అతని కుమారుడు మాత్రమే అన
సేల, తక్కుము = మారుము, వినన్ + వల + తేన్ = వినదలచినచో.
నిక్కము + అర్హిన్ = నిజముగా కోపించినచో; రణకేళికిమార్కొ
నన్ = యుద్ధక్రియందు ఎదుర్కొనుటకు.

30. అర్థసంసిద్ధి = వ్యవహారము నెరవేరుట, ఒకటన్ = ఏకక్కువిష
యమునందును, రాక + అతవిన్ = రాకుండుటకు, కతమైన =
కారణమైన; ఒండెను = లేదా.

తాత్పర్యము :— నేనక్కడికి పోయినచో వ్యవహారమైనను నెరవేరును
లేదా మనయెడల దోషము లేదని ఎల్లవారికిని తెలియనైనను
తెలియును.

31. యుద్ధిష్ఠిరుడు = ధర్మరాజు

32. మేలుకాక = శుభమగుగాక, పోలినట్లు + అయినన్ = నచ్చినచో,
అర్థిన్ = ప్రీతితో, పొంది = కలసి, ఒడబాటు = ఒడంబడిక.

33. ఎదిరి = శత్రువు, నెమ్మి = ప్రీతి, స్నేహము, నెరి = అందము

34. ధర్మ + ఏకనిష్ఠము + అయి = ధర్మమునందే స్థిరమైన నిష్ఠయము
కలదై, బిరుదులు = బలవంతులై (అహంకారముగలవారు) రాజ
న్యలకు = క్షత్రియులకు, అడగి = లోబడి, కుడువన్ + అగునె =
అనుభవించుట (బ్రతుకుట) తగునా; అశ్లేషవృత్తిన్ = కష్టపడ
కుండా, చవిగొన్నవారు = రుచిమరగినవారు సడి = నింద, అలు
కరు = భయపడరు; పొడువు, కయ్యము = యుద్ధముసేయుము,
అరివర్గజయము = శత్రుసమూహమును జయించుట, ఇహ
పరములు = ఈ లోకమున రాజ్యమునుభవించుట, పరలోక
మున రాజ్యమును చక్కగా పాలించిన పుణ్యఫలము ననుభవిం
చుట, చిరకీర్తి = శాశ్వతమైన కీర్తి.

35. గురు = ద్రోణాచార్యుడు. ముష్కరులు = దుర్మార్గులు పొం
దన్ + ఓపరు + అ = పొందనే పొందరే, తక్కుము = మానుము
ఎవ్వరు + కోపింపరే = ఎవరికైనను కోపము వచ్చును.

36. నెత్తము = జూడము, పుయిలోట + తక్కి = సంశయము, భయములేక; నూతనందనుడు = కర్ణుడు, ఉగ్గడింపవచ్చునే = బహిరంగముగ చెప్పకొనవచ్చునా (చెప్పితగనివి అని భావము), పోక = పోవుట, అచ్చెరువు + పాటు = ఆశ్చర్యము, ఉమ్మలించు = లోలోస దుఃఖపడు, తిట్టు + పాట్లన్ + పోయెడు వారు = లోక నిందను పొందువారు; దైవ + ఉపహతులు = దైవముచేత అణచబడినవారు, చెఱపనున్ = అణచుటయు, చులకన = తేలిక, ఎట్టెట్లు = ఎట్లో అట్లే, నిర్విచారంబుగా = వెనుకముందులుజూడక.

37. చేలోముదము = మనస్సంతోషము, ఒదవన్ = కలుగునట్లు, భక్తి + చేయన్ + వీ + తగున్ = భక్తితో సుండుటయేతగును, ఆతలకు = అచ్చటికి.

38. చుట్టలు = చుట్టములు, దేశంబుల = దేశములందలి.

39. జేఱంగు మాలిన = పద్ధతికాని (న్యాయసమ్మతముకాని) వారింప, నేరమి = వారింపలేకపోవుట, ఉపేక్షకుండు = ఉపేక్షించువాడు, ఓపినంత = శక్తికొలది, అట్లు గాక తక్కిన = అట్లుగానిచో, చేయంగలవారు = శక్తివంతులు, వర్తనంబులు = నడవడులు, కొలందులు = శక్తులు (పరిమాణములు)

40. ఆవి = ఊర్పు (ప్రాణము) పోరు + అ = యుద్ధమే.

41. చతురంగబలములు = రథ, గజ, తురగ, పదాతులు, ఆయితము = సిద్ధము, వృకోదరుండు = (బొటనవేలింత జఠరాగ్ని కలవాడు) భీముడు, దామోదరుడు = కృష్ణుడు.

42. వెఱపించు = భయపెట్టు, కుమలి = దుష్టబుద్ధి, ధార్తరాష్ట్రుడు = దుర్యోధనుడు, శమించు = శాంతించు, నడపు = నడపుము, సౌజన్యమునన్ = మంచితనముతో.

44. నీపంపు = నీ ఆజ్ఞ (చెప్పినట్లు), మానోద్రోకమున్ = అభిమానము వలన గలిగిన ఉద్రోకము, కుండించుటన్ = దుఃఖపెట్టుటచేత (వారి

సదుపదేశములను విసక), పోయినట్లే పోనిత్తురు = వాడెట్లు సంచరించినను ఊరకొందురు, జాలింబెట్టు = కప్పపెట్టు.

45. చోన = చోటు, తెగజూచెదను = నాశనము చేయజూచెదను, కడంగు = ప్రియత్నించు, పొచ్చెము = విరోధము, కూడి మనబోవక పోవగరాదు = కలసిమెలసి ఉండకుండుటకు విలులేదు (కలిసియే ఉండవలెనని భావము) వివ్వచ్చుడు = (బీభత్సుడు అను శబ్దమునకు తద్భవము) అర్జునుడు, ఓపకుండుటన్ = అంగీకరించక పోవుటచేత.

46. నెమ్మిమై = స్నేహముతో, తీర్పు = నచ్చజెప్పము.

47. పారివోవు = నాశనమైపోవు, ఉదగత = రోషము, మెయిన్ = పద్ధతి, ఇష్టము ఆయన... ఒప్పునో = అతనికి నచ్చు విధముననే మూర్ఖుడి మాకు భాగముతక్కువనచ్చునట్టి సంధికుడిరించినను ఎంతయో మేలుకలుగును.

48. పోలదు + ఒక్కొక్క = తగునుగదా

51. భీముపాలన్ = భీమునివిషయమున, భూరిభూధరము = మహాపర్వతము; లాఘవము + ఒందుట = తేలికయగుట; మార్దవము = మెత్తదనము.

52. ఆజిన్ = యుద్ధమున, ఒల్లమి = అంగీకరింపకుండుట, ఆర్దుడు = మనస్సు మెత్తబడినవాడు పవనజుడు = వాయుకుమారుడు భీముడు

53. మురమర్దనుడు = కృష్ణుడు.

54. అల్లజేయు = భయపెట్టు, దర్ప + ఉద్ధతి = బలాధిక్యము, ఏవు = గర్వము, నిజ = తనయొక్క, అసంబద్ధములైన = తగని, కీచకాంతకా = కీచకుని చంపినవాడా. ఈ సంబోధనము భీముని రోషమును ప్రజ్వలంపజేయుటకు సాశ్చిపాయముగా వాడబడినది.

55. శౌరి = కృష్ణుడు.

57. దరహాసితవదనుడు = చిరునవ్వుతో కూడిన మొగముకలవాడు.

58. నృపకుంజరుడు = రాజశ్రేష్ఠుడు, ఉండ్ర = కృష్ణా, మూడ
లిండు = హెచ్చరించు.

తాత్పర్యము — “యుద్ధపుమాటలు చెప్పకుము సాంఘరాజ కుమా
రులమైన మనకు మన తండ్రి భాగము వచ్చిన చాలును” అని
మున్ను ధర్మరాజు చెప్పగా నేనూరకున్న సంగతి నీవెరుగుదువు
గదా? యుద్ధరంగమున దుర్యోధనుడు చచ్చిపడియుండగా నీకు
చూపి “కృష్ణా! ఆనాడు నన్ను నీవేమంటివి” అని నిన్ను యుద్ధమున
హెచ్చరించును.

59. కొలది = శక్తి, మిన్ను = ఆకాశము, ఇమ్మైంగాళ = ఉన్న
విధముగా నుండక, పోక = ఊరకుండకు, ముందు + చేతులు =
ముంజేతులు, ఒడ్డి = అడ్డపెట్టి

60. నావుడు = (రూపాంతరము) అనవుడు, కేవలయోధవే = సామాన్య,
యోధుడవా, కిల్చిషములు = పాపములు, ఇ + మెయిన్ = ఈవిధ
ముగ, జావడము = పొరుషములేమి, చేవ = శక్తి, లావు = బలము.

62. పార్థుడు = అర్జునుడు, కడపక = నడుపుటకు, ఒంటన్ = మరియొక
దానివలన.

64. దండిమగలు = గొప్పయోధులు, సంగ్రామతోభము = యుద్ధపు
టలజడి, మిట్టు = ఎత్తైనచోట, వెఱగు = ఆశ్చర్యము, ఈసారెకు =
ఈమాటికి, ఈ + తటి = ఈ సమయమున, రిత్త = వట్టి, నూ =
చూచితివా, పెంపు + అరన్ = గొప్పతనము పోవునట్లుగా

65. మేలంపుమెయివడి = పరిహాసముతో కూడుకొన్న, సరసంబు +
అడుటయకాన్ = కేవలము సరసపు మాటలుగానే, తనివి +
పోవక = తృప్తిజెందక.

66. కయ్యము = యుద్ధము, గంధగజప్రకరంబుకుంభముల్ = మదిం
చిన ఏనుగు సమూహముల కుంభస్థలములు, వ్రయ్యన్ = బృద్ధులు
కాగా, తేరిగముల్ = రథసమూహములు, డయ్యమికి = అలసిపో
కుండుటకు, వెక్కసపడు = ఆశ్చర్యపడు, దయ్యము + ఎత్తికోలు =

దైవసంకల్పము, తుదిదాసులు = నెరవేరుట, భుజంగభంజనా = (కాళియ) చచ్చిమర్దనా.

67. పావనీ = పవనపుత్తుడనగు ఓ శీనుడా, కడింగి = కొప్పు, వార్ధి = సముద్రము.

68. పదనికిరాన్ = పాకమునకు వచ్చునట్లు కనుకు = మూలము.

71. కృష్ణుడు = మర్నాట్లకు, కైవేక్కిన = నిశ్చితమైన, పెట్టినయట్ల యుండన్ = (ఉపయోగించునట్లు).

72. సంభావన = ఊహించుట, ఆలోచించుట, హేతుషము = పురుష కారము

73. వేరిమి = వైరముతో, వభ్యులు = చంపదగినవారు, పోలదే = తగు కదా, ఈరసము = ఈర్ష్య, కీడ్పఱచి = బాధపెట్టి, కూరిన = కూడు కొన్న, నొవ్వుసొంపు = అధికమైనబాధ.

74. ఆత్మజ = కూతురు, సైపన్ = సహించుట, కాదుణిక = చయగల వాడు.

75. అలవి = శక్తి, కడంగి = పూని, పఱచిన = పెట్టిన, చవుటన్ = చవిటి నేల.

76. మొఱకులు = మూర్ఖులు.

78. చిత్తమునకు రాకుండిన = నచ్చకపోయినచో.

79. వలంతినే = సమర్థుడనా, పంచితి = ఆజ్ఞాపింతువో.

81. వెరవు = ఉపాయము, దొరకొనునే = లభించునా, తఱితో = సమయమునకు, పరుసు = విధము, నూవె = సుమీ.

82. చేత = కార్యము, పాడి = న్యాయము నీతి.

83. పసులన్ + పెట్టింప = పశువులను విడిచిపెట్టింప.

84. రాలచ్చి = రాజ్యలక్ష్మి, కుందు = అపజయము, తొడరుట = ప్రయత్నించుట, ఓర్పుట = సహించుట (తగియున్నది) ఒక్క-మొయి = ఒకేవిధముగా, పొందు = కలయిక (సంధి).

86. ఈను = ఇవ్వను, సమక భంగిక విక్రమనిరతి = యుద్ధపద్ధతియందు సరాక్రమము జూపు నిశ్చయము.

87. పదంపడి = తరువాత.

89. మశ్చ్యమహీపతి పాలనున్న ఆదినములు = విరటునిసమీపమందున్న అజ్ఞాతవాస సంవత్సరము, కడవగ = అతిశయించునట్లు.

90. పసరము = పశువు, అశీచిస = కొట్టిన, తెరువు = మార్గము.

91. కోలెక్ = మొదలుకొని, అక్షహిణి = సేనావిశేషము (21870 రథములును, అన్ని యే గజములును, 65610 అశ్వములును, 109850, పదాతులును కలిగిన సేన) తెంపు = సాహసము, అలుకరెట్లు = ఎట్లు భయపడకుండురు ?

93. రక్కసమాటలు = పరుషపుమాటలు, (సహించరాని మాటలు)

94. చలంబు = పట్టదల, ఈక = ఇవ్వక.

తాత్పర్యము :— మీరందరు వీరులు, మీకిట్టి దీనపుపలుకులు పలుకుట తగదు. బంధువులును స్నేహితులును తిట్టుదురు. ధర్మరాజుం తటివాడు వేడుకొనుట, కృష్ణునియంతటివాడు దుర్యోధనాదులను పాండవులకు భాగంబివ్వని యాచింపజనుట? వారు ఈమాటలు కాదని యుద్ధమునకే సిద్ధపడుట? ఇంతకంటె హాస్యాస్పదమైన విషయమింకొకటి యుండునా? తిండికిని - బ్రతుకునకును తుత్రియులమగు మనమింత ఆశపడనేల? ఇంతటి నైచ్యమునకు పాల్పడనేల?

95. తాత్పర్యము — ధర్మముచొప్పున మీరైదు గ్రామముల నడిగి వాడుకు సమ్మతించినను అట్టి సంధి నెరివేరదు. కాబట్టి యుద్ధమే తగినది. ఏవోవంకమాటలు పలుకుట నాకుచేతకాదు. కౌరవవీరుల సభలో నా నిశ్చయమిట్టిదని పలుకుము. (తరువాత పద్యముతో అన్వయము)

96. అనుకోనట్లు వనవాసము, అజ్ఞాతవాసము చేసివచ్చిన పాండవులకు న్యాయముగా అర్ధరాజ్యము రావలసియున్నది. కౌరవులు అట్లు లీ

యనిచో బలిమిమై దానిని పుచ్చుకోగలశక్తి పొందవలకున్నది. ధర్మరాజాదులట్లు పరాక్రమింపక బేరమునకు దిగి, ఐమాళ్లు చాలునని రాయబారమంపుటయు, ఆవియును కారవులియనిచో నేమిచేయవలెనని దీర్ఘవిచారముచేయుటయు సహజేవునకు నచ్చ లేదు. అతనిది కౌర్యపద్ధతి. అందువలన దుర్యోధనుట్లు కబురంపుచున్నాడు. “వనవాసము, అజ్ఞాతవాసము చేసివచ్చినమాకు అర్ధరాజ్యము రావలసిఉన్నది. నిరాకరించేఅధికారము నీకు లేదు. న్యాయముగా మా యర్ధరాజ్యము మాకీయవేని ఇంక నీతో రాజీలేదు. నీవును మావలెనే పదమూడేండ్లు వనవాసాదులు చేసి ముక్తు. అంతవరకు యావద్దాజ్యము ఇన్నాళ్లు నీవలె మే ముచుభవింతుము. నీ వట్లు తిరిగివచ్చి పిమ్మట అర్ధరాజ్యము గైకొనుము. అంతేకాని పాలీకుండ నెట్లుబోయెదవు? అట్లు తిరిగివచ్చుట కంగీకరింపవా, రాజ్యముకొరకు యద్ధమొనర్చి గైకొనుము. అంతియేగాని ఇంక నీ విచ్చువాడవు మేము పుచ్చుకొనువారము గాము నీ మాయలు, నీ కపటములు ఇక చెల్లవు.

97. సరభసోత్సాహంబుమైన్ = తొందరపడుచున్న ఉత్సాహంబుతో, నికాయము = సమూహము.

98. ఒప్పక = తగునట్లుగా, తక్కటివి = మిగిలినవి, భంగంబు = అవమానము, ఈగికొనుట = తీర్చుకొనుట, కొలువు = సభ, ఎలుంగులు = కంఠధ్వనులు, నింగి = ఆకాశము.

99. ఒయ్యన్ = మెల్లగా, కనలి = కోపగించి.

100. పుచ్చు + తెంచు = పంపుట, ఊటన్ = ఓదార్పుచేత, నొంచునె = బాధపెట్టునా

తాత్పర్యము—అన్ని బాధలుపెట్టి అడవికివెళ్లగొట్టి, చివరకు సంజయుని ఓదార్పుమాటలను పలికిరమ్మనిరి. దానికే ధర్మరాజు సంతోషించినాడు. దుర్యోధనుడు తనంత ఐదుగురికిని ఐమాళ్లు యిచ్చునా? అయినా అన్నదమ్ములు గనుక ఒకవేళ జాలిపడి యిచ్చునేమో? (ఇవ్వడని ఎకసక్కె మాడుచున్నది).

101. బున్నములు = కష్టములు, తమ్మునిపై (దుర్యోధనునిపై), కూర్చి
 కేర్చి = ప్రేమాధిక్యముచేటి, ఈ జనపతి = (ధర్మరాజు),
 చక్కన = మంచిదే, పాలులేని తీటునకు = భాగమురాని పద్ధతికి,
 ఎఱుంగమి + పెట్టలే = అజ్ఞానము నాపాదించరా, నాన = సిగ్గు,
 రూపింపంగ = నిరూపించుట, విచారింపన్ = ఆలోచించగా
 పట్టు = స్థానము.
102. తాత్పర్యము—లోకమున మనము శక్తిహీనులమని ఏల అనిపించు
 కొనవలయును? మనస్థితిని, వారి స్థితిని పోల్చినచో సంధివారికే
 మేలు. వారిని మనవారు సాధింపలేరా? యుద్ధములోనే వారిని
 చంపదలంచుకొన్నచో ఇంకను అనుమాన మెందులకు?
 వారు చేసిన అసరాధములను సహించుటకు దుర్యోధనాదులు
 బ్రాహ్మణులా? (జ్ఞాతుల పోరితనమును, గోవ్రాతము నాకృ
 మము విప్రవర్గము చనవున్ నాతుల గారించుటయును ప్రీతిక
 జననిచ్చు నతిని పెంపొప్పు నృపా) ఇది భారత ధర్మము.
103. ఓట = భయము, పోటు = యుద్ధము, కానలు = అడవులు.
104. నా + వలదు = అనవద్దు.
106. ఆఱిబోకయున్ = వ్యర్థమౌట, మాఱటనోరిదానను = ఏదో
 మాటుమాటలాడు స్వభావముగలదానను, కాటులు = పరుషపు
 మాటలు, అల్కమైన్ = కోపముచేత, వీటిఁడి = అవివేకి.
107. వండ్యులు = నమస్కరించదగినవారు. సహజన్ములు = సోదరులు,
 పొవు = సహాయము.
108. తలిర్పన్ = అంకురింపగా (కలుగునట్లుగా) సంభావన = గౌరవము,
 అవభృథ = యజ్ఞదీక్షబూనినవారు యజ్ఞాంతమునందు చేయు
 స్నానము, శుచి = పవిత్రము, పెనుపు = గొప్పతనము, వేణి =
 జడ.
109. అసంభ్రములా = ఉద్రోకములేనివారు, నా + అసలు = నామీద
 ఆశవదలి, ఎడన్ = సమయము.

111. అరయమిజేసి = ముందు వెనకల జూడక, చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా,
పాడిమై = న్యాయముగా, కోటరంబు = కోడంటికము, వర
పుడము = దాస్యము.
113. ద్రోవది = ద్రావది; బంధువులు = చక్కని కొమ్ముడి = (జట్టు
ముడి) విప్పి = ఉండనీసి, నల = కుడి, అనితచ్చవి = నల్లని కాం
తితో, పొల్పు = బిచ్చ, భుజంగమోహన్ = సర్పమో అనునట్లుగా
విలసిల్లి = ప్రకాశించి; వ్రేంగన్ = వ్రేలాడగా, బాష్పములు =
కన్నీరు.
115. తవిలి = తగులుకొని, తెవ్వి = తెగి, తీటుమాటలు = సంధి
మాటలు, తీర్పుమాటలు
116. తునియలై = ముక్కలై, రూపతియున్న = నశించిన, ఉడుకు =
రోషము, అలుపాలన్ = అల్పకార్యములచేత, పొనుపడు = ఆరు
నట్టి, నిస్తేజమగు; కట్టి = అర్జునుడు, కన్నారన్ = కండ్లార, రాజ
రాజు = దుర్యోధనుడు
117. నెట్టన = ప్రయత్నముతో, రక్కెసతాల్మిన్ = పెద్ద ఓర్పుతో
చిచ్చు = అగ్ని, తోబుట్టువు = సోదరుడవు.
118. రాలుపడన్ = వణకగా, యాజ్ఞసేని = ద్రావది (దు)పదునికి
యజ్ఞముచేయుటవలన కలిగిన కూతురు) పెను+నెటి+వేణి =
పెద్ద అందమైన జడ..
119. ముచ్చిర్క = నొచ్చుకొను, ముద్దియ = ముద్దరాలా, మేకొని =
పూని, వేటొకండు = మఱియొకటి, అచ్చుపడంగ = ఏర్పాటుకా.
120. లలన = స్త్రీ, కొలదియే = అంతు (పరిమితి) కలదు,
కళత్రము = భార్య.
121. యమమహిష = యముని వాహనమైన మన్నపోతు, ఘంటికా
నాదము = చిరుగంటల గాదము, తళుకొత్తైడు = అంకురించెడు.
122. విధినియతి = విధినియమము.

124. అంకిలి = కలశ, ఉష్ణేక = మానెను.

125. ఏరూపునందు = ఏవిధముగానైనను, ఒక్కరూపు + అ = ఒక్కపోలి కయే.

129. శేషకడయ = శేషటి ప్రాతఃకాలము, కలయం గనుంగొని = నలువైపుల చూచి, ఉపాస్తి = ఉపాసన, దూర్వ = గరిక.

130. సవరణతో = సన్నాహముతో.

131. దారుకుకు = (కృష్ణుని సారథి) ప్రభ = కాంతి, పటల = సమూహము, జటిలము = దట్టము, పన్ని = సిద్ధముచేసి, కడు + ఆము తము = పూర్తిగాసిద్ధము, ఉల్లసిల్ల = ప్రకాశింపగా, ఆంగికములు = శరీరసంబంధములు, పూర్ణకలశము = నిండుబిందె వృషభము = ఏడ్డు, భద్రపదార్థము = మంగళపదార్థము, సేనలు = అక్షతలు, ఒలుకన్ = పడగా.

132. భద్రదంతి = మదపుటేనుగు, విశిదల = విడియుచోటు, పటపు = విస్తీర్ణత, కరము = మిక్కిలి, కదియు = తాకు (సమీపించు)

133. గొంతి = కుంతి, గుచ్చి + వ = (గాఢముగానని భావము) కుందిన = బాధపడిన.

134. దవ్వ = దూరము, డించి = దిగవిడచి, ఉమ్మలికము = దుఃఖము, బడుగు = వృద్ధురాలు.

135. నెర + వగ = మిక్కిలి దుఃఖము.

136. ఏననుటగాగ = నామాటగా.

139. పరిరంభణము = ఆలింగనము, సాంద్ర = దట్టమైన (అధికమైన) మధ్యసుడు = పక్షపాతరహితుడు.

141. సాము = సగము, గొచ్చి = త్రవ్వ.

142. తెల్లంబుగన్ + బనరన్ = స్పష్టముగా ఒప్పునట్లుగా, పేరు + ఎలుగు = చెడ్డధ్వని, వక్త్రంబు = ముఖము, పొలుపు = అందము, దర్పంబు + ఒలయంగన్ = దర్పము తాండవించగా, పొంగారు =

అతిశయించు, ఉద్బంధితధ్వనియై = పెద్దధ్వనికలదియై, సింధు
రము = ఏనుగు.

144. వః గౌని = పదవీణముచేసి, మగడిరి = తిరిగిరి, ఆనుంత్రితులై =
సెలవీయబడినవారై, వెను + తెరువు. వెండెరువు = పెద్దబోవ
పటుత్వమున = బలమున, సమీచీనము = తగిన, కుశస్థలంబు
(ఒక గ్రామమువేరు) పట కుటీరప్రకరంబు = డేరాలసమూహము

146. అభిగమ్యుః = చేరదగిననాడు, సంవిధానంబు = విరూపము

147. ప్రతతి = సమూహము.

149. మృగమదము = కస్తూరి, దామకములు = దండలు, కూటము =
సభ

150. నగళ్లు = రాజగృహములు, దేవాలయములు

151. చప్పరము = మీదపందిరివలె వీర్పరచిన నలుచదరపు మండపము

152. విగీషట్టు = విగీడిచోటు, మాల్యంబులు = మాలలు. తజ్జులు =
నేర్పరులు. అంబికేయండు = అంబికాకుమారుడు ధృతరాష్ట్రుడు.

153. జవన = పేగవంతమైన. సామజము = ఏనుగు, నివహము =
సమూహము.

154. నికేతము = ఇల్లు, ఇంచు = ప్రీతిని బుట్టించు

156. బేల = అజ్ఞాని, సదృశ = సమానమైన, అర్థము = దృవ్యము,
సుమేరువు = బంగారుకొండ, క్రీడి = అర్జునుడు (కీరీటికబ్బ తద్భవము)

157. మిగులన్ = అధికముగా. ఒండు = వేరు.

158. పూనికమెయిన్ = పూనికతో, వంచంపక = కడమపెట్టక (పరి
పూర్ణ మగునట్లు), తక్కు వేయున్ = మిగిలిన వేయిపనులు.

160. పదను = బౌచిత్యము (తరుణము), ఈగి = ఈవి - త్యాగము,
ఒచ్చెము = హాని.

163. తేర్పన్ = ప్రసన్నులను చేసికొనుటకు, వెరవుగ = ఉపాయముతో.

166. ఏడుగడ = రక్షకుడు. పులుసులు = పోలులు, అనువు = ఏర్పాటు, విచారంబు = ఆలోచన, నైచిత్ర్యపీఠ్యంబు = విచిత్రపీఠనికుమారుడు.
167. అబాధ్యతకు = బాధింపకుండుటకు.
168. ఆకొలదియె = బాధింపకుండుటకు. ఈ కావణములు వాసుదేవుని యెడ కలవాడుకాడని భావము.
169. ప్రాణగోష్ఠము = ప్రాణాహయకోశము, ప్రాధానులు = ముఖ్యులు, కొఱగాములు = పనికిమాలినవి, చేటు = క్షితి.
170. కజ్జంబులు = భక్ష్యములు, పుత్తైరః = పంపగా, ఎడనెడన్ = మధ్యమధ్య.
171. తూర్యములు = బాజాలు, సమకట్టి = సమకూర్చి, సవిశేష = అధికమైన, చేరువ = సమీపము, ప్రమోద = ఆనందముచేత, చాపల = అటు నిటు తిరుగాడుచున్న, సుభగజనము = అందమైన జనులు కలది, మాక్తికమిళితములు = ముత్యములతో కలసినవి, లుళితంబులు = (కలసి) పడుచున్నవి, చొక్కుచు = సంతోషించుచు, ఇరుకెలంకులన్ = రెండుపక్కల, హర్యములు = మేడలు, పాలిది = బిప్పి.
172. వేల్మిడిన్ = చిటికలో, ముచ్చెల్లన్ = దొంగిలించుటకు, శ్రుతి శిరోభాగముల = ఉపనిషత్తులపై, ఆమోదము = పరిమళము, (ఉపనిషత్తులు పరమపురుషుని గురించి వర్ణించునని భావము).
173. వేలేహస్తులు = చోవుదారులు, జషియు = (జషిపించుననిభావము) కఠ్యోంతరంబులు = శాలామధ్యప్రదేశములు, మొగసాలన్ = ముఖద్వారమున, ముంగిలి, పొదువన్ = చుట్టుకొని, ప్రత్యుత్థానము సేయుట = ఎదుర్కొనుట.
175. ఉనుషన్ = కూర్చోబెట్టగా, విహిత = విధింపబడిన, మధు పర్కము = తేనె పెరుగు మొదలగునవి కలిపిపెట్టు ఉపహారము.

176. తియ్యము = ఇప్తము, పేరు + ఓజ + మెయి = మిక్కిలి తేజస్సుతో, మేలములు = పరిహాసములు.
177. కందళితుడు = (సంతోషము) అంకురించినవాడై.
178. ఓగిరము = ఆహారము.
179. బోని = పోలు, అడలు = భయ దుఃఖములు.
180. సూరెల = ప్రక్కలయందు, ఎద = హృదయము, బృంహితములు = ఘోరములు, మెకము = మృగము.
181. ప్రజలు = బిడ్డలు.
183. పంచానన = సింహము, కవలు = (జంట) నకులనహదేవులు.
184. కూర్తున్ = ప్రేమింతును, అగ్రగణ్య = శ్రేష్ఠురాలు, క్రొత్తడి = పత్రివ్రత, పొక్కితిన్ = దుఃఖపడితిని
185. అంతగడచిన = అంతకంటె మించిన
187. సదస్యులు = సభ్యులు, నాడు + ఆ = అనలేకదా ! కుదురు = మూలము.
188. ఉమ్మలికంబు = దుఃఖంబు, వెల్లి = ప్రవాహము, దిగంబారెడు = కుదుటబడిన
189. తల = వంతు, అదయమగుకూడు = దయలేనికూడు
190. వెన్నుడు = కృష్ణుడు
191. దురితరహితులు = పాపములేనివారు.
192. కీడాడుట = నిందించుట, పయివెట్టుట = నిందించుట; మొగులు ముట్టిన = ఆకాశమునంటిన (మొగులు మేఘశబ్దమునకు తద్భవము, మొయిలురూపాంతరము
193. కృపణులు = దీనులు, కను = పొందు, పోడిమి = విధము, మైవాడిమి = శరీరబలము, ఉలుకుదురే = భయపడుదురా ?
197. ప్రజలకు = సంతానమునకు.

198. ఈగన్ = తొలగించుట, అలత = దుఃఖము.

199. అనుమించి = పదార్పి.

200. ఎడన్ = హృదయమునందు, వగలు = కుట్రములు, కలత = విచారము.

202. అలంకారన్ + పోక = ముద్రామార్గము ననుసరించక.

203. ఉత్పాదనము = నాశనము.

204. నెగడువారు = వర్జిల్లువారు.

205. చేరుగడ = శరణ్యుడవు.

206. పఱచి = పరుగెత్తి, పఱతెంచి = వచ్చి, ఎడగులుగన్ = తొగ్గివీర్చునుట్లుగా, పేలోలగంబు = సిండుకొలుపు, సందడి = సమ్మర్దము, జడియుచు = తొలగజెట్టుచు, ప్రత్యుత్థానము = ఎదురుకోలు.

207. సర్వంకము = మంచె (సోపా) ఊర్జిత = తేజోవంతమైన.

209. కుడుపుతెజంగు వుట్టించి = భోజనాభిరుచి కలిగించి, ఒల్లకయు నికి = అంగీకరింపకుండుటకు, వీర్పడగ = స్వప్నముగా.

210. సూర్యసూనుడు = కర్ణుడు.

211. ఎరవు = వేరువిధము, పెనపరి = వినాదశీలుడు (పెద్దమనిషి).

213. బాహిరంబు = విరుద్ధము - వెలియైనది.

214. అసదృశ = సాటిలేని, కూరుతు = ఇష్టమైనవాడవు, కలము = కారణము.

215. ఉపేంద్రుడు = కృష్ణుడు - ఇంద్రునకు తమ్ముడు; తొడగుదురె = ప్రారంభింతురా? కొనక = (ఉపచారములు) అందుకొనుటకు; కట్టక = (వస్త్రము) కట్టుటకు.

218. పల్లనము = చిగురుటాకు; తెమల్పు = లాగు; కేలక = చేతిలో; తేటపలునుట = విశదపరచుట.

219. మేవశి = ఉచితము ; అయనయములు = (రూపాంతరము - అయానయములు) = మంచి ష్టాక్షలు ; ధృతిపెంపటన్ = ధైర్యముతగ్గిపోగా.
221. పగవారు = శత్రువులు ; ఒకటలు = శరీరములు.
223. ఇట్టలముగ = అధికముగ.
224. కొంతేములు = కుంతిశ్రుతులు. వాంఛవులు.
225. కంభరంభవును = దోశాచార్యుడు, ఆయితంబు = సిద్ధము, వచ్చినవాడన = వచ్చినట్లే. గైకొంటిన = స్వీకరించినట్లే.
226. సంభోమము = ఆదకము, మజ్జనము = స్నానము, బోనాలు = భోజనములు, ఓజష్టై = శోమముగా, పూత = పవిత్రమైన, సంప్రయోగమును = చక్కగా ప్రయోగపబడినది, ఎరిమి = వికాసము, సంతోషము, మంజులము = బస్పిదము, లలితము = మనోజ్ఞము.
229. కృతాహారుండు = భోజనము చేసినవాడు, గణక = వేశ్య. పాశకులు = వేదపాఠము చదువువారు, వాంశికుడు = పిల్లంగోవి నూడువాడు, నైశకుడు = వీణవాయించువాడు, అభిమతార్థంబులు = ఇష్టమైనకోరికలు.
230. నీచు = సీచుడు, (సీచశబ్దభవము)
232. కూడంబారి = ఒక్కచోజేరి, బీటుపోవుట = వ్యర్థమగుట, ఏక+అర్థులు = ఒకే ప్రయోజనముగలవారు, గండుషపారుము, బలము+ప్రాప్తకాలము = చావుకాలము. వెంగలివిత్తులు = మూఢాగ్రేసరులు, వీటిడి = అవివేకపు, వంకలాత్తి = దోషములు నవరించి మొఱకులు = మూర్ఖులు, వారలతలంపులు గీడు (క్రిమికలగజేయునని భావము.)
233. ఆప్తి = స్నేహము, పొందు, నెఱపు = నెరవేర్చు.
234. కొఱ+కామి = దుర్లక్షణము అఱుముట = పఠింపించుట. అక్కరిమించుట.
235. ఒడ్డగెడవు = ఒకప్రక్క, కిందికొరగి మరింకొకప్రక్క పెకిలేముట. వాజి = గుర్రము. తివురు = కోరు.

237. వెరవు = ఉపాయము, పరిణతి = పరిణామము

239. ఒప్పుమి = కీడు (వైరము)

240. అజ్ఞులు = అజ్ఞానులు, కలగంబాతిన = సంక్షోభితులైన

241. పాలకడలి = పాలసముద్రము కడలు = అల.

242. మాగధులు = వంశవీర్యాదులను పొగడి జీవించువారు. వేగు +
పోక = వేకువ, ప్రభాతము, సమయకర్తవ్యంబులు = కాలకృత్యములు

243. ఇన తనయుడు = సూర్యునికుమారుడు (కర్ణుడు)

244. క్రాలన్ = అల్లలాడగా, పార్శ్వంబులన్ = ప్రక్కల ఉలివు =
మోత, అవతరించి = దిగి.

246. అభ్యంతరులు = లోపల నున్నవారు, పొదువుట = చుట్టుకొనుట,
రవి = సూర్యుడు.

249. సత్వరముగ = వెంటనే.

250. మునులవలని = మునులవంశ, గద్దియలు = గద్దెలు, చేరువన్ =
సమీపమున, అత్తమిల్లుట = ఒరుగుట, గాంధారరాజు = శకుని.

251. అంబుదము = మేఘము, వీతాంబరము = పచ్చనివస్త్రము.

252. అచలము = పర్వతము, (చలనములేనిది) వింజము = అడవి, ఆకిడిన
యట్లు = చిగిర్చినట్లు.

253. జలదము = మేఘము, దీప్తులు = కాంతిలు, ఎసగన్ = అతిశయించు
చగా.

254. తగవున్ = న్యాయము, అన్వయము = వంశము.

255. ఒడగూడి + మనికి + కలిసిబ్రతుకుట

256. నుతి = ప్రశంస, అనుగు = ముఖ్యుడైన, సుచరితము = మంచిచరిత్ర

257. వెలి = బాహ్యము, వృత్తము = నడత, అగ్రణి = ముఖ్యుడు.

258. సధర్మలు = ధర్మముకలిగినవారు, ఎడలును = దూరముగాపోవును. అన్వయంబు వర్తనము = కులాచారము, నాక = అనక, బెడి

దంపుతనము = క్రూరత్వము, అవగుణంబులు = దుర్గుణంబులు
పుయిలోడరు = సిగ్గుచెందరు. సంశయించరు.

259. పోరితము = యుద్ధము, గణులించుట = లక్ష్యముంచుట, ఎంచుట;
పొందు = సంధి.

260. నెఱి+అ=మంచిదే, తెలివి+ఒందక+చేయు = తెలియజెప్ప.

261. ఆహవము = యుద్ధము, క్రేణిసేయువారు = అతిశయించువారు,
ఈల్గుట = చచ్చుట

262. వేల = చెలియలికట్ట, ఆవృత = చుట్టబడిన, ఉర్వి = భూమి, ప్రజలు =
సంతానము

264. ఉర్వి = భూమి

265. లోనిరి త్తబవరము = తమలోనివ్యర్థమైన అంతఃకలహము, ఆఱిడ్డి
పోరు, కైదువు = ఖడ్గము, కూరగనాటినన్ = చొచ్చుకొని
పోవునట్లు నాటుకొనగా.

268. శైశవము = బాల్యము, పారము = గట్టు.

269. సమయము = ప్రతిష్ఠ, జనపదము = గ్రామము, కినిసి = కోప
గించి.

270. పారముబొందలేక = తుదముట్టలేక, దక్షులు = సమర్థులు,
నిస్తారకము = తరింపజేయునది.

తాత్పర్యము :— ధర్మ మధర్మముచేతను, సత్య మసత్యముచేతను
హానిపొందుచున్నప్పుడు సమర్థతయుండియు నుపేక్షించుట తమ
చేటునకే యగును. కాని దైవము ధర్మమును, సత్యమును ఎఱుచు
రక్షించుకొనజాలియే యుండును.

271. ఏకరూపము = ఒకేరూపముగల

272. మేదిని = భూమి, వాక్యవిదులు = మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు

273. అఱ = మర్కము

274. సయము = సనూహము, మదిమదిన్ + ఉండన్ = శాంతులై ఉండగా.
277. ఆర్పి = ఆసించి, సెంబలుడు = శకుని.
278. బాంగులు = దుర్బలులు లేక ఊతకరలు, పెడచేయి = మీఁజేయి, పూన్ని = పూనిక.
281. పథ్యము = హితము.
282. రోమహర్షణము = రోమాంచము, గగుర్పాటు ; సయకోవిదుడు = సీతిజ్ఞుడు ; అనువరి = ఉపాయశాలి.
284. అనుసరించి = సచ్చజెప్పి.
285. అనూనుడు = తక్కువకానివాడు ; అగునే = తగునే ; దురాగ్రహము = చెడుపట్టుదల.
286. ఇట్టిదొర = ఇట్టిప్రభువు ; వెడమాటలు = తప్పుడుమాటలు ; ఊకొనుట = అంగీకరించుట, నేగి = ఆపద.
287. గురుడు = దోక్షాచార్యుడు.
288. లోభము = కేరాస ; సిరి = సంపద ; ఆకొని = ఆకలిగొని ; ముసిండి = విషముప్రిపండు ; మంత్రితము = ఆలోచింపబడినది ; తంత్రము = వ్యవహారము.
289. లాతులై = వేయినవై ; దోః + దర్పము = బాహుబలము ; పెరవారిని = ఇతరులను ; కూడబెట్టెదవు = చేర్చెదవు.
290. ఈరసము = ఈర్ష్య ; ఎత్తికోల్ = ఉత్సాహము ; తప్పజూచు = చెడగొట్టు.
292. కూలాయుధుడు = శివుడు
293. సవ్యసాచి = ఎడమచేతితోగూడా బాణములువేయు నేర్పుగలవాడు, కార్యము = మాటలనిభావము.
294. ఉక్కు = బలము, ఉద్దవిడిన్ = శీఘ్రముగా

295. తోడుదొన = సహాయము, కొలది = శక్తి, అరిది = అసంభవము
296. అడుగుమాలిపోవుదురు = చచ్చెదరు. నీకుగా = నీకొరకు (యద్ధములో), చూటు = నింద
297. పోల్చి = ఒప్పుగ, సజ్యతన్ = స్నేహముగా, అనురక్తమతిఁ = అనురాగముగల బుద్ధితో
299. చెడు తెరువు = చెడిపోయేమార్గము, పంపు = ఆదేశము
300. లోకంబులు రెండింటికి = ఇహపరములకు
303. పంచయము = సమూహము, పోవన్నా = నడచుకొనవయ్యా.
304. పదంపడి = తరువాత (పడపడి రూపాంతరము)
306. కృష్ణుడు = అర్జునుడు, వాసుదేవుడు అని సోనార్థములు, ఇభవురము = హస్తినాపురము.
308. ఎఱగు = నమస్కరించు; సంగతము = కలియునట్లుగా, తిగిచి = వైకెత్తి, తఱుకొత్త = ప్రకాశింప, తామరతంపర అయిన = బహుసంఖ్యాకమైన, పేరు + ఎలమి = మిక్కిలి ప్రీతి.
309. కటకములు = సేనావారములు
311. ఇప్పురుసున = ఈవిధముగా
312. పఱచుట = పాటువడజేయుట (అవమానపఱచుట) ఇనుములు = కట్టములు. జూదరివెంటన్ = (జూదరి స్వభావము చోళ్లన అనిభావము)
313. తమకించి = ఉత్సహించి; ముప్పురుడు = దుర్మార్గుడు; అక్షప్రాధి = పాచికల నేర్పు; పూట = బాధ్యుడు.
315. ఉక్కటి = బలముపోయి; ఊడి = పూసి; మొనతలఁ = రణగ్రమున, అక్కజముగ = అశ్వర్యకరముగా
316. కచ్చడన్ = మరల
317. చవి = రుచి, కలుచ = దోషము, గ్రోధము, చూట = దోషిడి

317. హూమొరల్స్ = హూమిలి భాగమొనర్చి యనిభావము.

318. అలతి = అల్టి. చెలువు = విధము, హాలువు = అందము, పుండరీ కానుమ = క్షేత్రములములవంటి కళ్లుగలవాడు, అరుణకమలానుడు ఎర్రకములములవంటి కళ్లుగలవాడు (అన్నగా కోపగించినవాడని భావము)

320. తడవు = ఆలస్యము, భండనము = యుద్ధము, ఎల్లి = రేపు, ఊజట = ఊరడించుట

321. ఉడుగక = మాచక, ఎగ్గు = అపకారము, పెను + పాములు = పెద్ద పాములు, నెగిడి = వర్ధిల్లి, రాచసిరి = రాజ్యలక్ష్మి, చూపు + ఓషక = చూడజాలక

322. నెత్తము = జూడము, తడవు = వెదకు

323. దానిక = అందుకొరకే

324. కటకటంబడుట = కోపించుట

325. కర్జంబు = కార్యము ప్రితిన్ = ప్రేమతో, ఉనికి = ఉండుట, బుద్ధిన్ = బుద్ధి వెంబడి

326. కొలువు = సభ, ఆత్మజనకున్ = తనతండ్రియగు ధృతరాష్ట్రుని

327. అనుజగణము = సోదర సమూహము, గోరడము = ఎగతాళి, (దేశ్యము) ప్రోవు = గుంపు, అమ్మెయిన్ = ఆవిధముగా

328. వృధాభిమాని = వ్యర్థమైన అభిమానము గలవాడు, అసంగతము = అయుక్తము, అతిభారపు మానుసులు = కఠినాత్ములు, (భారీ ఎత్తు మనుష్యులు అని ఎకసక్కెము)

329. ప్రతతి = సమూహము, నగధరుండు = కృష్ణుడు

330. నాచేన్ = తనచేత (దుర్యోధనునిచేత)

331. కందుట = తపించుట, ఉత్తంసము = సిగబంతి

332. ఉజవు = జౌచిత్యము

336. ఉదరిపడు = త్రుళ్లిపడు

339. పాలతుక = స్త్రీ, (పాలతి)

342. కేపురింపగ = ఎర్రపడగా, వినురసంప్రార్థితుడై = విదురునిచేత ప్రార్థింపబడినవాడై (పిలువబడినవాడై)

343. దుర్మంత్రంబు = దురాలోచన

344. తలపు = అభిప్రాయము, క్రొవ్వఱన్ = బలహీనుల మగునట్లుగా, కరము = ఎక్కువ

345. వెనన్ = తొందరగా, కడగి = యత్నించి, చలము = మాతృ ర్మము (పట్టు), సింపకుడు = వదలకుడు, తనకున్మును = ఆతని కంటె ముందుగా

346. తెగక = నిరాశపడక, నిర్జించుట = జయించుట, ఉరగము = పాము

347. అవినీతులు = దుష్టులు, దైతేయమర్దనుడు = రాక్షసులనుసంహరించినవాడు (కృష్ణుడు) మర్దింపన్ = కొట్టగా (చంపగా)

348. అడఁకువ = వినయము, అల్కి = భయపడి, ఉరియాడు = కళ వళపడు, క్రందు = ధ్వని, సంకులము = గందరగోళము

349. బఱటి = సైగజేసి, (గోకి) పన్నన్ = పన్నుగడ, పన్న (రక్షకులను నిలబెట్టు) ఆన్నదెనన్ = కృష్ణుని విషయమున, హర్ది క్యుడు = కృతవర్త

350. పుచ్చి = పంపి

351. పైఁబారజూచెదరు = మీదికిరా ప్రయత్నించుచున్నారు, అన్నె = ఆవిధము, తీరునే = సాధ్యమగునా?

353. మర్దుడు = మరణశీలుడగుమానవుడు, కిట్టిన = సమీపించిన, వావిరిన్ = కృమముగా, శలభవర్గము చాడ్చున = మినుతలదండు వలె, మృందుట = చచ్చుట

358. సేత = పని, హాభవము = హాభవత్వము, ఓపుగతి = చేతనైనట్లు
దర్శయులు = నియంప శక్తియుకానివారు, అంతక = అంతతో
359. పనుచుడున్ = పంపగా
358. అలవి = శక్తి, సమీరుడు = వాయువు, చోచు = ఆవేశము
చమదుట = అరచేతితో కొట్టుట
359. తొడగి = మొదలుపెట్టి
360. కడు + ఎదురు = కట్టెదురు = ఎట్టఎదుట, వహ్ని = అగ్ని
మండిత = అలరింపబడిన, ప్రహరణము = ఆయుధము. ఊరులు =
= తొడలు, విన్యస్తములు = ఉంచబడినవి, శోత్రిము =
చెవులు, జాలము = సమూహము, కలాపము = సమూహము
తరణి = నూర్చుడు, నిభ = సమానమైన, జొత్తిల్లు = రంజితము
లైన, ఒలయన్ = పుట్టగా, సాంద్యము = దట్టము
361. వ్రాతము = సమూహము, శ్రేణి = పంక్తి చదలన్ = ఆకాశ
మున
363. సంశ్రిత - ఆశ్రయించినవారి, ధుఃఖా - సమర్థుడా?
364. పూరము - ప్రవాహము, సంహరింపవే - ఉపసంహరింపవే
365. సిత = తెల్లని, నిమగ్నము = మునిగినది
366. సముత్థానమునేసి - లేచి, మొగంబు గంటువెట్టుకొని - కోప
ముచే మొగముముడుచుకొని, నొగలు - సారధికూర్పునేలము,
కేలు = హస్తములు, గదియించిన = చేర్చిన
367. వేరము - వైరము, పొసగి - కూడి, మన్ని - ఉండుట,
పోరితమాడి - బలవంతపెట్టి, గదాధర - కృష్ణా.
369. కోటి - సమూహము.
371. మేదిసి - భూమి.
373. అంభోరుహము - పద్మము.

374. పూరములు - ప్రవాహములు, అల్పవచనములు - తేలికమా
లు.
375. మహిషి - రాణి.
376. కోయి - విషమముగా నాలుకలు చాచు; ఎనకము - అతిశ
యము.
378. ఒండు - మరియొక, ఓజ - క్రోమము, ఉత్తమసత్త్వము - ఉత్తమ
గుణములుగలవారు, నిస్తేజము - తేజోవిహీనమైనది.
379. వియ్యంబులు - బావలు (పాండవులు) పక్షి - ప్రియత్నించిరి,
వీరిని - (దుర్యోధనాదులను) వెరవు - ఉపాయము.
380. ఉస్మేషము - వికాసము, వృత్తము - వర్తనము, కషిధ్వజాడు -
(హనుమంతుడు ధ్వజమునందు గలవాడు) పాండు - సంధి
మాన్యుడు - పూజింపదగినవాడు.
382. బన్నంబులు - కష్టములు, తొలంగన్ - వీడగా.
383. లావు - బలము, అనిచి - పంపి, వేసరి - వాహనవిశేషము,
కెలనన్ - ప్రక్కన.
384. ఉక్కునన్ - కూరముగా మగ్గుట - నశించుట, ఉక్కివులు -
మోసగాండుగ్రి.
385. కెలంకులు - దిక్కులు.
386. బమ్మెరపోయితిమి - విభ్రాంతిజెందితిమి, బెట్టిదము - పరుషము
తెగఁబాటిరి - హద్దుమీరి మాట్లాడిరి, వారిరాశి - సముద్రము.
388. స్తుత్యంబుగా - పొగడబడునట్లుగా, ఏవు - అధిక్యము.
389. రాజుట - రగులుట.
390. దరిన్ - ఒడ్డునకు, తలకు - భయపడు, పొరలితిమి - నడుచు
కొంటిమి (పాటుబడితిమి).
391. తలకొనన్ - అతిశయింపగా, అర్కతనయుడు - సూర్యతనయుడు
(కర్ణుడు).

393. ఉపసేవి - సేపించువాడు, సంవేది - బాగుగా తెలిసినవాడు,
మార్తాండుడు - సూర్యుడు, కన్నియశతీ - కన్యకగానున్నప్పుడు,
ఎఱిగి - నమస్కరించి.
394. ఛత్రింబు - గొడుగు, ధవళంబు - తెలుపైన, పృథ్వితి - మొదలైన,
కవలు - నకులసహదేవులు, బెరయన్ - కూడగా.
395. అంచితముగ - పూజ్యముగ, సంచిత - సంపాదించిన, వేరు
సేయక - భేదముచేయక అని భావము.
396. రాధేయరిషు - రాధ అను వేరుగల సూతునిభార్య కుమారుడు
(కర్ణుడు).
397. వెడవెడన్ - కొద్దికొద్దిగా, తొల్లి - ముందు, ప్రియ - ప్రియు
రాలు (భార్య).
398. పుష్పము - మలము, గాత్రము - శరీరము, సంవర్ధిత - పెరిగిన,
కూర్చిన్ - పేమతో
399. ఒరువుడు - ఇతరుడు, తొరగినన్ - తప్పుకొన్న, పోడిమి - సాం
దర్యము, వాడి - కరకుదనము, శౌర్యము
400. సంవేదనము - ఎరుక
403. అగ్గలము - అధికము, ఊది - ఆధారముజేసికొని, ముట్టవచ్చినన్ -
యుద్ధసమయమున
404. వమ్ము - వ్యర్థము, నమ్మిగ - (నమ్మిక రూపాంతరము)
405. ఎక్క-టెక్కటిన్ - ఒకనితోనొకడు
409. ఋత్విక్కులు - యజ్ఞముచేయించువారు, ఉపద్రవ్వు - యజ్ఞాది
కర్మలయందలి గుణదోషముల కనిపెట్టి చూచువాడు, విశేష
నము - వధ (శమింపజేయుట)
411. స్మయము - గర్వము, ఒండెన్ - కాని
412. కవదోనలు - అంబులపొదులద్వయము, అడరన్ - ప్రజ్వలించగా

413. సైంధవము - లవణము, యవ - యవభాస్యము, సులభము -
తేలికగా దొరుకునది. ఉపేతము - కూశినది, కానీయదు - కన్యా
పుత్రుడు (కుంతి కన్యకగానున్నప్పుడు పుట్టినవాడు కర్ణుడు)
414. నిమిత్తము - శక్తనము, హోయ - హోరు.
417. దజీయన్ - గట్టుచేరునట్లు, పనివినియెదను - సెలవుతీసుకోవెదను,
ఆటోపము - తొందర.
-

సామెతలు - జాతీయములు

1. మోహనాస్ కాలు, కెట్టికొని నిద్రించు.
  2. పామున్నదింటిలో ఉన్నయట్లు
  3. ముళ్ళూర నాటిగలుగ
  4. పాలును సేరుబోలె
  5. తలయెత్తిచూచిన్
  6. మిన్నును నేలయు తిరుగంబడినను
  7. పడవికి రాన్
  8. చేవుటఁబెట్టి విక్తుల చందము
  9. చిత్తముకు రాకుండినన్
  10. ఒకళ్లు ప్థనరమునడచిన ఒక్కళ్లు పెయ్యనడచవలయునే
  11. మెత్తబడుట
  12. ఎరుంగమిబెట్టు.
  13. చిచ్చొడింగట్టిన యట్లు.
  14. పాలలో బడిన బల్లివిధంబున.
  15. పాణిము మేని కంతకున్ వచ్చుట.
  16. మొగంబు గంబువెట్టుకొనుట.
  17. మొగులు ముట్టుట.
  18. ముకుదాట కాలు గుర్వనెల.
  19. అడుగు మాలి పోవుట.
  20. సిరి రా మోకాల్లాడుట.
  21. తామర తంపర.
  22. కోరలు బుచ్చిన ఉరగము.
  23. అనలంబుక జీర బంధించుట.
  24. దరి తొక్కినవారము
  25. మొగంబురాజుట.
-

చందస్సు

ఒక ప్రాస్థమైన అచ్చును పలుకుటకు పట్టెకాలాన్ని మాత్రం అంటారు. అ, ఇ, ఉ మొదలైనవి.

ఒక మాత్రగల అక్షరానికి లఘువనిపేరు. అంతకంటె ఎక్కువ మాత్రలు ఉన్న అక్షరానికి గురువనిపేరు. దీర్ఘాక్షరాలూ, (కా, నీ, మొ॥) పొల్లులతోకూడిన లఘువులూ, (నన్, పల్, మొ॥) వినర్గతోకానీ నిండుసున్నతోగానీ కూడుకున్నవి (దుఃఖము. సంగతి మొ॥) సంయుక్తాక్షరానికి పూర్వంలో ఉన్న లఘువున్నా (కర్ణము మొ॥) గురువులు.

సాధారణంగా మూడు అక్షరాలుగల సమాహానికి గణమని పేరు. ఈ అక్షరాలు గురు, లఘువుల ఏర్పాట్లనుబట్టి, ఈక్రింది విధంగా వర్పడతవి. లఘువు గుర్తు (ల) ; గురువు గుర్తు (గ) U.

సర్వగురువు	UUU	శ్రీరామా	మ	గణము
సర్వలఘువు	lll	వ ర ద	న	-
ఆదిగురువు	Ull	శ్రీ క ర	భ	-
మధ్యగురువు	lUl	ము రా రి	జ	-
అంత్యగురువు	llU	క రు ణా	స	-
ఆదిలఘువు	lUU	ము రా రి	య	-
మధ్యలఘువు	U.lU	శ్రీ ప తి	ర	-
అంత్యలఘువు	UUl	శ్రీ రా మ	త	-

ఇవి జ్ఞాపకంపెట్టుకోడానికి అనుకూలంగావచ్చే పద్యాలు వెల్లంకి తాతంభట్టు నులక్షణసారంలో సంగ్రహించబడినవి.

క. గురువులు మూడిడ మగణము

వరగంగా నాదిగురువు భగణంబయ్యెన్

భరమధ్య గురువు బగణము

(సరసగుణ) యంత్యగురువు చగణంబయ్యెన్

- క. నగణంబు మూడు లఘువులు
యగణంబున కాది లఘువు (యమతనయనిభా)
రగణంబు మధ్యలఘువగు
తగణంబున కంత్యలఘువు (దాక్షిణ్యనిధి)
- క. లలమునకు రెండు లఘువులు
వలనొప్పగ లఘువు గురువు వగణంబయ్యెన్
గలమయ్యె గురువు లఘువును
(జలజాతౌ) గగమనంగ జను గురుయగమున్.
- క. నగణము పయి గురువున్నన్
నగమగు లఘువున్నయెడల నలమగు వరుసన్
వగణము పయి లఘువున్నన్
దగనలమగు (గంజహిత సుధాకరనయనా)
- క. నల, నగ, సల, భ, ర, తలు నా
నెలమిని నీయాఱు గణము లింద్రగణంబుల్
గల, నగణము లీ రెండును
జలజాప్తగణంబు లయ్యె (జగదాధారా)
- క. గల, నగణము లినుఁ డిందుగఁడు
నల, నగ, సల, భ, ర, త, లింక నగగ, నహ, సలా,
భల, భగురు, మలఘు, నవ, సహ
తల, రల, నవ, సలల, రగురు తగ విందుఁ డజా.
- క. గగణం బగు నేక గురువు
లగణంబగు నేకలఘువు లాలితమనగా
నగణమగు లఘువు గురువును
హగణంబగు గురువులఘువు, (హరిభక్తపదా).

ప్రాస :— పాదద్వితీయాక్షరాలన్నీ సమానంగా ఉండాలి. కొన్ని పద్యాల్లో యతి మైత్రి ప్రతిపాదం మొదటి అక్షరానికీ, పాద మధ్యంలో ఉన్న ఒక్క అక్షరంతో అచద్వారానూ, పాల్లు ద్వారానూ కల్గి మైత్రి.

ప్రధానవృత్తములు :—

ఉత్పలమాల :— భరనభ భరలగ — 10 వ అక్షరము యతిమైత్రి

చంపకమాల :— నడభజ జడర — 11 ,,

మత్తేభము :— సభరనమయ న(లగ) 14 ,,

శార్దూలవిక్రీడితము :— ముడజనతగ 18 ,,

జాతులు ; ఉపజాతులు :— ఏటికి పైనిచెప్పిన గణాలుకాక సూర్య ఇంద్రగణాలు వాడతారు.

సూర్యగణములు :— స, హ (గల 11) గణములు

ఇంద్రగణములు :— భ, ర, త, నల (111) నగ, నల నల - నగ గముపై ఒక లఘువు.

సీసపద్యము: ఒక్కొక్కపాదంలో 6 ఇంద్రగణాలూ, 2 సూర్యగణాలూ ఉంటవి. 1-3 గణాల ప్రథమాక్షరాలకూ 5-7 గణాల ప్రథమాక్షరాలకూ యతిమైత్రి ఉంటుంది. ఎప్పుడయినా ఈప్రథమాక్షరాలకు మైత్రి లేకపోతే రెండవఅక్షరాలకు ఉంటుంది. దానికి “ప్రాస యతి” అనిపేరు.

తేటగీత:— ఒక్కొక్క పాదంలో సూ+2 ఇం+2 సూ. 1-4 గణాల ప్రథమాక్షరాలకు యతి, ప్రాసయతి కూడా చెల్లుతుంది.

అటవెలది:— బేసిపాదములలో 3 సూ+2 ఇం, సరిపాదములో 5 సూ 1-4 గణాల ప్రథమాక్షరాలకు యతి మైత్రి ప్రాసయతి.

కందము :— ఇందులో నాలుగుమాత్రాలు గల గణాలనే వాడాలి. అంటే, భ, జ, స, నల, గగ గణములే. బేసి పాదాల్లో ఇట్టివి మూడుగణాలూ, సరిపాదాల్లో ఐదుగణాలూ ఉండాలి. సరిపా

గణ విభజనకు - మైత్రి

యతి మైత్రి స్థానముక్రింద గీతి చూడుడు.

(i) ఉత్పలమాల -

కావున | శాంతిబాం | ముటయ | క్షణము | వానది | యజ్ఞులుం | నైశ్రీ
భ ర స భ భ ర లగ

(ii) చంపకమాల -

అనుట | యుచిన్న | సవ్వస | గియ్యంబు | జనాభు | కువల్లు | నెన్నడున్
న జ భ జ జ జ ర

(iii) మక్తేభము -

సుతువా | డైవిన | యంబుచే | కొనక | యేనాప్నం | వగంజె | పృకా
స భ ర స మ య వ-(లగ)

(iv) శార్దూలవిక్రీడితము -

పాపాత్ముం | దుమదాం | ధుడాతు | లువనీ | పుంపెట్లు | నుంజేయ | గా
మ స జ స త త గ

సీసము :-

భ భ ర సల
గ్రోగ్రహ | గంబునఁ | గ్రోలెనెం | తయుమెత్తఁ |

బుడకుండు | దురెవారు | ప్రద్య | నాభ
సల సల హ హ

గీతము :-

నాకు | ధర్మజు | బుద్ధిన | నడప | వలయు
హ భ భ స స

ఆటవెలది :-

హ హ హ హ హ
వీరి | బొంద | నవం | రికి నేది | తగుబ్రాణా |

నా న న హ న
(సరి) మాది ! విధుల ! నడపు ! నాదూ ! పలుకు !

రెంజవ పాదంలో పొసయతి చూడు

కందము:—

వెజపె | ట్టిదియో | యెన్నడు |

స స భ

వెజుగని | నీయ | ట్టివాని | కైవ్వో | కో, యీ

నల గగ జ భ గగ

శబ్దామృతపట్రిక

పంక్తి	తత్పు	ఒత్పు
3	హోమత్పయను	హోమతత్పయను
4	జగతిని	జగతిని
10	పాది	పాది
26	పదమునకు	పదమున
24	చిత్తవృత్తి	చిత్తవృత్తి
9	నది	నది
18	నీనీల	నీనీల
23	దత్తహిణులును	దత్తహిణులును
24	క కయ	క కేయ
12	గర్వించును	గర్వించు
23	నొంద	నొంద
27	భారరాష్ట్ర	భారరాష్ట్ర
3	గదియ	గదియ
20	కెప్పిన	కెప్పిన
18	దెలివంద	దెలివొంద
7	నె	ని
26	యటిపరమ	యటిమాపరమ
26	చాయను	చాయ
28	మ్రొక్కము	మ్రొక్కము
24	కటకటం	కటం
25	బావులె	బావులె
15	ప్రకటియై	ప్రకటికై
6	గాన	గాన
25	కన్యగిరిరంబులు	కన్యగిరిరంబులు
26	ఖడ్గ	ఖడ్గ
10	మృగిన	మృగిన
17	కొడుకులు	కొడుకుల
27	పొంది + కలసి,	పొంది = కలసి
12	చంపిన	చంపన
”	చంపటకు	చంపుటకు
24	వి	వి
26	అనభిమతము	అనభిమతము
26	ఒంటె	ఒంటె
27	ఒంటరివాడనై	ఒంటరివాడనై

